

*Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift*

Årg. XXXV. 1952

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XXXV · 1952

U P P S A L A

1952

UPPSALA 1953

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

527003

CARL LINNÆUS SOM GOSSE

Skulptur av Carl Eldh vid Prins Eugens Waldemarsudde.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Carl Linnæus som gosse. Skulptur av CARL ELDH. (Försättsplansch.)	
Linnés företal till Species Plantarum 1753	1
Fredric Hasselquist. Ett tvåhundraårsminne. Av ARVID HJ. UGGLA	5
The "Album Itineris" of Fredric Hasselquist. By F. S. BODENHEIMER and ARVID HJ. UGGLA	18
José Celestino Mutis och hans förbindelser med Linné och hans krets. Med anledning av en brevpublikation. Av STIG RYDÉN	31
Linnæus och fågelägget, särskilt ovum ovo pregnans. Av K. V. OSSIAN DAHLGREN	39
Några ord om Linnés Peloria och dess locus classicus. Av TORE LINNELL	62
P. J. Bergius' anteckningar från en resa till Dalarna år 1751. Med inled- ning och kommentar av ARNE HOLMBERG	71
Linné och storhässjan. Feltolkning och felcitat. Av KARL MATTISSON	86
Försunna Linné-handskrifter. Av ARVID HJ. UGGLA	89
En holländsk doktorsavhandling om Linné. Av ARVID HJ. UGGLA	92
Thunbergs minne hyllat i Japan	95
Meddelanden från Linné-museet. IV	98
Linnéträdgården under de senaste åren	105

Smärre meddelanden:

Ett 1700-talsherbarium. Av TELEMAK FREDBÄRJ	107
En prelinneansk naturaliesamling. Av TELEMAK FREDBÄRJ	109
Linnés minne hyllat i Brasilien	110
En ny Linné-bild i Venedig	110
Ett arbetsexemplar av Fauna Svecica 1746, som tillhört Linné	111
Linnés närsynthet	112
Linné och odödlighetsproblemet	112
»Linné svartlistad»	113
Järnvägsövergången vid Råshult	113
Swedish men of Science 1650—1950	113
Summary of contents	114

Linné-Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1951	116
Linnélitteratur	117
Skattmästarens berättelse för år 1951	119
Revisionsberättelse	121
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	122
Nya medlemmar	123

LINNÉ'S FÖRETAL TILL SPECIES PLANTARUM 1753

TILL DEN GUNSTIGE LÄSAREN

En människa som är medveten om sig själv ser att VÄRLDEN är Den Allsmäktiges skådeplats, överallt prydd av Den Allvetandes och Allvises underverk, men att hon själv satts hit som en gäst, vilken under njutandet av dess håvor skall förkunna Herrens storhet. I sanning, en gäst, som likt kreaturen blott tänker på att fylla sin buk och som ej förstår att åskåda och värdera ägarens stora verk, må kallas ovärdig.

Om vi skola bliva värdiga GÄSTER, måste vi utforska dessa Skaparens verk, som Den Högste har på sådant sätt förbundet med vår välfärd, att vi icke behöva sakna något av allt det goda vi behöva, men att ju mer vi förstå dem, ju mer gagna de människosläktet.

För att rätt förvärva en sådan KUNSKAP bör varje föremål tydligt uppfattas och tydligt namngivas, ty om man försummar detta kommer nödvändigtvis mängden av föremål att överväldiga oss och, i brist av ett gemensamt tungomål, blir allt kunskapsutbyte om intet.

Fördenskull har NATURVETENSKAPEN blivit till bland människorna, vilken i fysiken och kemien behandlar elementen, i zoologien, botaniken och mineralogien de tre naturens riken.

Här skola vi ägna oss åt BOTANIKEN, som fordom var en kunskap om blott få växter, men som i våra dagar genom den mängd som blivit urskilda blivit den vidlyftigaste.

Tack vare de outtröttliga ansträngningarna från den senare tidens UPP-
TÄCKARE hava vi nu kunskap om flera växter än alla forntidens lärde

---

Då denna årgång, av olika orsaker försenad, utkommer i den månad, då för tvåhundra år sedan Linné daterat sitt huvudverk, *Species Plantarum*, må det anses lämpligt att erinra om detta minne genom att här återge hans märkliga företal till arbetet i svensk översättning. I 1953 års årgång torde det bli tillfälle att återkomma till frågan om verkets tillkomst och betydelse.

Utg.

hade skänkt oss. Främst äro då att nämna Clusius, Columna, Bauhin, Hermann, Rheede, Sherard, Ray, Plukenet, Tournefort, Plumier, Vaillant, Dillenius, Gmelin och andra.

VÄXTKÄNNEDOMEN bestod förr av godtyckligt valda namn, fästa på minnets tavla, som i sin osäkerhet underhjälpes med bilder.

SYSTEMATIKERNA funno i sin vishet en ordning, som skulle kunna ge stöd åt minnet och bygga kunskapen på fast grund. Härfor hava vi att tacka framstående män såsom Gesner, Caesalpino, Bauhin, Morison, Hermann, Tournefort, Vaillant, Dillenius m. fl.

Denna systematikernas ARIADNETRÅD slutade med släkterna; jag har sökt utsträcka den till arterna, för vilka jag uppställt bestämda åtskillnader, för att även bland dem måtte ernås säkerhet, ty all verklig kunskap vilar på kännedomen om arterna; ty om denna är osäker, blir beskrivningen osäker, såsom fallet är med flertalet upptäcktsfarares resedagböcker.

För att göra mig bekant med VÄXTERNA har jag genomströvat Lapplands fjäll och hela Sverige, delar av Norge, Danmark, Tyskland, Holland, England och Frankrike. Jag har därefter genomsökt de botaniska TRÄDGÅRDARNA i Paris, Oxford, Chelsey, Hartekamp, Leiden, Utrecht, Amsterdam, Uppsala m. fl. Jag har även gått igenom HERBARIER som Bursters, Hermanns, Cliffords, Burmans, Gronovius', Royens, Sloanes, Sherards, Bobarts, Millers, Surians, Tourneforts, Vaillants, Jussieus, Bäcks o. a. Mina forna, älskade LÄRJUNGAR reste på min uppmaning, P. Kalm till Canada, F. Hasselquist till Egypten, P. Osbeck till Kina, P. Löfving till Spanien, Montin till Lappland och de hava givit mig del av de växter de samlat. Slutligen hava vänner bland BOTANISTERNA från olika länder sänt mig många pressade växter och frön, såsom B. Jussieu, Royen, J. Gesner, Wachendorff, Sibthorp, Monti, Gleditsch, Krascheninnikoff, Minuart, Velez, ävensom baron O. Münchhausen, baron S. C. Bielke, riddaren J. Rathgeb, adelsmannen Demidov, Collinson, Torén, Braad m. fl. Clifford skänkte mig alla som han hade i duplett, Lagerström många från Ostindien, Gronovius åtskilliga virginiska, Gmelin nästan alla sibiriska, men Sauvages hela sin skatt av växter, ett sällsynt och dittills osett exempel. Härigenom har jag fått tillgång till en ej ringa mängd av växter.

ARTSKILJEMÄRKEN (*differentia specifica*) har jag tidigare uppställt för ganska många växter i Flora Lapponica, Svecica, Zeylanica, i Hortus

Cliffortianus och Upsaliensis. Samma grundsatser hava följts av de framstående botanisterna Gronovius, Royen, Wachendorff, Gorter, B. Jussieu, Le Monnier, Guettard, Dalibard, Sauvages, Colden, Hill och i många avseenden av Haller och Gmelin m. fl., genom vilkas möda många växtarter fått sin klara bestämning.

NAMNEN, som sålunda finnas spridda på olika ställen, har jag funnit önskligt att sammanföra, att tillägga sådana växter som senare tillkommit samt att bringa allt in under ett system. Men då flera arter blivit funna, bättre kännemärken iakttagna, lämpligare termer bildade, har jag stundom funnit mig böra förbättra skiljemärkena även om de tidigare varit goda nog.

Att fastslå de väsentliga kännemärkena vid det SPECIFIKA NAMNETS uppställande är ingen obetydlig sak. Det kräver nämligen att man noga känner flera arter, att man med största uppmärksamhet utforskar växtdelarna, väljer skiljemärkena och till sist på rätt sätt tillämpar de vetenskapliga termerna, så att växtkaraktärerna bliva så korta och pålitliga som möjligt.

Av mig ICKE SEDDA växter har jag här utelämnat, då jag så många gånger blivit lurad av författare, detta för att icke blanda de tvivelaktiga med de fullt säkert kända. Om jag ibland icke fått tillräckligt granska en växt eller fått ett ofullständigt exemplar, har jag anmärkt det med tecknet †, på det att andra måtte noggrannare undersöka den. Om någon vill sända mig sådana växter, som i denna bok ej omtalats, skall jag i nästa upplaga, om Gud så tillstodjer, upptaga den med givarens hedrande omnämnande.

ANTALET av växterna på hela jorden har jag med en tämligen säker beräkning funnit vara vida mindre än man gemenligen tror, nämligen att det nätt och jämt uppgår till 10 000.

FÖRENKLAD NAMN (trivialnamn) har jag satt i kanten, så att man utan vidlyftighet skall kunna med ett enda namn angiva en växt; dessa har jag emellertid ditsatt utan nogare urval, sådant som en annan tid kan kräva. Emellertid må alla förnuftiga botanister strängeligen avhålla sig från att någonsin lägga fram ett trivialnamn utan tillfyllestgörande särskilt kännemärke, på det att icke vetenskapen må förfalla till samma barbari som tidigare.

SYNONYM har jag i fråga om de EUROPEISKA växterna anført sparsamt, nöjande mig med C. Bauhin och den bäste avbildaren, men flera i fråga om de EXOTISKA, då de äro svårare och mindre allmänt bekanta.

BESKRIVNINGAR har det endast varit nödigt att tillgripa i fråga om de svårbestämda, men detta utan vidlyftighet, för att jag skulle ernå ett sammandrag välkommet för nybegynnarna.

VÄXTPLATSERNA har jag anført enligt min vana, och i fråga om de mest kända har jag betecknat de buskliknande med 3, de fleråriga med 4, de tvååriga med 5, och de ettåriga med 6.

Några nya SLÄKTEN har jag infört och några har jag ändrat. Dessa ämnar jag inom kort framlägga i en ny upplaga av Genera plantarum.

MOTSTÅNDARES vapen har jag aldrig vänt mot dem själva. Skarp kritik, tillvitelser, hånfulla tillmälen, trumpetstötar — sådant som i alla tider har blivit lön för mödan för vida bättre män — har jag med lugn uthärdat, och jag avundas icke deras upphovsmän, om de därmed kunna öka sin berömmelse hos hopen. Jag tål detta och det rör icke ett hårstrå på mitt huvud — och varför skulle jag icke uthärda det från de orättvisa, då jag från sanna botanister och detta de mest sakkunniga, inför vilka de andra borde resa sig upp, har överhopats med lovord. Att svara mina motståndare med samma mynt tillåta mig varken bördan av min ålder, mitt ämbete eller mina vanor. Den ringa tid, som står mig åter, skall jag i lugn förnöta med nyttigare arbeten. Ty naturen består i skydd av sitt eget privilegium, så att likaväl som begångna misstag av ingen kunna försvaras, så kunna också sanningar, som stödjä sig på iakttagelser, icke ens av hela hopen av lärda män stötas omkull. Jag kallar därför till mina domare en sen eftervärld:

Avund fräter oss här i livet, men upphör vid döden;
efter förtjänst får envar då sin ära i lön.¹

Skrivet den 2 maj 1753 i Uppsala.

---

¹ OVIDIUS, *Amores* I 15.39.

ARVID HJ. UGGLA

FREDRIC HASSELQUIST

ETT TVÅHUNDRAÅRSMINNE

*Föredrag vid Svenska Linné-sällskapets vårsammankomst
vid Hammarby den 22 maj 1952*

Den som läst professor ROBERT FRIES' uppsats i senaste årgång av denna Årsskrift om de linneanska »apostlarnes» resor och studerat deras färdvägar på den åtföljande världskartan, har där mött namnet FREDRIC HASSELQUIST. I »den svenska brigaden i den linneanska botanistarmén» — för att låna Fries' ord — var denne östgötayngling den andre i ordningen, som stupade i fjärran land.

Född 1722 gick Hasselquist 1749 — vid 27 års ålder — med ett skepp till Smyrna, begav sig, efter ett halvårs uppehåll där, till Egypten, där han tillbragte ett år, företog en färd genom det Heliga Landet och återkom via Cypren till Smyrna. Utmattad av strapatserna dukade han under för den lungsot han bar på och avled i den lilla byn Bagda den 9 februari 1752, blott trettio år gammal. Vi hade alltså med skäl kunnat vid sagda datum i år högtidlighålla det tvåhundraåriga minnet av denne unge svensk, som — med livet som insats — blev bl. a. Palestinas utforskare. Här hemma torde dock knappast en rad ägnats minnet, men vid Jerusalems judiska universitet hugfästes det genom ett föredrag på minnesdagen av den framstående zoologen F. S. BODENHEIMER.

Det har synts önskligt att vårt sällskap på sin vårsammankomst gottgör försummelsen genom en kort skildring av Fredric Hasselquists liv och verk. Det må understrykas, att då jag här skall söka ge en bild av mannen detta väsentligt underlättas av de forskningar, som företagits av professor Bodenheimer, bl. a. under ett Sverige-besök. Deras resultat föreligger i ett manuskript, som stått till mitt förfogande.¹

Först några ord om Hasselquists ursprung och uppväxtår. Hans fader MAGNUS HASSELQUIST var komminister i Törnevalla nära Linköping — enligt Linné »en af de uslaste komministraturer i Stiftet». Modern var dotter till kyrkoherden i Vadstena DAVID PONTIN, tillhörande en inflytelserik präst-

¹ Sedan vissa anslag nu erhållits, hoppas styrelsen kunna publicera denna biografi.

släkt. (Farfadern var biskopen i Linköping MAGNUS PONTINUS, f. 1623, d. 1691.) I äktenskapet föddes fem barn, varav Fredric var näst äldst. Familjeförhållandena i komministerhemmet voro emellertid de dystrast tänkbara, genom moderns sinnessjukdom, som börjat yppa sig redan före Fredrics födelse. I Linköpings domkapitels arkiv kan man taga del av de trista dokument, som belysa historien, i form av inlagor, å hennes vägnar inlämnade av hennes bror DAVID PONTIN, som själv var kyrkoherde i Törnevalla, rapporter om förhör med de båda makarna om misshälligheterna dem emellan o. d. — Symptomen på hennes sjukdom voro skygghet, melankoli och fullständig passivitet gent emot hennes husliga plikter.¹

Snart nog upplöstes äktenskapet genom den stackars makens fränfalle, i slutet av 1734, och de fyra då levande barnen stodo alltså nu värnlösa, ty modern var helt urståndssatt att taga vård om dem. Denna plikt föll alltså på den nämnde brodern, som emellertid hade både egna barn och sin hustrus i ett föregående äktenskap att försörja. Hos denne morbroder fick i varje fall den tolvårige Fredric till en början ett hem och sattes i Linköpings skola tillsammans med dennes egna söner. Men redan två år senare avled olyckligtvis även David Pontin, och huru ynglingen sedan, genom stipendier och undervisning av yngre kamrater, lyckades draga sig fram tills han vid nitton års ålder kunde övergå till universitetet, är ej närmare känt. — Modern hade då sedan länge måst omhändertagas. Hon blev till sist inlöst till »fribröd» på Vadstena hospital och dog där slutligen 1752.

Det var i september 1741 Fredric Hasselquist inskrevs vid Uppsala universitet och i Östgöta nation. Om hans studier de första åren är just intet känt. Vi erfara av Linnés företal till hans reseskildring att han »måste åtnöja sig med de sämsta conditioner», som dock åtminstone delvis möjliggjorde för honom att vistas vid akademien, om också preceptorsplikterna givetvis inkräktade på de egna studierna. Men hur mången fattig studiosus fick ej den tiden underkasta sig detsamma! — Medicinen var det fack Hasselquist valt, men tillika »upptändes i honom en brinnande lust för naturvetenskapen, under det för övrigt i honom lyste några gnistror af poesie» — allt enligt Linné. — Efter fem år fick han ett av de kungliga stipendierna i fakulteten, och följande år disputerade han *pro exercitio* under Linnés presidium *De viribus plantarum* (om växternas medicinska krafter). Avhandlingen utgör en närmare utläggning och exemplifiering av den korta framställningen i ett kapitel av Linnés skrift *Fundamenta Botanica* (1736).

Det är som bekant alltid en tvivelaktig sak, om de avhandlingar, som framträdde under Linnés presidium, böra räknas som lärofaderns eller lärjungens verk. I detta fall förmodar Bodenheimer, troligen med rätta, att

¹ Anlaget för melankoli och själssjukdom synes härleda sig från den begåvade släkten Wallerius, som biskop Pontinus' maka, Fredrics morfars mor, tillhörde. (Meddelande av överste CARL-AXEL TORÉN.)

Hasselquist utarbetat avhandlingen, fastän naturligtvis under Linnés kontroll och med utnyttjande av hans under föreläsningar meddelade upplysningar.

Under vanliga förhållanden skulle väl nu den unge Fredric — efter vederbörligen avlagda examina och ytterligare en avhandling *pro gradu* — hava sällt sig till den skara av unga läkare, som från Linnés och Roséns katedrar gingo ut för att som sjukhus- eller provinsialläkare fylla den svenska allmänhetens skriande behov av läkarvård.

Men tydligen var denne yngling av annat slag än den stora hopen av medicine studiosi. Hans brödstudium var visserligen medicinen, men Linnés anförda yttrande om hans brinnande lust för naturvetenskapen var mer än tomma ord. Vi må också komma ihåg att hans studieår hade begynt just då Linné, omstrålad av berömmelsen från sina år i Holland och sina utgivna skrifter, intog sin plats vid Uppsala universitet och med ens lyckades ge såväl naturvetenskap som medicin en oanad utveckling, i det senare fallet i gott samarbete med sin forne medtävlare NILS ROSÉN.

Man skulle vilja ge mycket för att få fastställt när Linné upptäckte att det fanns något särskilt som gömde sig hos den sjuklige ynglingen med den brinnande hågen för forskning — Fredric Hasselquist hade tidigt visat tecken till lungsot — man skulle önska mera av sådana personliga anteckningar av hans hand, som jag nedan skall anföra. — Vi få tänka oss honom som en av dem som lyssnade till Linnés privata kollegium i botaniken våren 1747, som efter vanligheten avslutades med »herbationer» i Uppsala-nejden. Det är anteckningar från dessa exkursioner, som vi kunna läsa i den senast utgivna årgången av denna Årsskrift. — Det var just dessa år på 1740-talet, som Linné senare talade om med ett visst vemod: då »nådde naturhistorien sitt högsta». I den skara av unga entusiastiska lärjungar, som då omgav arkiatern, var Fredric Hasselquist en.

Ännu närmare kom han sin lärare, då han tagit det steg, varom Linné berättar följande: under en av sina föreläsningar i botanik hade Linné berört frågan om vilka länder som voro mer eller mindre utforskade eller helt okända i naturhistoriskt avseende. Han hade särskilt framhållit det egendomliga och beklagliga i att det Heliga Landet hörde till de senare, ja, vore lika okänt som »båda Indiern» (dvs. Ost- och Västindien). Och dock reste årligen katolska andliga dit, men de uträttade just intet för att taga reda på dess växt- och djurvärld, en kännedom som dock vore så betydelsefull för en rätt tolkning av den Heliga Skrift. — Man må erinra sig att Uppsala intog en betydande plats i tidens realfilologiska bibelforskning. Linnés lärare OLOF RUDBECK d. y. hade på sin tid i flera avhandlingar sökt identifiera i Skriften omnämnda växter och djur, och hans välgörare, OLOF CELSIUS d. ä., hade just nu avslutat sitt långa, mödosamma arbete på sitt verk *Hierobotanicon*, tolkningen av alla i Bibeln nämnda växter. Det utgavs 1747.

Linnés ord gjorde ett djupt intryck på Hasselquist — han ville bli den, som löste uppgiften — och efter någon tid meddelade han sin lärare sitt fasta beslut att, kosta vad det ville, bege sig till Palestina. Linné blev betänksam — han kände sin lärjunges bräcklighet, som redan yppat sig med en blodstörtning, men denne genmälde att han tvärt om hoppades att en sådan resa skulle verka gynnsamt på sjukdomen. I varje fall stod hans beslut fast — och det återstod blott att söka hopbringa de för ändamålet nödiga medlen. Vi kunna av ännu bevarade brev och handlingar se hur detta lyckades. Insamlingar företogos av prästerskapet i östgötastiftet, Hasselquists nationskamrater sköto hop 136 dlr kpmt av sina magra kassor, men framför allt förmåddes samtliga fakulteter att anslå stipendier till resan, den medicinska t. o. m. ett dubbelt.

Man kan av Hasselquists ordentliga räkenskaper finna att han i april 1749 lyft 1 890 dlr kpmt hos akademiens räntmästare. Domkapitlet i Linköping har förskotterat 500 dlr av ett Koskulls stipendium osv.

Hur ivrigt Linné lade sig ut hos sina vänner inom Vetenskapsakademien, och framför allt hos sin inflytelserike vän doktor ABRAHAM BÄCK, är känt ur hans publicerade brevväxling och jag skall inte dröja därvid. — Men även Hasselquist själv var ingalunda överksam. Av ett dagboksfragment från slutet av 1748 finna vi hur han uppvaktar ärkebiskopen HENRIK BENZELIUS — denne hade själv i yngre år gjort resor i Orienten — och hur han reser till Stockholm för att hos universitetets kansler, arvprinsen ADOLF FREDRIK, utverka de nämnda stipendierna.

Detta dagboksfragment, som når från augusti till december det nämnda året och som ej tidigare utnyttjats, har stort intresse även därigenom att det ger oss en så tilltalande bild av hur öppet Linné meddelade sig med en lärjunge, som hade hans förtroende, om sina egna sysselsättningar och upptäckter. Sålunda få vi veta hur Linné (den 11 augusti) först visat honom STELLERS herbarium. Det var denne tyske forskare i rysk tjänst, som under sina resor i Kamtsjatka och senare på den olyckliga expeditionen med VITUS BERING, som fört dem ända till Alaska, samlat ett herbarium, som efter Stellers död genom omständigheterna kommit i den rike gruvägaren DEMIDOVs hand. Denne sände det till Linné att bestämmas. — Därefter förevisar Linné ett antal av de utomordentliga växtplanscher, som sänts honom av den berömde tysk-engelske blomstermålaren EHRET. Kanske är det just några av dessa vackert färglagda bilder, som vi än i dag kunna beundra på väggarna i Linnés sovkammare på Hammarby.

Ett annat ämne som beröres är Linnés upptäckt av konsten att få musslor att frambringa pärlor, något som tydligen sysselsätter honom nu efter lyckade försök. Man erinrar sig hur han något senare meddelade sin mäktige vän baron HÅRLEMAN, arkitekten och hovintendenten, härom, men fick det ganska avkylande svaret att pärlorna snart skulle falla i pris, om en

sådan konst bleve spridd! Det skulle dröja ända till 1762, innan Rikets Ständer belönade Linné för hans upptäckt med rätten att utse sin efterträdare.

Samtalet fördes också på Linnés försök att konstruera ett »blomsterur», genom växter som öppna och sluta sig på bestämda tider på dagen. Hans iakttagelser blevo publicerade i *Philosophia Botanica* 1751, och senare var det meningen att den unge sonen CARL skulle disputerat på en avhandling om detta »Horologium florum», fast det stannade i stöpet.¹ — En undersökning, som mycket låg Linné om hjärtat, var den som gällde vilka växter som ätas av de olika husdjuren, varvid åtskilliga av lärjungarna varit engagerade. Avhandlingen, som fick titeln *Pan Svecicus*, utkom kort efteråt. — Och slutligen berör Linné sina nya iakttagelser angående *Tacnia*, binnikemasken, också snart framlagda i en avhandling med samma namn.

Man får här en livlig bild av hur Linné umgicks med en lärjunge — det var mångahanda problem, som hunno att beröras under ett enda besök i arkiaterns arbetsrum.

En annan dag visar Linné för professor OLOF CELSIUS d. y. — senare biskopen — och Hasselquist en korsning mellan en *Verbena* och en *Vernica*, som han lyckats frambringa. Han påpekar att hybriden fått sin yttre gestalt från den ena, men fruktifikationsorganen från den andra. Det måste för honom ha framstått som en bekräftelse på hans bekanta teori, att märken och barken (*medulla* och *cortex*) voro bärare av resp. den honliga och den hanliga karaktären hos örterna. En notis i Lärda tidningar inflöt kort efter om den märkliga händelsen.

Enligt Hasselquists dagbok tycks han denna termin gett sina yngre kamrater inom Östgöta nation en liten privat kurs i botanik. Efter att ha avslutat denna lämnar han Uppsala på en månad och beger sig till Litslena. Det var tydligen ett tillfälle att förbättra ekonomin som erbjudit sig. Han skulle ta hand om därvarande kyrkoherden, MOLINDER, som var illa dörande av en häftig febersjukdom. Hasselquist tycks ha trivts bra med familjen och denna med honom, och han hade tillfredsställelsen att vid avresan kunna anteckna att han haft lycka med sin kur. Kyrkoherdens liv, som var så mycket dyrbarare, som han hade många som voro beroende av honom, blev räddat.

Under vistelsen i Litslena hade Hasselquist tillfälle att bese Ekolsunds slott och uttalar sig ganska sakkunnigt om jordbruket där, som sköttes av den bekante lantmäteridirektören JACOB FAGGOT. — En annan dag bevisar han ett bondbröllop och antecknar ganska utförligt om seder och bruk där, allt under jämförelser med vad han kände från sin hembygd. — I övrigt fick han åtskilligt att göra genom att många sjuka sökte hans hjälp vid ryktet att en läkekunnig kommit till orten. Man var icke bort-

¹ Sv. Linné-Sällsk:s Årsskr. 1941, s. 69.

skämd med att ha någon sådan på nära håll den tiden i Sverige. Hans räkenskaper visa att detta »kvackande» något förbättrade hans alltid magra kassa.

När han återkommer till Uppsala har något märkligt inträffat: den förste utländske studenten har kommit för att nyttja Linnés undervisning. Det var fransmannen MISSA, som sedan blev en sådan besvikelse för arkiatern. Hasselquist nedskriver den reflektionen, att om andra akademiska lärare vore lika berömda som hans beundrade Linné, skulle man kunna få se flera utlänningar. Det bleve en kompensation för alla pengar, som nu gingo ur landet genom svenskars studieresor till utlandet. — Alltid detta ekonomiska resonemang, som låg så nära till för tidens människor!

Härnäst få vi veta att Hasselquist bevisar ett privatkollegium för Linné över *Fundamenta Botanica*, men han går också för medicine adjunkten JOHANN GOTTSCHALK WALLERIUS (sedermera professor i kemi), vilken läser över HALLERS fysiologi samt dessutom om onsdagar och lördagar undervisar i *formulae medicae*, dvs. receptskrivning.

Vid det ovannämnda Stockholmsbesöket i och för sitt stipendieärende hade Hasselquist tillfälle att närvara vid ett sammanträde av Vetenskapsakademien, där han blivit antagen till »lärosven» (ett slags yngre ledamöter). Han fick där bl. a. höra läsas en uppsats av den bekanta grevinnan EKEBLAD, född DE LA GARDIE, däri hon utvecklade sina idéer om potatisodlingens befrämjande för att därav framställa stärkelse och puder! — Enligt vissa författare har hennes agitation varit av betydelse för spridandet av potatisen i vårt land. — Strax efter återkomsten från Stockholm undergår Hasselquist medicine kandidatexamen tillsammans med tre kamrater. Linné är ensam examinerare, ty, såsom ofta hände, Rosén var hindrad av sin tjänst hos den gamle krasslige kung Fredrik. Efter lyckligt avslutat rigoröst förhör i alla medicinens delar slutar arkiatern med ett vackert tal till de unga männen och låter dem därefter avlägga kandidateden.

Hasselquist tillägger, att Linné, som tyckes av Försynen utsetts till hans beskyddare, själv förmått honom — med Roséns instämmande — att redan nu gå upp i examen, och han ökar sin godhet genom fritaga honom från den vanliga examensavgiften på grund av hans fattigdom. — Kort därefter ger han Hasselquist en fråga att besvara — tydligen för licentiatexamen — »om sätt att bota skabb». Och vid ett besök låter Linné honom läsa ett brev från engelsmannen MITCHELL¹, vari denne berömmar hans avhandling *De viribus plantarum*.

Tyvärr slutar dagboken här, men redan det anförda torde ha gett oss något av den studietidens vardag, varom vi aldrig kunna få veta nog.

Hasselquist fullföljde nu med energi sina studier. Det gällde att vara

¹ JOHN MITCHELL, engelsk-amerikansk botanist och läkare, d. 1768. Linné uppkallade efter honom släktet *Mitchella*.

färdig före den planerade avresan. Medicine licentiat blev han i februari 1749 och disputerade för graden i april på ett antal teser i medicin. Vi kunna fatta oss kort om dessa. De äro av föga märklighet, men en må anföras, den 20:de. Den lyder: »At wår efterwerld torde uptäcka flera sjukdomar, som förorsakas af Insecter än wi nu kunna gissa til. Derföre böra Medici wara upmuntrade at anställa Experimenter, som kunna ge uplysning i en så artig och angelägen sak.» Vi erinra oss Linnés egna fram-synta uttalanden i dissertationerna i ämnet: *Mundus Invisibilis* och *Animalcula Viva*. — Promoverad kunde Hasselquist icke bli före avresan. Han tilldelades graden först 1751 som *absens*, då han redan befann sig i Egypten.

Bilden av den framåtsträvande studenten skulle emellertid vara ofullständig, om inte några ord tillades om Hasselquist som kamrat. Man får det intrycket att han inom sin nation, Östgöta, var uppskattad, ej minst på grund av sin skaldeådra. Vi ha redan sett vad Linné yttrar om »några gnistror af poesie», som fanns hos honom. Anlaget anses av Abraham Bäck, i det minnestal han senare ägnade honom i Vetenskapsakademien, komma från mödernet. Den stackars modern var, som ovan nämnts, av den kända prästsläkten Pontin.

När nationen 1746 firade sin hundraåriga tillvaro framträdde Hasselquist med en lång dikt — den upptar inte mindre än 28 sidor i folio — däri nationens öden skildras och framträdande medlemmar under dess tillvaro omtalas och karakteriseras.

Ett intryck av den muntra ton som rädde mellan kamraterna får man av några brev till Hasselquist, som blivit bevarade. Brevskrivaren är en vän och landsman, den som poet ej alldeles obekante JOSEPH ISRAELSON¹, som för tillfället befann sig hemma i Östergötland. Förutom diverse sarkasmer över löjligen individer hemma i Linköping, på vilka han ser ner med den akademiske medborgarens förakt, är det tal om ett latinskt poem, riktat till Hasselquist i anledning av hans förestående färd, vilket Israelson vill ha tryckt i Lärda tidningar. Brevskrivaren lovar att snart komma upp till universitetsstaden och då skall man gemensamt ta itu med »nattmössor» och »Sleincourianer». SLEINCOUR² var en filosofidocent och kanske ledare för motpartiet inom nationen. Det förra tillmålet synes antyda att dagspolitiken färgat av sig på nationspolitiken. — I ett annat brev talas om Hasselquists förberedelser för resan, och vännen hoppas att denne har det bra bland alla »höga hattar» — de flesta av hans befordrare tillhörde också detta parti.

¹ JOSEPH ISRAELSON, f. 1713, gjorde sig känd som latinpoet i Uppsala, förföll sedan och dog i misär i Stockholm 1772. Bellman införlivade honom med figurgalleriet i Bacchi (Ordenskapitel: »Joseph Israelsson; stor Latinsk Poet; saknad af vitterheten . . . dog i distraktion.» Om honom se kommentaren i Bellmanssällskapets upplaga av B:s skrifter, 2 (1922), s. 31.

² JOHAN PETER SLEINCOUR, f. 1714, professor i prakt. filosofi 1765, d. 1785.

Äntligen voro alla tillrustningar för Hasselquists resa avslutade. Fri färd hade utlovats till Smyrna av det s. k. Levantiska kompaniet. Detta handelskompani hade bildats 1739 av en del förmögna Stockholmsköpmän, med de bekanta borgmästarna och hattpolitikerna KIERMAN och PLOMGREN i spetsen, efter mönster av Ostindiska kompaniet. Dess tillvaro blev dock vida kortare och mindre lyckosam och slöt snart med konkurs. Ännu fortfor dock dess verksamhet, och det var på dess skepp *Ulrica* under den erfarne kaptenen EKEROTH som Hasselquist embarkerade vid Skeppsbron den 7 augusti 1749.

Under väntetiden i Stockholm hade han med Vetenskapsakademiens tillstånd på Riddarhuset gett en offentlig kurs i botanikens elementer, åtföljd — efter lärofaderns föredöme — av exkursioner i stadens omgivningar. Avgifterna hjälpte åtminstone till att bestrida levnadskostnaderna under tiden till avresan.

I den tryckta reseskildringen läsa vi om sjöresan, som i det hela taget var ganska händelsefri och lugn. Efter den tidsödande färden runt Sverige och ut genom Sundet lade man till i Göteborg. Där hade Hasselquist tillfälle att höra ett och annat av två nyss återkomna Kinafarare, skeppsprästerna HJORTBERG och TORÉN, som båda för Vetenskapsakademien och Linné samlat naturalier.

De långa dagarna ombord fördrev Hasselquist — utom med en del naturvetenskapliga iakttagelser — med poetiska försök i tidens stil. Sålunda skaldar han på »Hennes Kungl. Höghet Prinsessan Lovisa Ulricas höga namnsdag» — dikten är daterad »På höjden af Carlscrona». Hans Kungl. Höghet Prins Carls födelsedag — »Storamiralen» fyllde då ett år — föranleder en utgjutelse vid höjden av »Franska bugten». En och annan sådan dikt sändes hem och fick äran att tryckas i Lärda tidningar.

Af större personligt intresse är Hasselquists *Böneskrift til Allmagten om en lycklig sjöresa*. Några rader ur denna dikt må anföras:

Höga Allmakt, du som hwälfwer
Med en wink Eld, Jord och Haf,
för hwars finger Himlen skälfwer,
Berg och Jord gå ned i kwaf,
Du som går på luftens wingar
Och Din magt kring hafwet singlar

— — — — —
Visa Allmagt, som bereder
Mitt i hafwet säker wäg,
Som på böljans rygg oss leder —
Med ett ord åt henne säg
Att hon lagom mot oss brusar
Och ej twärt åt Himlen rusar . . .

En sjöresa genom de farvatten, fartyget hade att passera, gjordes osäker genom Barbareskstaternas sjörövarfartyg och kunde vara spännande nog. Genom sina fördrag med dessas härskare hade Sverige emellertid sökt säkerställa sin sjöfart i Medelhavet. Det hände också endast en gång att man beredde sig till eventuell strid och vapen utdelades ombord, då ett främmande fartyg höll ned mot det svenska; man tyckte sig se turkiskt klädda personer ombord och befarade det värsta. Det visade sig emellertid att fartyget var holländskt och kom i fredliga avsikter. Ombord befunno sig emellertid några medlemmar av en turkisk beskickning.

Vid sin framkomst till Smyrna, som inträffade den 26 november, blev Hasselquist vänligt mottagen av den svenske konsuln RYDELIUS¹, med vilken han också kunde räkna släkt. En annan medlem av utlandskolonin, franske konsuln PEYSSONNEL, befanns vara en vetenskapligt bildad man, som hade gjort sig känd för sina iakttagelser över korallernas bildning. Han hade sökt förklara att dessa hade sitt upphov genom smådjur, en uppfattning som hans landsman ANTOINE DE JUSSIEU tidigare bestritt, men senare fått lov att acceptera. — Konsul Rydelius var också en bildad man med vissa naturvetenskapliga intressen — han samlade bl. a. fåglar. Även konsulatets sekreterare JUSTI² hade samlarintressen.

I denna miljö tillbragte nu Hasselquist ett halvt år och gjorde på värsidan en del utflykter, bl. a. till Magnesia, där han fick se den orientaliska saffransväxten i blom, en den tiden dyrbar och eftersökt drog- och kryddväxt. Han besökte också orten Sedeköi, där den bekante botanisten WILLIAM SIERARD haft sin sommarbostad under sin tid som engelsk konsul i Smyrna.

Man skulle ha väntat att Hasselquist från Smyrna begett sig direkt till Palestina, men särskilda omständigheter vållade att han i stället i maj 1750 avseglade till Egypten. I sina brev till Linné antyder han i förtäckt form skälet till att han valde denna väg — öppet kunde han inte meddela orsaken. Denna var emellertid, att han för Levantkompaniets räkning skulle söka lösa ett handelspolitiskt problem, varvid han kunde räkna på att detta skulle stå för kostnaderna.

I Egypten härskade vid denna tid en utpräglad våldsregim. Mamelukväldet erkände visserligen sultanen i Konstantinopel som sin herre, men de paschor som sändes till Egypten hade blott föga att säga till om. De europeiska handelshusen voro tämligen skyddslösa och utlämnade åt de barbariska härskarnas godtyckliga utpressningar. Detta gällde i synnerhet dem, som saknade egen konsul på platsen. Och dit hörde Sverige, vars angelägenheter hittills hade hafts om hand av den franske konsuln. Nu hade denne emellertid nyligen återvänt till hemlandet och ännu ej fått någon efterträdare. Sveriges angelägenheter skulle under tiden ligga i händerna på

¹ ANDERS RYDELIUS, f. 1705, generalkonsul 1745, d. 1768.

² JOHAN C. JUSTI, konsul 1769, d. 1774.

högste tullchefen, som i sin tur lämnade uppdraget i händerna på en jude, som på det skamligaste utpressade de svenska fartygens befälhavare.

Hasselquist hade nu fått med sig ett s. k. commandement, dvs. fullmakt att uppträda som svensk vicekonsul t. v. Men i det intrighål, som Egypten denna tid utgjorde, med korsande engelska och franska intressen, mot orientalisk list, oeffterrättlighet och brutalitet, kunde han föga uträtta. De brev och rapporter han skriver till minister CELSING¹ i Konstantinopel, konsul Rydelius i Smyrna och den bekante ivraren för svensk handel på Orienten, kanslirådet EDVARD CARLESON² i Stockholm, äro emellertid fulla av klokhet och sunda idéer, anmärkningsvärda hos en så ung man i nya förhållanden.

Vistelsen kom att draga ut till slutet av mars 1751, och Hasselquist fick därigenom tillfälle till rika iakttagelser och utflykter till det inre landet, bl. a. till pyramiderna. — Han fick se landet både under den torra årstiden och då Nilen översvämmade. Han kunde göra iakttagelser över flyttfåglarnas ankomst och avfärd och mycket annat.

Slutligen avseglade han den 28 mars från Damiette till Jaffa och var därmed vid det egentliga målet för sin resa, Palestina. För att nedbringa kostnaderna reste han här som pilgrim. Den detaljerade räkningen för deltagandet i karavanfärden, utfärdad av patriarken över Heliga Landet, finnes ännu bevarad. Hasselquist såg nu Jerusalem, Jericho, Betlehem och nådde till Döda havet. Senare besökte han Acre, Nazareth och Tiberias. Därefter begav han sig upp till trakten av Tyrus och Sidon och avseglade den 23 maj via Cypern med ankomst till Smyrna den 1 juli.

Det hade nu varit hans förhoppning att kunna anträda återresan över Konstantinopel, som han på utresan icke kunnat besöka på grund av den där då rasande fruktansvärda pesten, vilken dagligen bortryckt tusentals människor och jagat de främmande ministrarna ur staden. Men ödet hade annorlunda bestämt. Medan han i Smyrna väntade på penningar från Sverige — penningbekymren följde honom under hela färden och ge täta genljud i hans brev — tog den tuberkulos han bar på överhanden. Säkertligen bidrog därtill de strapatser han utsatt sig för, särskilt i Palestina. Han höll sig dock till en början uppe, deltog i sällskapslivet och redigerade för övrigt sina anteckningar från resorna. Han skrev långa, innehållsrika brev till sina svenska gynnare, Linné, Bäck o. a. Och han var även med om att bilda ett litet vetenskapligt sällskap, där konsul Peyssonnel och dennes unge son m. fl. framträdde. Själv höll Hasselquist, som f. ö. fann sammanträdena ganska litet givande, ett föredrag på franska — det enda beviset på att han behärskade detta språk — däri han bevisade felaktigheten i att man

¹ GUSTAF CELSING, f. 1723, envoyé 1750—73, d. 1789.

² EDVARD CARLESON, f. 1704, chargé d'affaires i Konstantinopel 1734—45, president i Kommerskollegium, d. 1767.

kallade den egyptiska graniten för marmor. Han påvisade att marmor är en enhetlig, kompakt stenart, under det att den egyptiska stenen liksom vår granit är sammansatt av olika element.

Efterhand blev Hasselquists tillstånd allt sämre, han ansattes av blodspottning, sömnlöshet och andra symptom och lät slutligen föra sig ut till en lantby, Bagda, i närheten av Smyrna för att söka hjälp genom en mjölkkur. Allt var dock förgäves, och den 9 februari 1752 mötte han sitt öde.

Jag skall ej här dröja vid det bekymmersamma läge som uppstod, då det visade sig att Hasselquist nödgats att sätta sig i betydande skuld och fordringsägarna vägrade att utlämna hans samlingar. Enligt de rapporter konsul Rydelius insände till Vetenskapsakademien uppgingo fordringarna på papperet till hela 30 000 daler kpmt. Det kan anmärkas, att Rydelius nog var en av de större fordringsägarna själv. — I tidens brevväxling framlyser, att man hemma i Sverige undrat om ej denne var väl angelägen att se sig själv till godo. — Rydelius framhåller angelägenheten av att skulderna snart betalades, emedan de, på grund av de ockerräntor som tillämpades i Orienten, snabbt stego.

Det är ju väl bekant och skall här ej närmare beröras, hur Linné ansträngt sig att undsätta sin lärjunge och genom vädjande till andra och egna uppoffringar sökt hopbringa medel. Med ärkebiskopen och honom själv i spetsen hade 7 000 daler hopsamlats, men Rydelius hade anmärkningar att göra på det sätt man använt för att tillställa Hasselquist dessa medel. Det var synnerligen denna tid svårt att förmedla remissor till Orienten, vilka vanligen måste gå över Holland. Det är alltså tvivelaktigt om dessa penningar nådde Hasselquist i livstiden.

Bekant är att det blev LOVISA ULRIKA, numera Sveriges drottning, som räddade situationen, som Linnés vän Abraham Bäck på hans uppmaning framlagt för henne. Sedan Rydelius lyckats nedbringa fordringarna till 14 000, betalade drottningen summan och samlingarna kommo till Sverige. De införlivades med hennes museum på Drottningholm och kunde i vad avser insekterna bli beskrivna av Linné i *Museum Reginae*.

Av de 600 växter Hasselquist med otrolig energi sammanbragt under sin korta vistelse i Palestina fick Linné dupletterna och kunde på dessa grunda sin avhandling *Flora Palæstina* (1756) — den första över detta lands växtvärld.

Det visade sig, när Linné på drottningens befallning fick taga hand om Hasselquists manuskript, att denne hunnit göra rika iakttagelser under sina besök i Mindre Asien, Egypten och Palestina. Dessutom förelågo resebeskrivningar från de olika länderna, ehuru fragmentariska. Dessa senare sammanställde Linné på drottningens befallning till den bok han 1757 utgav under titeln FREDRIC HASSELQUISTS *Iter Palaestinum* eller Resa til Heliga Landet. I denna inrycktes också mycket av de naturhistoriska beskrivningar, Hasselquist hunnit göra. Framför allt innehåller boken talrika utförliga djurbeskriv-

ningar, men även mindre partier om växter, stenar och materia medica (droger). Ett särskilt parti är ägnat åt Palestinas naturförhållanden och philologia sacra eller tolkningar av olika naturföremål omnämnda i Bibeln. Det är frågor sådana som: vad var det för ett slags träd den lille Zacheus steg upp i för att kunna se Jesus? Svaret är enligt Hasselquist att det var en sykomor, icke ett mulbärsträd. En annan fråga gäller Kristi törnekrona. Hasselquist finner — på skäl som här kunna förbigås — att med »törne» här avses en viss *Rhamnus*-art (släkt med vår brakved). Och slutligen: är uppgiften att Johannes Döparen i öknen livnärde sig med gräshoppor och vildhonung att fatta bokstavligt i fråga om de förra? Många forskare hade, obekanta med förhållandena, ansett detta orimligt och sökt andra förklaringar. Men Hasselquist kunde upplysa att gräshoppor ännu förtärdes av araberna i Mekkas omgivningar.

Något som han också ägnat intresse var den orientaliska medicinen, som i det hela stod på en mycket låg ståndpunkt. Han har också studerat och ingående beskrivit vissa i Orienten gångbara sjukdomar, särskilt den egenomliga s. k. Alepposjukan.

Iter Palaestinum har alltså ett rikt och mångsidigt innehåll. Den väckte också stor uppmärksamhet bland tidens lärde och blev översatt till engelska, tyska, franska och holländska. Det visade sig ändock, när professor Bodenheimer för ett par år sedan började genomgå Hasselquists manuskript i de svenska biblioteken, att åtskilligt fanns att tillägga, främst för att göra bilden av Hasselquist mera levande, men också för att ställa hans vetenskapliga verksamhet i klarare ljus. Bland detta material märkes främst den »stambok» eller *liber amicorum*, som han enligt tidens sed medförde på sin färd för att introducera sig hos dem han önskade besöka. — En redogörelse för dess innehåll följer i denna årgång. — I Kungl. Biblioteket föreligger hans bevarade brevväxling, bestående av tolv otryckta brev från honom, och ej mindre än ett femtiotal riktade till honom från allehanda personer av olika nationaliteter. Vidare finnas hans detaljerade räkenskaper under färderna, som ge många intressanta inblickar i praktiska förhållanden i samband med resan. Att posten drickspengar ideligen förekommer och upptages till höga belopp visar att färderna gällde Orienten. — Till Vetenskapsakademien slutligen ha Hasselquists vetenskapliga anteckningar kommit från Lovisa Ulrikas ägo. Åtskilligt utöver det vi redan ha tillgång till genom Iter Palaestinum torde vara värt att bekantgöras.

Till sist några allmänna ord till värderande av denne Linné-lärljunges person och verk. Vad Linné själv tänkte därom framgår av hans yttrande om Hasselquists hopbragta samlingar: han var häpen när han såg »så många curiosa samlade, samlingarna av växter från Anatolien, Egypten, Palestina och Cypern etc., stenar och olika jordarter från de märkligaste trakterna av

Egypten och Palestina, de sällsyntaste fiskar ur Nilen, Egyptens giftiga ormar, de sällsyntaste insekter, Österlandets droger, mumier från Egypten, arabiska handskrifter m. m.»

Förvånande mycket av dessa samlingar finnes bevarat och kunde av professor Bodenheimer identifieras vid hans besök i våra offentliga museer. (En av de mumier Hasselquist anskaffat finnes i Lund.)

Själv i saknad av förutsättningarna för att bedöma Hasselquist som vetenskapsman vill jag låna några ord ur ett föredrag som professor Bodenheimer höll inför Union internationale d'histoire des sciences i Paris 1950 (tryckt i *Revue d'histoire des sciences* T. 4, 1951.)

»Låt oss sammanfatta det sagda. Det är visserligen sant att betydelsefulla upplysningar redan före Hasselquist skänkts oss om Levantens naturhistoria, särskilt om Egypten. . . . Men Hasselquist har förtjänsten att hava inlett en ny utforskningsperiod, genom sina växter, samlingar av djur av alla grupper, stenar osv. samt genom talrika beskrivningar gjorda på platsen enligt det moderna Linnéska systemet för klassifikation och taxonomi. Dessa samlingar och beskrivningar kompletteras av talrika iakttagelser, gjorda ute i naturen, ibland t. o. m. experiment utförda på stället (t. ex. i avseende på kameleontens färgväxlingar). Som alla tiders bästa resenärer har Hasselquist överallt gått fram med öppna ögon, alltid beredd att göra nya iakttagelser i avseende på geografi, etnografi, sjukdomar och sjukvård, handeln och möjligheter att förbättra den för sitt land, men alltid med ett sinne fritt från fördomar och intolerans.» Och professor Bodenheimer fortsätter med följande allmänna karaktäristik: »Hasselquists ädla karaktär, hans obegränsade hängivenhet för vetenskapen tillförsäkra honom en plats i lärdomshistoriens Pantheon såsom den förste pioniären för den moderna naturvetenskapen i Levanten. Vi måste vara tacksamma mot Linné, hans vän och lärare, som fostrade honom, undervisade honom och förberedde honom för hans resa, som gjorde allt som stod i hans makt för att hjälpa honom i hans materiella svårigheter och som slutligen räddade hans manuskript och samlingar från säker förstörelse.»

Låt oss till sist läsa de av sann hängivenhet präglade ord, varmed en katolsk andlig, pater D'ORVALLE, beledsagar sin namnteckning i Hasselquists »album amicorum» som en »underpant på sin vördnad och kärlek»:

»Jag har i Kairo lärt känna, umgåtts med och älskat en man med rent hjärta, uppriktigt sinnelag, behagliga, enkla seder, framstående genom sina insikter i de djupaste hemligheter, med medfödd anspråkslöshet. En man oförtröttat verksam, som sår, skördar och för i ladorna på samma gång under sina färder, lärjunge till den store Linné, en heder och prydnad för svenska folket och för Linné själv.»

F. S. BODENHEIMER and ARVID HJ. UGGLA

THE "ALBUM ITINERIS" OF FREDERIC HASSELQUIST¹

Small pocket remembrance books in luxurious leather bindings were quite common among Swedish travellers of the 17th and 18th centuries. In Swedish such an "album amicorum" or "album itineris" is called a "stambok" or "minnesbok". Students, particularly those going to study at universities in other countries or young noblemen taking the "continental tour" that was supposed to be a necessary part of their education, often carried such a book in their pocket in order to obtain autographs of people encountered during their travels.

One of the most well known of such books was the one that young Linnæus took with him on his travels through Germany and Holland in 1735. It was published in facsimile by FELIX BRYK in 1919. Linnæus' famous disciple PETER FORSSKÅL completed two similar albums which he carried, first during his visit to Germany, then on his trip to South Arabia where as a member of the expedition sent by the King of Denmark he died in 1763. Both of these have been preserved and are now in the Royal Library at Copenhagen (UGGLA, 1940).

Many such albums may be found on the shelves of Swedish libraries today. One of them which is the subject of this note belonged to FREDERIC HASSELQUIST, the author of *Iter Palestinum* who was one of Linnæus' most beloved pupils.

Hasselquist, the son of a poor curate, was born on January 3, 1722 in Törnevalla near Linköping in Östergötland. Because his father died when Hasselquist was quite young and his mother was feeble-minded, the boy was brought up by an uncle. This uncle died before young Hasselquist completed his education but somehow he managed and in 1741 he matriculated at Upsala University as a member of the Östgöta "nation"² and of

---

¹ Our warmest thanks are due to Professor Emer. K. W. ZETTERSTÉEN who has kindly translated the Arabic, Persian and Turkish inscriptions in the Album, and to Mr. GUSTAV KARLSSON, M. A., for deciphering the Greek on p. 24. *B. & U.*

² The "nations" are student clubs organized according to and named for one or more of the Swedish provinces. Upon matriculation at the university a student is required to join a nation, usually that of the province in which his home is situated.

the Faculty of Medicine. Very little is known about his first years as a student other than that like many poor boys he had to earn his living as a tutor. In time however, he became known to Linnæus who found in him "an ardent enthusiasm for natural history, as well as a spark of poetry", and who helped him in many ways. In 1747 Hasselquist wrote his dissertation *Vires plantarum* and after being examined by Linnæus was granted the degree of Candidatus medicinæ. Then he was made a Licentiatus medicinæ and after defending 20 theses in various fields of medicine (*Theses Medicinæ*, 1749) he qualified for the degree of M. D. The degree was awarded to him *in absentia* because by this time he had left the university and was already in Egypt. He had also been nominated for the position of *adjunctus* (assistant professor) of the Medical Faculty.

In spite of the offer of the teaching post at the University of Upsala, Hasselquist decided to go to the Holy Land to study its natural history. Linnæus had told his disciples that this particular area needed to be investigated and that anyone willing to undertake such a journey would do a great service to science and help towards a proper understanding of Holy Writ. The details of this voyage will be treated elsewhere¹, but the itinerary of the journey was:

Aug. 7,	to Nov. 27, 1749	Sea voyage from Stockholm to Smyrna
	to May, 1750	Stay at Smyrna
May 15, 1750	to Mar. 28, 1751	Stay in Egypt (Rosetta, Alexandria, Cairo, Damietta)
Apr. 1,	to May 5, 1751	Travel through Palestine
May 6,	to July 15, 1751	Travel through Lebanon and Cyprus, return to Smyrna
	Feb. 9, 1752	Death at Bagda near the town of Smyrna

Hasselquists' collections and manuscripts were almost broken up and sold to pay the debts he had contracted during his travels as he had received little financial help from Sweden. But at the request of Linnæus, Queen LOVISA ULRICA bought them and placed them in her museum at Drottningholm Castle. In 1757 at the Queen's request Linnæus published an edition of these papers entitled *Iter Palæstinum eller Resa til Heliga Landet*, and the plants collected by Hasselquist were published in an academic dissertation, *Flora Palæstina*, in 1756. The *Album Itineris* was among the property that was left at Smyrna. As it was personal property, it was apparently returned to Hasselquist's family and eventually found its way

¹ Prof. Bodenheimer's biography of Hasselquist will be published separately by Svenska Linné-Sällskapet. — A brief survey of his life is given in the preceding essay in this volume.

into the Library of the Diocese of Linköping (Lands- och Stiftsbiblioteket, Linköping) where it has remained ever since (Codex nr. *B 81*).

The album consists of 186 leaves of heavy paper (9.1×15.4 cm.) of which 52 have been written on by 51 contributors. The binding, done in typical 18th century style, is of leather-covered boards (10×16 cm.) with gold-tooled borders. The center of the front and back cover is stamped in gold "*Fr. Hq.*" and "1749", respectively. The back is gold-tooled and just above the middle appear the gold letters:

ALBUM ITINERIS
F. HASSELQWIST (sic)

The leaves are generally written on the recto only. Those few that are written on the verso are noted in the appendix as l(eaf) b, for example, l. 78 b.

The album was first presented, for autographs, inscriptions, best wishes on the journey etc. to friends, patrons and colleagues at home. As is to be expected Linnæus was one of the first to write a dedication which included the motto *Famam extollere factis* he always used in such writing and which was later incorporated in his coat-of-arms when he was made a nobleman.

Every nobleman or person outstanding for other reasons whom Hasselquist met during his journey was invited to write a few lines of good wishes together with his autograph and date. Many included a brief quotation from the Bible or classical authors.

Most of these inscriptions were mere formal and stereotyped complimentary phrases so that little may be learned from them. However, it is easy to distinguish the style of the Upsala scholars from the aphorisms of the Levantines, the good wishes of his fellow students of "Östgöta Nation" from the compliments of fellow physicians in the Middle East, and the style of the worldly diplomats from that of the churchmen.

The first entries were made on April 25, 1749 commencing with that of LINNÆUS which is found on l. 76. (Fig. 1.)

On l. 70, OLAVUS CELSIUS, Dean of the Theological Faculty and the learned author of *Hierobotanicon* wrote:

Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse, laudabile est. Hieron.
Clarissimo Medicinæ Licentiato Dn. Friderico Hasselquist in Asiam longinquum
iter propediem suscepturo, tuta omnia et prospera ex animo adprecatur

Olavus Celsius

J. G. WALLERIUS, "adjunctus" of the Medical Faculty and soon afterwards appointed to the newly established professorship of chemistry at Upsala who was also one of Hasselquist's teachers added:

hoc virtutis opus *Famam extollere factis*
 Virg.

Clarissimo & Experientissimo Domino Professori
 Discipulo suo, in Medicina & triphici Natura
 regno, per octennium, dilectissimo
 nunc absolute, omni laude, studij academici
 peregrinos terras & imperia, Palaestina aditum
 hic
 in perennem memoriam
 cum voto pro faustissimo itinere
 adposui

1749. aprilis 25
 upsalia

CAROL. LINNAEUS
 Med. & Bot.
 Prof. Upsal. Reg. scient.
 Imper. Norp. Acad. & Nec.
 Sol.

Fig. 1.

O Fortunate, nescis quid mali præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Terentius

Clarissimo et literis et moribus Medicinæ Licentiato, Hasselqvist, periculosum jam iter navale in Palæstinam ingressuro, omnem adprecatur fortunam ac felicitatem, et, ut post felicem, Deo benedicente, reditum, aliis de magnitudine malorum certantibus, domi tamen versantibus, hanc Terentii sententiam in memoriam revocare qveat.

Johan Gotschalk Wallerius.

Other well-wishers from the university included: AND. BERCII, the rector; MATTHIAS ASP, professor of theology; LARS HYDRÉN, professor of poetics; PETR. EKERMAN, professor of eloquence; the learned Orientalist CARL AURIVILLIUS, and the Chief Librarian ANDR. NORRELIUS.

Aurivillius entered an Arabian proverb "Every being must die, happy he who died young" and then added:

In memoriam jucundissimæ consuetudinis, cum voto omnigenæ prosperitatis, adposuit

Carolus Aurivillius.

Norrelus' contribution was also an Arabian proverb, "He dives into the sea seeking after pearls".

The quotation added by EDW. CARLESON, commercial counselor and p.t. president of the Royal Academy of Science at Stockholm, also known as a promoter of Swedish trade with the Orient, was:

Cur circumspectus aut cur discedere gestis? Ferent:

*Morta sic querit Natio Ostrogothica, cum membrum ipseus
Donatissimum, omnibusq: et singulis Stavissimus
amicus D^{nu}s. Friedericus Hasselquist Doctor in
arte, medica experientissimus, arduum suum ad terras
orientales ingrederetur iter, Novetz: ex animo ut
felix abeat, felicius semper vivat, felicissimuz: tan-
dem redeat, interea tamen, hoc quasi propemptico eum pro,
Sequitur alloquior: -*

*Ex animo talemq: lubens amplector amicum,
Qui nec beando filogidus
Fortuna flatu, nec cognitione superbus
Scientiaq: se venditat
Qua velut humana docet rarissima mentis
Sic laude signosefficit.
Nomine nationis ostrog: Pet. Fiden.*

Fig. 2.

Omnia incertà ratione, et in naturæ majestate abdita.

Plin: lib: II. c: XXXVII.

Clarissimo et experientissimo D^{no} Friederico Hasselquist, Medicinæ Doctori et Naturæ, in triplici Regno, perscrutatori diligentissimo, exteris oras, præsertim Botanices gratia, jam adituro, Hoc quaecunque monumentum, in memoriam amici posuit

Edv: Carleson.

EWALD RIBE, archiater and president of the Royal College of Physicians, added:

Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium.

Senec:

Tibi amico Domino Hasselquist, qui magnos in variis scientiis fecisti progressus, jam Historiæ naturalis et Botanices gratia exteris oras adituro fausta quævis et felicem in patriam reditum adprecatur

Ewald Ribe.

ABRAHAM BÄCK, royal physician, Linnæus' friend and a patronizer of Hasselquist, wrote:

Recte nosse quid in humano corpore agant plantæ,
Hoc opus hic labor est.

Clarissimo Medicinæ Licentiato Hasselquist, orientales visuro terras omnigenam apprecatur felicitatem

Abrah. Bäck.

Leviora moventur

*Amicissimo Frederico Hasselquist, Medici
Doutori Experientissimo, Conteraneo
in primis dilecto, hanc qualem cunque
amicitia teperam in sui memoriam
relinquit, Saustum iter, et felice m-
Successum in nobili, quod meditaturo,
opere, ipse ex animo optans,*

*Smyrnae die 8
mai 1750.*

*A. Rydelius S. R. M^z
Sveica Consul Generalis*

Fig. 3.

Other Swedish friends who wrote in the album were: C. J. TRANÆUS; ERIC GUSTAV LIIDBECK, later professor of natural history at the University of Lund; S. KLINGENSTIERNA, a well-known professor of physics at Uppsala; EWALD RIBE, jr. medical student and son of the president of the Royal College of Physicians; G. SCHRÖDER; C. ARWEDSSON and PER TIDÉN. The last, curator (president) of Östgöta nation, speaks on behalf of the fellow members of that nation. (Fig. 2.)

To these entries from Upsala and Stockholm, the following were added at Gothenburg between August 31 and Sept. 2, 1749 when Hasselquist sailed on the ship *Ulrica*: JACOB ARFWIDSON; SAMUEL BOGEMAN, a fellow member of Östgöta nation, and JOIL OTTO HAGSTRÖM who was one of Linnæus' disciples.

The captain of the *Ulrica* is not represented, which perhaps indicates that the two men did not get on well during the voyage or that Hasselquist did not consider him enough of a gentleman and scholar to be included in the album.

At Smyrna the most important entry was made by the Swedish Consul General A. RYDELIUS. Hasselquist was his house guest for several months and found him to be a good friend in many ways. (Fig. 3.)

The French consul at Smyrna, DE PEYSSONEL, was a member of the French Academy of Science and a very learned man with whom Hasselquist discussed the true nature of corals among other things and for whom he seems to have acted as physician. Peyssonel's son has written on the same page. (Fig. 4.) (Iter E. p. 18 ff.)

clarissimo, summeque eruditionis viro
 Frederico Hasselquist.
 Faustis avibus proficis caris, faustis iteo agas ventis,
 fausta labores minervâ, faustus sit tibi in patriam
 reditus, fausta laborum merces. Smyrnis tertio nono
 maii anno 1750. Carolus Claudius De Peyssonnel
 eques massiliensis.

Filiis fausto omni annuo, omnia bona precatus suavis-
 amico, sagacissimo natura et verum antiquarum indagatori,
 medico in me meritissimo, in gratiam restituta salutis; —
 Smyrnis anno et die quo supra. Carolus de Peyssonnel.
 Gallorum ~~ma~~ consul, literarum —
 academia Parisiensis socius. —

Fig. 4. De Peyssonel, jun. and senior.

The Dutch consul at Smyrna P. A. de HOCHÉPIED wished "un succès digne d'une entreprise si noble, comme l'est celle de l'augmentation des Sciences". Other entries from Smyrna included: ANTONIO ROMITI; DAVID DA COSTA, the leading Jewish merchant of the town (Iter E. p. 38); J. B. BAVESTRELLI, the Vicar Apostolic of Smyrna, a Jesuit named S. X. JUSTINIANUS; the chancellor of the Swedish consulate, J. C. JUSTI; an Armenian, JEAN (or Johannes) MOURADGEA who was the first translator at this consulate and whose son and grandson (the name of the latter was Baron Mouradgea d'Ohsson) became Swedish diplomats; another Armenian(?) PAUL ZUHRAB, and a French surgeon, JOSEPH GIRAUD.

Mouradgea wrote in Turkish "A man who is candid and truthful, is an ornament to perfection, in the enemy's eye he will certainly be a painful thorn". While Zuhraab noted "Si mes yeux vous ont perdu, mon cœur vous voit toujours", in true Oriental fashion. Another Frenchman E. STECHON apparently wrote from Smyrna.

From Alexandria appears an undated entry made by M. L. CHASSIN who was the first interpreter at the French consulate there. While from Rosetta, inscriptions were added by the French vice-consul, M. DE SULAUSE on June 15, 1750 (cf. Iter E. p. 54) and a French merchant.

A most interesting inscription came from the Patriarch of the Orthodox Church of Alexandria, "the successor of Saint Anastasius", to whom Hasselquist paid a visit in Rosetta, where he lived, on the 2nd of July 1750 (cf.

*As Doctor Hasselquist is pleased to admit me here
 one of the Number of his well wishers, Its with the
 greatest pleasure I put myself on his List, after
 the advantage I've had of his personal Acquaintance
 & Conversation, for these nine Months past, in Egypt.
 I most heartily wish him all manner of Success in
 the continuation of his Pursuit & Journey, which I
 persuade myself will prove infinitely of more
 service to him & his fellow creatures, than if many
 thousands of idle Ones will to Those who have
 fruitlessly made them in ye same Interval to seek
 Heaven in Babylon*
Cairo this 26th Feb^ry 1750
Barton British Cons^l

Fig. 5.

Iter E. p. 61.) He wrote in Greek (only the name and the subscription are written with his own hand):

Photios Patriarch.

The most learned physician Fredric Hasselquist came in the year 1750 on a travel of investigation in Egypt and also payed a visit to Our Humbleness. We testify with due encomium his theoretical and practical skill and above everything the experience he has acquired during his journey. As a lasting memorial we have also put in our own signature here, truthfully acknowledged. Alexandria...

The British consul at Cairo Mr. BARTON wrote on Febr. 26, 1751 (cf. Iter E. p. 55). (Fig. 5.)

During August, 1750 the French Consul General and his wife M. and Mme. de LIRONCOURT (Iter E. p. 109) wrote in the Album. Mme. de LIRONCOURT was the only lady to make an entry. (Fig. 6.)

Other well-wishers from Cairo included: F. DELAPORTE, chancellor of the French consulate; I. B. DESBARATZ, a physician; M. LEGRAND, an interpreter to the king, who contributed a series of quotations in Persian and Arabic:

There is nothing more incurable in him than the ignorance. (Persian)

Nothing is more persistent than ignorance. (Arabic)

There is no remedy for the malady of ignorance,

no torch for its darkness, no comfort for its helplessness. (Arabic)

Knowledge is a noble, precious pearl, ignorance a bad, incurable malady.

(Persian)

L'ignorant reste sans aïse
 il recoit par tout des mépris
 L'autre recoit par tout quelque fumeur nouvelle
 cela décide la querelle
 saïssons dire les sots leseaucor a son prix
 voila ce que j'ay éprouvé dans la fontaine fables
 Mr. Hasselquist, sans apprécier, sans
 reconnoître même son sçavoir. Mais la
 réputation qui l'a précédé ici, s'estime
 qu'il s'y est acquise feront toujours
 à mon sens l'éloge de sa science en
 faisant celui de Mr. Hasselquist
 Zina de Lioncourt
 en l'air ce 3. août
1750

Fig. 6.

From ignorance comes agony of the soul only, from knowledge only peace of mind. (Persian)

The learned man's personality is like pure gold, where he goes one knows his weight and value. (Persian)

Father JEREMIAS KERNER, a Silesian priest of the Apostolic Mission in Egypt, wrote in Arabic "Those which a sincere friendship unites, neither misfortune nor distance may separate".

Another entry was made by a Capucine monk named BONAVENTURA.

A most interesting two-page inscription with a very human touch was made by a French priest, Father D'ORVALLE:

Studiosissimum, et quod pluris est
 felicissimum naturæ venatorem

D. D. Federicum Hasselquist
 Cairi

novi, colui, amavi.

Virum

corde puro, mente candidâ, suavissimâ morum simplicitate,
 commendabilem,

summa arcanorum naturæ peritiâ
 conspicuum

innatâ modestiâ

insigniozem

in peregrinationibus suis, homo improbi laboris
 câdem tempestate

*introibimus in Tabernaculum eius:
adorabimus in Loco, ubi steterunt pedes eius. psalm: 134. v. 7.*

*Monsieur Frederic hasselquis estant venu, a jerusalem pour visiter
Les saints Lieux, & faire les Recherches des choses particulieres que
produisent les differentes Regions du monde, afin de pouvoir s'imortal-
iser en laissant a la posterite la connoissance de beaucoup
de particularités jusques aujourd'hui incognües, mais honnoré de son
amitié, & pour y correspondre le moins mal qu'il m'est possible
je m'estimeray toujours fort honnoré d'estre son très humble serviteur
a jerusalem le 20 avril 1751 f. Resenville Vicair de La Terre Ste*

Fig. 7.

seminat, colligit, metit.
Grandis Lyncei Discipulus [read: Linnæi]
Gentis Suecicae
Lyncei Ipsius
Decus et ornamentum
Sentiet hoc, in posterum litterarum incremento
orbis eruditus.
Vota hæc quin potius vaticinia, in venerationis
et amoris pignus, fundebat addictissimus Ipsi
Petrus Nic. Franciscus d'Orvalle.
E domo Sorbonicâ Theologus, Parisiensis, Serenissimæ Delphinæ
Epheborum Præceptor.¹

Cairo 24.7.50

From Palestine the only entry was that of Father RESENVILLE, Vicar of the Holy Land at Jerusalem, whose entry reveals his Gallic background. (Fig. 7.)

The final contributions were made on board the French ship *La Providence* which brought Hasselquist from Cyprus to Smyrna. They are both reproduced here. First, on June 17, 1751 WILLIAM FITZHUGH² wrote:

I have been told and that by very knowing people that the married state is the happiest or the most miserable. I can't help thinking also a company to accompany one in ones travels has a great affinity to the other, duration of time

¹ This seems to mean "teacher to the pages of honour to the Crown Princess".

² In *Iter* (Engl. ed., p. 177) Hasselquist mentions "my fellow traveller, Mr. Titzyon, who had been long an English factor at Aleppo". One wonders if this strange name is not a misreading or miswriting for Fitzhugh.

excepted: The pleasure I have enjoyed in Mr. Fredereck's company occasioned this thought. I wish him much happiness and a safe return to his own country being his obliged humble servant.

Wm Fitzhugh

And finally the captain of La Providence J. OLIVIER wrote:

à Bord du Vaisseau La providence au passage du Golfe de Satalie¹ huit Lieues en mer le 27 Juin 1751.

Monsieur Frederic Hasselquist ayant bien voulu me faire l'honneur de passer sur mon bord de Chipres à Smirne je suis été si flaté de cet avantage, que je ne crois pas pouvoir luy mieux temoigner ma reconnoissance qu'en luy protestant sincerement qu'on ne sauroit etre plus parfaitement que je le seray toute ma vie son tres humble et tres obeissant serviteur

Jn Olivier

Appendix: LIST OF THE WELL-WISHERS IN THE ALBUM ITINERIS IN ORDER OF THE LEAVES

Abbreviations: l: leaf; G: Greek; F: French; L: Latin; I: Italian; A: Arabian; E: English; Arm: Armenian; P: Persian; n. d.: no date; n. l.: no locality.

1. l. 40. G. Photios Patriarch [of the Orthodox Church of Alexandria] n. d. [2. 7. 1750.]
2. l. 41. E. Barton, British Consul, Cairo 26. 2. 51.
3. l. 52. L. Edv. Carleson, R. Canc. Consil. et R. Acad. Scient. Stockh. p. t. Præses. n. d.
4. l. 54. F. P. A. de Hochepped [Dutch Consul]. Smyrna 7. 4. 50.
5. l. 55. I. Antonio Romiti. Smyrna 6. 5. 50.
6. l. 57. F. David Da Costa [Jewish merchant]. Smyrna 6. 5. 50.
7. l. 60 b. F. Estienne Stechon D^{té}de la nation française. n. d., n. l.
8. l. 61. F. F. Resenville, Vicaire da la Terre Ste. Jerusalem 20. 4. 51.
9. l. 70. L. And. Berch, Acad. Ups. h. t. Rect. Jur. Oec. et Comm. Prof. Soc. Scient. Stockh. Memb. Upsala 25. 4. 49.
10. l. 71. L. Olaus Celsius. S. Th. D. et Prof. Prim. Upsal. n. d., n. l.
11. l. 76. L. Carol:Linnæus, Archiater, Med. et Bot. Prof. Upsal.; Reg. Scient. Imperial., Monsp., Berol. et Svec. Soc. Upsala 25. 4. 49.
12. l. 78. Matthias Asp, S. Teol. Prof. Ord. Upsala 1. 5. 49.
13. l. 79. Jo[hann]es Bapt[ist]a Bavestrelli, Constantinopolitanus Vicarius ap[osto]-licus. Smyrna 5. 4. 50.
14. l. 79 b. L. Stanislaus Xaverius Justinianus Societatis Jesu. Smyrna 6. 5. 50.
15. l. 80. A.+L. Andreas Norrelius, Reg. Bibliothecæ Upsal. Præfectus. Upsala 26. 4. 49.
16. l. 81. L. Carolus Peyssonnel, Gallorum Consul, Litterariæ Academiæ Parisi-ensis socius *and*
17. L. Carolus Claudius de Peyssonnel, eques massiliensis. [The consul's son.] Smyrna 3. 5. 50 ["tertio nonas maii"].

¹ Now Golfe of Adalia.

18. l. 82. L. Laurent. Hydrén Poeseos Professor Ord. Ups. Upsala 30. 4. 49.
19. l. 83. L. A. Rydelius S. R. M^{tis} Sveciæ Consul Generalis. Smyrna 8. 5. 50.
20. l. 84. L. J[ohannes] Baptista Josephus Michael Dugron de Sulause Gallorum
proconsul. Rosetta 15. 6. 50.
21. l. 85. F. Razaud & Chabert [a French merchant firm]. Rosetta 15. 6. 50.
22. l. 85 b. L. F. Delaporte, Consulatus Franciæ Cancellarius. Cairo 1. 8. 50.
23. l. 86. L. Ant. Jac. de Lironcourt, Gallorum in Egypto Consul generalis.
Cairo 31. 7. 50.
24. l. 86 b. F. Zina de Lironcourt [wife of nr. 22]. Cairo 3. 8. 50.
25. l. 87. L. S. Klingenstierna [Professor of Physics at Upsala]. Upsala 1. 5. 49.
26. l. 88. L. Evald Ribe, Med: Doct., Archiater Regius & Regii Collegii Medici
Præses. Stockholm 31. 7. 49.
27. l. 89. L. Abrah. Bäck, M. D., Medicus Regis Ord. n. d., n. l.
28. l. 92. L. Petr. Ekerman, Floqu. Prof. R. et Ordin. Upsala 1. 5. 49.
29. l. 93. F. Joseph Giraud, Chirurgien de la nation française. Smyrna 3. 5. 50.
30. l. 94. L. Johan. Gotschalk Wallerius, Phil: et Med. Dr. Fac: Med: Adj.
Ups: Soc. Imper: N. C. M. et Reg: Coll: Med: Stockh. M. n. d., n. l.
31. l. 94 b. L. I. B. Desbaratz, D. Medicus. Cairo 24. 7. 50.
32. l. 95. G + L. J. M. Do^s Nicolaus Zâne ex [?]. n. d., n. l.
33. l. 95 b. F. Louis Auguste Chassin, Premier interprète de France a Alex-
andrie. n. d.
34. l. 98. P. + A. Legrand, interprete du Roy. Cairo 1. 8. 50.
35. l. 99. L. + A. Pr Jeremias Kerner Silesius à Boleslavia¹ Missionarius Apos-
tol: Aegypti. Cairo 9. 3. 51.
36. l. 99 b. F. B. Olivier [Captain of La Providence]. "A Bord du vaisseau La
Providence au passage du Golfe de Satalie huit lieues en mer le 27
Juin 1751".
37. l. 100. E. Wm Fitzhugh. "From on board the Providence Capn. Olivier of
France 17 June 1751".
38. l. 160. L. Jacob Arfwidson, Adj. et Biblioth. Gymn. Goth. Gothenburg 2. 9. 49.
39. l. 163 b. + 164. L. Petrus Nic. Franciscus D'Orvalle E domo Sorbonicâ
Theologus Parisiensis, Serenissimæ Delphinæ Epheborum Præceptor.
Cairo 24. 7. 50.
40. l. 165. L. Eric Gust. Liidbeck, Oeconom. Docens. Acad. Ups. Stockholm
2. 8. 49.
41. l. 167. L. C. I. Tranæus. Stockholm 1. 8. 49.
42. l. 168. L. Evald Ribe fil., Med. Stud. Stockholm 1. 8. 49.
43. l. 173. L. G. Schröder n. d., n. l.
44. l. 176. L. Joh. Otto Hagström, Med Doct. n. d., n. l.
45. l. 177. F. + Arm. Paul Zuhrah Dortokuy². Smyrna 6. 5. 50.
46. l. 178. T. + F. Jean Mouradgia, Pr Interprete du Consulat de Suede à Smyrne.
Smyrna 6. 5. 50. St. N.
47. l. 179. T. + F. Johan C. Justi, Chancelier du Consulat de Suède à Smirne.
24. 4. 50. St. v.
48. l. 180. L. + F. Samuel Bogeman Pet. fil. Ostrogothus. Gothenbourg 31. 8. 49.
49. l. 182. A. + L. Carolus Aurivillius [Professor of oriental languages]. Upsala
28. 4. 49.

¹ Bunzlau in Silesia.

² Dort-Kuju near Merv in the Turkmen Republic?

50. l. 183. L. C. Arwedsson [a Stockholm merchant]. n. d., n. l.
51. l. 184. L. Pet: Tidén Nomine Nationis Ostrog. n. d., n. l.
52. l. 185. A.+L. Bonaventura Capucinus. "Magni Cairi nonas Martii anno Melchisadech. 1751." [Cairo 7. 3. 51.]

REFERENCES

1. Album Exper. Dom. Doct. Friderici Hasselquist, O. G., Smirna Denati. *Ms. B 87* in: Stifts- och Landsbiblioteket, Linköping.
2. TH. M. FRIES & J. M. HULTH, Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. Ser. I: 7. Uppsala & Berlin 1917.
3. A. HJ. UGGLA, Petrus Forsskåls stamböcker. Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. 23. 1940.
4. F. BRVK, Linnés Minnesbok. Stockholm 1919.
5. F. HASSELQUIST, Iter Palæstinum eller Resa til Heliga Landet. Ed. C. Linnæus. Stockholm 1757.
6. English translation: Voyages and Travels in the Levant . . . by the late Frederick Hasselquist. London 1766. Cit.: *Iter E.*
7. F. HASSELQUIST, Vires plantarum. Upsaliæ 1747.
8. F. HASSELQUIST, Theses medicæ. Upsaliæ 1749.

STIG RYDÉN

JOSÉ CELESTINO MUTIS OCH HANS FÖRBINDELSER MED LINNÉ OCH HANS KRETS

Med anledning av en brevpublikation¹

»Gratulor tibi nomen immortale quod nulla aetas
unquam delebit.» Linné i brev till Mutis.

JOSÉ CELESTINO MUTIS är väl förtjänt av att kallas Sydamerikas förste internationellt kände vetenskapsman. Han var visserligen född spanjor — han föddes den 6 april 1732 i Cadiz — men från år 1760 till sin död den 11 september 1808 var han verksam i Sydamerika. Hela hans livsverk tillhör sålunda Nya Världen.

Som många naturvetenskapsmän under 1700-talet var Mutis läkare. Han studerade dessutom matematik, fysik och astronomi och av naturvetenskaper i första hand botanik. Under den tid Mutis vistades i Madrid som läkare och universitetslärare i anatomi torde han genom MIGUEL BARNADES, chef för stadens botaniska trädgård och kunglig livmedicus, ha fått stifta bekantskap med den nya, linneanska skolan inom botaniken, vars metodik han senare med stor framgång skulle komma att tillämpa vid sina egna forskning rörande Sydamerikas flora.

Som husläkare åt PEDRO MESÍA DE LA CORDA, nyutnämnd vicekonung över Nya Granada — d. v. s. det område som motsvaras av nuvarande republikerna Venezuela, Colombia och Ecuador — kom Mutis 1760 till Colombia. Orsaken till att han trädde i den spanske vicekonungens tjänst omtalar Mutis själv i ett brev till spanske konungen Karl III, daterat den 20 juni 1764. Två lärjungar till Linné — PETER LÖFLING och DAVID ROLANDER — hade innan Mutis kom till Sydamerika företagit forskning i Nya Granada och närliggande områden. Olika orsaker hade emellertid gjort att dessa Linné-

¹ GUILLERMO HERNANDÉZ DE ALBA, *Archivo Epistolar del sabio naturalista José Celestino Mutis*. Vol. 1—2. Bogotá 1947—49. Citeras: II. DE A. Författaren vill här begagna tillfället att till Bibliotekarie ARVID IIJ. UGGLA framföra ett varmt tack för värdefulla anvisningar i samband med utarbetandet av här publicerade uppsats och för att han i anledning av författarens vistelse i Sydamerika ombesörjt redigeringen av densamma.

José Celestino Mutis. Målning av Rizo?, Observatoriet i Bogotá.
(Ur Libro conmemorativo. Bogotá 1932.)

lärjungars verksamhet i Nya Världen fick en närmast episodartad karaktär. Mutis uppger i nämnda brev att det var Löflings död och en önskan att fortsätta det av honom påbörjade arbetet i Linnés anda, som lockade honom till Sydamerika.¹

Även en ren uppräknings av Mutis' stora insatser på skilda områden under vistelsen i Sydamerika skulle här komma att taga ett alltför stort utrymme i anspråk. Den som önskar utförligare upplysningar får jag hänvisa till GREDILLAS biografi om Mutis.² Det torde här vara tillräckligt att påpeka att Mutis mycket snart blev dominerande gestalt inom Nya Granadas hela vetenskapliga och kulturella liv. Man brukar kalla Colombias huvudstad Bogotá för Sydamerikas Athen. Det är mycket Mutis' förtjänst att staden kommit att intaga den ledande ställning inom Sydamerikas kulturella liv som denna beteckning återspeglar.

Mutis' samlingar, manuskript och stora korrespondens sändes efter hans död till Botaniska Trädgården i Madrid, där de alltjämt förvaras. De torde

¹ H. DE A., Vol. I, p. 5—6.

² A. FEDERICO GREDILLA: *Biografía de José Celestino Mutis*. Madrid 1911. Utgiven av Junta para Ampliación de Estudios é Investigaciones Científicas.

därmed ha räddats undan den våg av förstörelse som övergick Nya Granada i och med befrielsekriget något årtionde senare. (Delar av Mutis' brevväxling torde emellertid bevaras i Archivo Nacional i Bogotá att döma av Hernández de Albas källuppgifter. Detta gäller sålunda brevväxlingen med svenske konsuln i Cadiz, HANS JACOB GAIIN.) Enbart för transporten av herbariet behövdes inte mindre än 105 lådor. Mutis' efterlämnade manuskript omfattade 4 000 foliosidor oberäknat det väldiga arbetet om Nya Granadas flora, illustrerat med icke mindre än 6 840 synnerligen väl utförda avbildningar i färg av olika växter.

Till Mutis' mera anmärkningsvärda vetenskapliga meriter hör att han är den förste som ingående studerat kininet och dess välsignelserika verkningar och som sökt sprida en mera allmän kännedom om denna de sydamerikanska indianernas märkligaste medicinalväxt. Den svenske botanisten PETER JONAS BERGIUS berör för övrigt just kininet i sin korrespondens med Mutis och framhåller att detta läkemedel importeras till Sverige från Sydamerika via England.¹ Det kanske också bör nämnas att när ALEXANDER VON HUMBOLDT besöker Sydamerika, reser han till Bogotá i avsikt att personligen få lära känna Mutis. Två av sina senare arbeten har Humboldt dedicerat till denne sin vän och välgörare i Sydamerika, det ena är för övrigt också försett med en bild av Mutis.

Mutis' livsverk har rönt ett allt mera stigande intresse och en allt större uppskattning under senare år, icke minst från colombianskt håll. Den colombianske historikern GUILLERMO HERNÁNDEZ DE ALBA började 1947 publicera Mutis' brevväxling. Arbetets titel återfinnes här inledningsvis. I fullbordat skick torde verket komma att omfatta fyra delar. Publiceringen har ombesörjts av Colombias undervisningsministerium.

Mutis blev den 17 november 1784 utländsk ledamot av Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm. Enligt hans brevväxling skulle han ha mottagit en liknande utnämning från Vetenskaps societeten i Uppsala; i Glas' förteckning upptages hans namn dock ej.² Det är därför ingen överraskning att man bland de många brev från vetenskapsmän i Spanien, Frankrike, Tyskland och andra länder, som Hernández de Alba med stor möda samlat och publicerat, också finner brev från svenska vetenskapsmän. Mera anmärkningsvärt är att man först nu får en säker kännedom om hur förbindelserna med de svenska vetenskapsmännen kommit till stånd och hur de upprätthölls och i någon mån också deras omfattning och betydelse.

Av de av Hernández de Alba publicerade breven framgår att Mutis stött i förbindelse med följande svenskar: CARL VON LINNÉ, far och son (10 brev omfattande tiden 1763—1778), PETER JONAS BERGIUS (2 brev 1778) och CLAES ALSTRÖMER (1 brev adresserat till Mutis' medhjälpare och lärjunge

¹ H. DE A., Vol. I, p. 104—5.

² O. GLAS, Essai sur la Société Royale des Sciences d'Upsal. 1877.

CLEMENTE RUIZ PABON 1774 — den förste sydamerikan som torde besökt vårt land) här i Sverige samt svenske konsuln i Cadiz, HANS JACOB GAHN (17 brev omfattande tiden 1774—1788). Beträffande Linnébrevens komma de här endast att beröras i den mån de komplettera den i det följande givna sammanfattningen av vad korrespondensen i övrigt har att berätta, detta så mycket mera som dessa Linnébrev tidigare publicerats av J. E. SMITH i hans *A selection of the correspondence of Linnæus and other naturalists*, Vol. 2, London 1821, p. 506—550.

Det var genom den svenske industrimannen och gynnaren av svensk vetenskap CLAES ALSTRÖMER, som Linné och Mutis kom i förbindelse med varandra. Claes Alströmer for 1760 till Spanien för att studera ullproduktionen i detta land, men också för att studera dess naturhistoria. I ett brev som han sänder Linné från Sevilla¹ — brevet daterat den 6 sept. 1760 — nämner Alströmer att han sedan sitt sista brev till Linné, avsänt den 12 augusti samma år, varit en andra gång i Cadiz för att träffa den hemresande FREDRIK LOGIE — en av Linnés lärjungar och son till svenske konsuln i Algier — liksom också »en till America resande Botanicus». Som framgår senare av samma brev är denne botanist identisk med Mutis. Han introduceras av Alströmer i mycket varma ordalag: »Huru mycket den mannen värderar sin osedda lärare H:r Archiat:rn, är otroligt och om han skulle dyrka 2 Gudar, så blef H:r Archiat:rn den andra.» Alströmer ber samtidigt Linné att tillskriva Mutis, som i sin tur lovat Alströmer att meddela Linné sina observationer i Sydamerika. Som villig mellanhand vid upprätthållandet av korrespondensen mellan Mutis och Linné nämner Alströmer konsul Gahns företrädare på posten i Cadiz, JACOB MARTIN BELLMAN, en farbroder till skalden. Alströmer meddelar vidare Linné vilka av dennes böcker Mutis redan är ägare till och även att han tack vare Logies välvilja kunnat komplettera Mutis' bibliotek för sydamerikaresan med ytterligare några arbeten av Linné. Till denna sak återkommer för övrigt Mutis långt senare i det brev (av 12 sept. 1778), som han sänder som svar på Linné den yngres meddelande om faderns bortgång: »tack vare mina vänner Alströmer och Logie var jag redan då jag lämnade Spanien i besittning av den då utkomna upplagan av Systemet, Löflings värdefulla reseskildring och Philosophia botanica.»² I detta kondoleansbrev till sonen med anledning av Linné d. ä:s bortgång få vi veta att korrespondensen dem emellan upprätthölls under 18 år från 1761. Mutis ger i detta brev också uttryck för den uppmuntran som brevväxlingen med Linné skänkt honom i hans eget arbete: »Hans minne skall jag alltid vörda som en älskad lärares och så länge jag lever alltid värdera varje bevis på hans välvilja.»³

¹ *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*, 1 avd. Del 3, sid. 31—34.

² H. DE A., Vol. 1, sid. 34; SMITH: Vol. 2, sid. 541.

³ SMITH, Vol. 2, sid. 540.

Alströmers roll vid upprätthållande av förbindelsen med Mutis framskymtar även på annat sätt. När den blivande sydamerikanske frihetshjälten FRANCISCO DE MIRANDA på sin resa genom Sverige 1787 gästas baron Claes Alströmer på Gåsevadholm och, med sedvanlig noggrannhet, antecknar sina upplevelser för den 7 december, heter det: »Baronen visade mig ett brev från en amerikansk läkare i Santa Fé de Bogotá, don Josef Celestino Mutis, skrivet år 1767 i samma stad, i vilket denne beskriver skunken och dess avskyvärda lukt och vari han visar sig vara en i naturhistoria mycket kunnig och lärd man . . .»¹ Slår man upp sid. 67 i Kongl. Vetenskaps Akademiens Handlingar för år 1770, skall man där finna samma brev publicerat i svensk översättning. Det uppges också att det är på tillskyndan av akademiens dåvarande praeses, Claes Alströmer, som detta bidrag införes i Handlingarna.² Alströmers roll vid upprätthållandet av korrespondensen framskymtar också här och var i brevväxlingen med Gahn. Den tycks sålunda varit betydligt större än vad som framgår av det enda av Hernández de Alba publicerade brevet av hans hand. Det är också tack vare Alströmer som Bergius får kontakt med Mutis.³ Möjligen har också TORBERN BERGMAN genom Alströmer från Mutis erhållit platina för undersökning.⁴

Av brev som Mutis sänt till icke-svenskar framgår att han även brevväxlat med CARL PETER THUNBERG och med den unge entomologen, friherre GUSTAF PAYKULL liksom också med akademisekreteraren WILCKE.⁵ Några brev till eller från dessa ingår emellertid icke bland de nu publicerade. Mirandas dagbok upplyser oss också om att Mutis brevväxlat med professor ANDERS JAHAN RETZIUS i Lund. Mirandas dagboksanteckningar från besöket i Lund den 16 december meddela sålunda att »nämnde professor visade ett brev från Mutis, och är det otroligt vilken önskan detta folk har att få någon att korrespondera med i naturhistoriska frågor i vårt Amerika».⁶

Sedan väl en gång förbindelsen med Mutis blivit etablerad, är Alströmers roll för dess upprätthållande given genom hans förbindelser med Ostindiska Kompaniet. Härvid kommer svenske konsuln i Cadiz att spela en allt större roll. På sina utresor brukade kompaniets faryg anlöpa Cadiz för att där utbyta åtminstone en del av sin last mot silver, för vilket man sedan i Kina

¹ *Miranda i Sverige och Norge 1787*, dagbok utg. av S. RYDÉN, Stockholm 1950, sid. 246.

² Bidragets titel är: Djuret Viverra Putorius, Beskrivet uti Bref til Akademien nuvarande Praeses Herr Clas Alströmer, dat. d. 6. Octob. 1767 en las Minas de la Montuosa vid Pomplona i America, Af Joseph Celestino Mutis, M. D. och Medicus hos vice Konungen i Santa Fé. Översatt från Spanska Språket. — Översättningen torde ha gjorts av Alströmer. Att denne var kunnig i spanska framgår av ett yttrande i ett brev sänt till Miranda efter dennes vistelse i Sverige. Jmf. *Miranda i Sverige o. Norge*, sid. 382.

³ II. DE A., Vol. 2, sid. 52.

⁴ H. DE A., Vol. 2, sid. 21—22.

⁵ H. DE A., Vol. 1, sid. 83.

⁶ *Miranda i Sverige o. Norge*, sid. 275.

skulle tillhandla sig returlasten. Studerar man Mutis' brevväxling med konsul Gahn får man veta att kompaniets fartyg vid ankomsten till Cadiz haft med sig brev och bokförsändelser, oftast bestående av svenska vetenskapsmäns nyutkomna verk, till Gahn, som sedan i sin tur sänt försändelserna vidare med spanska fartyg till Mutis i Amerika. I konsulns frånvaro tar hans medhjälpare ANDRÉS COCHITE hand om försändelserna. Mer som ett kuriosum kan i detta samband nämnas att ett av fadern utlovat bokverk, 'Regnum Vegetabile', som Mutis påminner om i sitt ovan omnämnda kondoleansbrev till Linné den yngre, senare kommit Mutis tillhanda. Ett exemplar av bokverket, försett med följande dedikation: *Summo Naturae Scrutatori | In America | Jos:Coel. Mutis | Amico eximio | obtulit | autoris filius*, förvaras sålunda enligt Hernández de Alba allt fortfarande i Bogotá.¹ Mutis' brevsvar och returförsändelser gå också via Gahn. Av ett brev till Gahn framgår dock att en delvis avvikande befordringsväg kommit till användning vid ett tillfälle. I en låda till chefen för det kungliga kabinettet i Madrid, PEDRO FRANCO DÁVILA, har Mutis sålunda inneslutit en försändelse till Linné märkt: 'Cl. Linné'. Mutis är rädd för att dess innehåll av kuriositeter skall bli skadat i »så okunniga herrars händer» och säger sig nu skola påskynda försändelsens översändande till Gahn.²

Med åren blir det Gahn som mer och mer efter eget gottfinnande får försöka anskaffa de vetenskapliga verk Mutis är i behov av. Gahn hade stora förutsättningar härför. Hans fader tillhörde sålunda Linné den äldres närmaste vänner och hans båda bröder JOHAN GOTTLIEB och CARL PONTUS hade varit lärjungar till Linné. Att dessa båda bröder tillhörde Mirandas närmaste umgänge under vistelsen i Sverige får med kännedom om brödernas spanska och sydamerikanska förbindelser sin förklaring.

I den Bergianska avskriftssamlingen i Kungl. Vetenskapsakademiens bibliotek (Bd. 20, sid. 62) ingår ett brev skrivet av Peter Jonas Bergius till Mutis och daterat den 12 sept. 1784³, d. v. s. samma år som Mutis publicerar sitt andra och sista bidrag till Vetenskapsakademiens handlingar: »*Pera Arborea*, ett nytt örtslägte från America, beskrivet.» Bergius uttrycker här en önskan att efter ett femårigt uppehåll få återupptaga korrespondensen med Mutis och med konsul Gahn i Cadiz som förmedlare. Avbrottet i brevväxlingen kan möjligen ha berott på någon meningsskiljaktighet mellan Linné och Bergius. Att bröderna Gahn försett Mutis med de svenska naturforskarnas senaste verk framgår även av detta brev, och Bergius nämner vidare att han

¹ H. DE A., Vol. I, sid. 34. Enligt vad Bibliotekarie Arvid Ilj. Uggle varit vänlig meddela mig måste härmed menas *Systema naturae*, Ed. XII, T. 2 (1767) med undertiteln: *Regnum vegetabile*.

² H. DE A., Vol. I, sid. 31.

³ Förf. står i tacksamhetsskuld till bibliotekarie ARNE HOLMBERG för den avskrift han erhållit av detta, på latin avfattade brev, liksom till professor INGEMAR DÜRING för översättning av detsamma.

har för avsikt att sända Mutis sina arbeten. Bergius' egentliga avsikt med brevet är emellertid att av Mutis försöka erhålla amerikanska växter som ersättning för dem Sverige gått förlustiga, när de linnéska samlingarna inköptes av J. E. Smith. Slutligen framgår av brevet att Mutis namngett ett nytt släkte efter Bergius.

En av Mutis' många arbetsuppgifter i Nya Granada var att förbättra driften vid silvergruvorna. Av denna anledning sänder han 1773 på egen bekostnad en av sina medhjälpare och lärjungar, den tidigare här omnämnde Clemente Ruiz Pabón, till Europa och då särskilt för att studera bergshandlingen i Sverige. Detta framgår bland annat av ett brev från Mutis till ärkebiskopen och dåvarande vicekonungen i Nya Granada don ANTONIO CABALLERO Y GÓNGORA, daterat Bogotá den 27 mars 1783.¹ Ruiz passerade Cadiz i slutet av året och erhöll då av Gahn rekommendationer till hans bröder i Sverige.² Ruiz tycks ha kommit på särskilt vänskaplig fot med Linné den yngre att döma av ett brev från denne till Mutis³, ett brev som man återfinner också i Smiths publikation. Det heter sålunda i detta: »Var vänlig framför min hälsning till er skicklige mineralog, min gode vän Ruiz. Ofta tänker jag på våra trevliga samtal i Uppsala, och jag söker nu tillgodogöra mig allt det han lärde ut. Jag hoppas att han inte glömt mig. Jag har en bra mineralogisk samling, ehuru inte så vidare stor just från denna del av Amerika. Om han ville, skulle han lätt kunna utöka densamma.» Ruiz medförde tydligen också samlingar till Sverige, ty Alströmer skriver till honom i Stockholm att han kan lämna in »platinan och teckningen i min hustrus, Anders Plomgrens änkas, hus vid Järntorget» eller, om Ruiz redan tagit sakerna med sig till Uppsala, överlämna dem till professor Bergman.⁴ Även Linné den yngre mottog samlingar från Mutis vid detta tillfälle.⁵ Ruiz återvände 1776 till Sydamerika och i februari följande år framför Mutis till Linné ett tack för det vänliga mottagandet i Sverige.⁶ I och med planerandet av Ruiz' återresa till Sydamerika framskymtar också Alströmers roll som kontaktman. I breven med anvisningar rörande samlingar omtalar sålunda Alströmer också vilka möjligheter Ruiz har att återvända med något av Ostindiska Kompaniets fartyg. Vi få i samma brev också veta att Alströmer tänker fara till Stockholm och Uppsala för att konsultera läkare med anledning av att han börjar få svårt att röra sig.⁷ Claes Alströmer tillbringade sina sista år sittande i en rullstol.

¹ H. DE A., Vol. I, sid. 59.

² H. DE A., Vol. 2, sid. 21.

³ H. DE A., Vol. 2, sid. 19—20; SMITH, Vol. 2, sid. 537.

⁴ H. DE A., Vol. 2, sid. 21—22.

⁵ H. DE A., Vol. 2, sid. 20, 23.

⁶ H. DE A., Vol. I, sid. 30; GREDILLA, sid. 146; SMITH, Vol. 2, sid. 526—527.

⁷ H. DE A., Vol. 2, sid. 22.

Mutis' förbindelser med Sverige tycks ha upphört strax efter 1788. Anledningen är svår att säga, närmast tänkbara äro de politiska förvecklingar, som uppstodo i och med Sveriges krig med Ryssland. I ett den 6 april 1776 daterat brev från konsul Gahn heter det: »Alströmer vistas i Sverige och fortsätter med affärerna. Han har gift sig med den rikaste arvtagerskan i landet och har fått en sådan smak för guld, att han redan hunnit glömma vetenskap och vänner».¹ Detta hårda omdöme får stå för Gahns räkning. Alströmers allt mera tilltagande sjukdom, det försämrade handelsläget under och efter ryska kriget, de krig som följde med den franska revolutionen, det avtagande intresset för naturvetenskapen efter Linnés bortgång m. m. torde tillsammans ha medverkat till att brevväxlingen mellan Mutis och de svenska naturforskarna så småningom ebbade ut. Några av dem han brevväxlat med avledo också vid denna tidpunkt.

Brevväxlingen med Mutis och de svenska vetenskapsmännen är intressant inte bara för sina rent dokumentära uppgifter, utan också för att den föres i en tid av begynnande emancipation i Sydamerika. Spanien försökte så länge som möjligt att omge sina sydamerikanska besittningar med en järnridå även på det kulturella området. När man i hemlandet lägger om denna politik gentemot kolonierna och börjar sända ut folk i vetenskapligt forskningssyfte till Sydamerika — Löfving var en, Mutis en annan sådan — ja, t. o. m. lämna sitt stöd åt utländska forskare sådana som DE LA CONDAMINE och ALEXANDER VON HUMBOLDT, är det emellertid redan för sent. Frihetskrigen komma och därmed avbrytes tills vidare det från spanskt och franskt håll påbörjade forskningsarbetet i Sydamerika. Brytningen mellan moderlandet Spanien och dess kolonier i Sydamerika har också haft som följd att resultaten av Mutis' forskargärning i stort sett förblivit obeaktade intill våra dagar både i Gamla och Nya Världen likom hans samlingar i Botaniska Trädgården i Madrid.

Den franske botanisten och agronomen BOUSSINGAULT, omtalar Hernández de Alba, besökte 1824 det hus som Mutis en gång bebodde och där han utförde en stor del av sitt vetenskapliga arbete. Redan då var huset en ruin. Ett ovanligt träd, som troligen grott upp ur ett frö som fallit ur Mutis' herbarium, växte mitt i det forna arbetsrummet. Det hade lyft av taket och dess krona bredde nu ut sig över huset. Utanför kämpade de träd, buskar och örter, som Mutis en gång planterat och ömt vårdat, en ojämn kamp med den påträngande vildmarken. Ett kinaträd representerade alltså den växtgrupp som Mutis ägnat sitt största intresse. Vad som här ännu fanns kvar som bevis på ett hängivet arbete i forskningens tjänst kom den besökande Boussingault att med den engelske författaren JOSEPH ADDISON utbrista: »En nyttig människa har här gått förbi.»

¹ H. DE A., Vol. 2, sid. 23.

LINNÆUS OCH FÅGELÄGGET, SÄRSKILT OVUM OVO PREGNANS

I Vetenskapsakademiens handlingar för 1745 har Linné beskrivit en »Pomerantz med et inneslutit Foster». Upptill fanns i frukten »en Klotrund, ting till Form och Skapnad af en liten Pomerantz, stor som en liten Mousquette-Kula». Det var alltså fråga om en s. k. navelorange.¹ Han fortsätter (sid. 284): »Att inom någon Frukt finna antingen en blomma eller annor liten Frukt, är en ganska sällsynt händelse, och när det skier, tyks naturen villa visa oss, det han ej är så bunden at på et vist sätt frambringa sina alster som vi tro, fast det händer at de då ej blifva så fullkomliga. När det således händer i Diur-Riket, at et ägg fins in uti et annat, skattas det värdigt at insättas uti de Lärdas Handlingar.»

Under sin skånska resa fick Linné själv göra bekantskap med ett dylikt trollägg. Han omtalar, att pastorskan CORVIN i Skanör hade visat honom ett litet klotrunt ägg — också här »stort som en *musquete*-kula» —, som i flera vittnens närvaro hade påträffats inne i ett hönsägg. »Wi öppnade detta lilla ägget», skriver Linné (sid. 229), »och funno at thet war fullt med hwita eller Albumen, men utan Vitello eller gula.» Han framhåller också i sin reseberättelse, att »Ägg uti Ägg äro beskrefne af åtskillige Auctorer, såsom under i Naturen, och et dylikt är nyligen af Wetenskaps-Academien framstält». Linné syftar tydligen på ett meddelande, som lämnats av hans gode vän BÄCK. Detta finnes i förbigående omnämnt av OLOF ACREL i dennes tal om fostrets sjukdomar i moderlivet, hållet 1750 vid presidiets nedläggande i Vetenskapsakademien. »Et äg», läsa vi på sid. 26, »har et annat skal-ägg uti sig. Det har Lif-Medicus BÄCK, Academiens vittre Ledamot, för henne upvist. Många vittna derom.»² (I en not anföras tre författare.)

¹ Linnés skrift behandlas ingående i denna årsskrift för 1949 i uppsatsen »Hesperidernas äpplen och potus polopuntia», d. v. s. *Citrus*-frukter och punsch.

² I framställningen citeras i detta sammanhang också Linnés pomerans: »Hafvande Citroner äro ofta fundne; men i synnerhet en dylik Pomerants, med hvilkens sällsamhet Hans Excellence Grefve TESSIN, Kongl. Academiens Högä Ledamot, riktat dess Handlingar och af vår LINNÆUS beskrifva låtit.» Ett inneslutet, gulelöst ägg, »stort som en spansk hasselnöt» har senare omnämnts i Vetenskapsakademiens skrifter av A. RETZIUS (1847, sid. 37).

Även ACREL¹ hade sedan lyckan att själv komma över ett sådant underligt ägg. Nästa år omtalas nämligen i utdrag ur akademiens dagbok följande: »Herr ACREL har upvist ett höns-ägg, uti hvilket et mindre låg inneslutit. Det ökar antalet af dylika för detta gjorde fynd, som Herr Lif-Medicus BÄCK, år 1748, Herr Archiater LINNÆUS uti des Skånska resa, p. 229, och flera gjordt, som H:r ACREL uti Des Tal om Fostrens sjukdomar i moderlifvet, uppräknar. Det större och yttre ägget var til alla delar fullkomligt, försedt med en emot äggets storlek svarande gula. Det jilla och inneslutne, som Academien låtit skärskåda, hade 1:o aldeles hårdt skal af dubbla skifvor. 2:do, i bredare ändan en stor väder-blåsa, snedt dragen åt sidan. 3:o Hvitan jämntjock och grumlog, hängde nog fast vid gulan. 4:to Gulan ägde proportion emot äggets storlek, var stadig och litet aflång, efter sjelfva äggets skapnad. 5:to Frö-punkten fans ovanligt stor och i tjockare ändan af gulan. 6:o Gulan stelnade uti hett vatten, såsom ägge-gulor pläga göra.» I det inneslutna ägget fanns sålunda också en gula i motsats till det av Linné studerade.

Som förf. förut (1950) har framhållit, intresserade sig Linné inte mycket för monstrositeter; och det är också endast i de två nu citerade arbetena, som han har omtalat ägg av denna underliga typ. Detta är kanske en smula överraskande, ty man tycker nog, att just sådana ägg skulle ha satt hans fantasi i rörelse. HARVEY'S berömda sats: »*Ex ovo omnia*», »*omne vivum ex ovo*», hävdades också av Linné, och han markerade sin övertygelse genom att sätta ett ägg i sitt vapen² »att beteckna naturen, som continueras och perpetueras in ovo».

Den tessinska navelorangen betecknade Linné som en »Pomerantz med et inneslutit Foster», ett för oss mycket underligt uttalande. Även ett ägg inuti ett annat tycks han mena vore ungefär samma sak, ty efter att ha omnämnt förhållandet fortsätter han: »Hvad fyrfotade Diuren angår, har man ännu aldrig ifrån verldens skapelse hört at et foster varit hafvande

¹ Professor OLOF A. ACREL (adlad AF ACREL), 1717—1806, överkirurg vid Serafimerlasaret. Denne framstående man hade Collegium medicum önskat skulle göras till med. doktor, fastän han icke hade avlagt någon akademisk examen. Om hans främsta specimen, en kirurgisk bok, skriver Linné till vännen BÄCK, att den »är rätt vacker och sincer»; och i ett fakultetsprotokoll betecknar Linné den t. o. m. som »en juvel full af så många härliga observationer med mera». För att inte »lägga en öppen väg äntel. för chirurgis, som woro utan erudition» fick dock ACREL före sin promotion undergå ett förhör inför ROSÉN och Linné, vilket han tydligen bestod på ett utmärkt sätt. — En brorson till den berömda OLOF ACREL var med. professor J. G. ACREL, bekant som familjen Linnés kommissionär vid försäljningen av husfaderns samlingar till England.

² Om hans adlande har nyligen UGGLA (1949) skrivit. Linné ville gärna ha ett »anatomiseradt», d. v. s. »i tu hugget äller halft ägg» i sin vapensköld. Men detta gick inte alls för sig, och han måste resignera, fruktande, som han skriver, att riksheraldikern annars »slår sönder ägg och gula och gör äggröra af alt samans». Linné fick nöja sig med att få, som det heter i vapenbeskrivningen, »et stolpewiss och uppå sin mindre Spess uprest ägg af silfwer».

med ett annat.» Det sistnämnda uttalandet hedrar Linné, ty rapporter om *foetus in foetu*, foster i foster, funnos på hans tid flera; och även långt senare ha många sådana fall omtalats. Den nyssnämnde ACREL (1750, sid. 27) citerar sålunda en berättelse om »at råttor ynglas ungstinda, och i Spanien har et stod burit en idrägtig mul-åsa». I fortsättningen utväljer han »bland flere nyfödde hafvande barn, hvarom berättelser finnas» följande: »År 1672 då jag practicerade i Naumburg, kom en hafvande Mölnare-hustru til mig från Betsgendorf. Hon beklagade sig nu öfver långt större oro i sin kropp, än hon eljest under samma tilstånd varit van at tåla. Jag meddelte henne mit råd efter då varande behof. När dess tid til ända var, födde hon et Flicke-barn, som tyktes vara helt friskt; men hade mycket hög maga. Åtta dagar derefter begynte dess lilla dotter qvida och pinsamt låta, liksom med starka krystningar eller barn-värkar, då man hvart ögnablick väntade dess skiljande från verlden; men i dess ställe föder hon en liten och aldeles fullbilldad barn-unge, som ock var en flicka, lång som långfingret och fick dop. Vid förlossningen har efterbörden och afslaget riktigt medfölgd. Bägge barnen äro dock följande dagarne med döden afgångne. Andra Medici med mig hafva detta upteknat, til hvilka berättelser om sjelfva händelsen afsände blifvit &c.» I en not tillägger ACREL försiktigtvis: »Denna berättelsen finnes uptagen i flera de Lärdas Dagböcker; ehuru den mer liknar et underverk än en sanning.»

Kungl. livkirurgen och drottningens lifaccoucheur HERMAN SCHÜTZER (adlad SCHÜTZERCRAANTZ, 1713—1802), som Linné såg en smula över axeln¹,

¹ Under en stor del af frihetstiden hölls ännu en *medicus* gärna för att vara något mera förnämligt än en *chirurgus*, vilken senare man ofta, och ibland med en viss rätt, endast betraktade som en mera förfaren barberare utan någon större bildning. (Många av oss äldre erinra sig också hur vissa barberare ännu hade yrkesbeteckningen fältskär på skylten. Mot ett billigt arvode skötte de om den s. k. »lilla kirurgien». Efter 1898 har dock inte längre någon fältskärsexamen kunnat avläggas.) Den Chirurgiska societeten, som ej gärna ville sortera under Collegium medicum, utgjorde ett slags skrå, som själfv skötte om utbildningen av sina lärgossar och gesäller samt prövade dem i mästarfältskärsexamen. Men om kirurgerna ofta voro mindre ansedda, så hade å andra sidan universiteten ibland kreerat medicine doktorer, vilkas vetenskapliga barlast var av lättaste slag, något som Linné också framhållit och beklagat.

Då SCHÜTZER, som tydligen var en intrigant och stridbar herre, blev utnämnd till archiater 1753, skriver den äreikäre äldre archiatern helt förtrytsamt till vännen BÄCK: »Gud förlåte den, som förledt wår nådigsta öfverhet at giöra en Chirurgus till Archiater. Han har aldrig warit öfverheten trogen, och jag har i alla tider aldrig hört det exemplet skedt i werlden, ej en gång i Frankrike, där Chirurgi så segrat hos sin öfverhet.» Att förargelsen satt djupt framgår också av ett brev tre dagar senare, där det står: »Gud gifwe Konungen giort Schytzer till Riddare, ja Seraphimer, så hade det aldrig så mycket skadat Medicinen» etc.

Med anledning av Linnés hänsyftning på kirurgernas ställning i Frankrike må här i förbigående erinras om Linnés och ROSÉNS lärjunge ROLAND MARTIN. Denne, som under åren 1754—56 studerade anatomi och kirurgi i Paris, har från sin vistelse där efterlämnat en intressant dagbok, för vars innehåll livmedicus HULT (1928) redogjort. MARTIN kom sedan att som professor i hög grad främja de anatomiska och kirurgiska studierna i Sverige. Han torgförde

har i Vetenskapsakademiens handlingar (1758) beskrivit en »växt i buken och Mesenterium» hos en femtonårig flicka. Tösen hade råkat ut för en liten olyckshändelse vid mangling och därefter häftigt insjuknat. Hon hade blivit behandlad av »Kärlingar», och, då hon slutligen dog, var hon alldeles utmärglad och hade buken utspänd till fyra alnars vidd. SCHÜTZER obducerade henne och fann bl. a. en svulst, stor som ett barnhuvud. Inuti denna upptäcktes ett dussin tänder av olika slag samt ej nog härmed även ett övre käkben med tandhålor och två framtänder samt vidare en del små ben av obestämbar karaktär. Fem eller sex långa hårstrån påträffades också.

SCHÜTZER var naturligtvis mycket intresserad av »denna sällsynta och undrans värda händelse» och sökte efter en förklaring till »slika lämningar af förmultnade foster i en människas kropp». Han frågade sig då först huruvida en konception kunde ha ägt rum. De supponerade resterna av ett foster befunno sig visserligen inte i livmodern, men extrauterina, ofta mycket ödesdigra, havandeskap äro kända. Ett embryo kan därvid också någon gång hamna i bukhålan.¹ Måne det här kunde vara fråga om ett dylikt fall? Mot en sådan förmodan talade dock det faktum, att flickans hymen hade befunnits »så hopdragen och des öppning så liten, at man med största möda, kunde föra spetsen af lill-fingret därigenom». Men SCHÜTZER är dock fullt medveten om att en konception kan inträffa utan någon föregående *immissio penis*², men av flera skäl finner han det uteslutet, att den döda skulle ha varit något slags »demi-vierge».

Åsikter, som delvis gingo stick i stäv mot den gängse uppfattningen om kirurgernas underlägsenhet. »Martin träckar i sitt eget näste», skriver Linné, som dock kom att intaga en ganska försonlig hållning i striden mellan de båda parterna. Han proklamerade vid promotionen den 31 okt. 1754 (UGGLA 1941): »Jag skall omgjorda Eder med svärd . . . Svärdet häntyder på att kirurgien bör förenas med medicinen» (»Conjugendam innuit gladius Chirurgiam cum Medicina»).

¹ I Akademiens handlingar hade tidigare professor H. D. SPÖRING i Åbo meddelat ett fall, till vilket SCHÜTZER också hänvisar, där en kvinna »i 13 samfalte år hyst et Foster i sitt lif». SPÖRING (som på uppdrag av Vetenskapsakademien 1743 höll en parentation över Linnés svärfar, stadsphysicus JOHAN MORÆUS »den Saliga Döda til Åminnelse och dem Lefvandom til eftersyn», vilket tal trycktes som no 1 i Akademiens serie av minnesteckningar) skriver mycket expressivt (1744, sid. 102): »Men att Mödrar i många år, med ängslan och vedermöda, måst hysa deras lifsfrukter inom deras qvedar, samt sielfve vara lefvande grafvar åt deras döda Foster, det är en sällsynt sak.» Han citerar också ett fall från Frankrike, där en kvinna under 28 år burit ett foster »som i Gips förvandladt». De båda nämnda fostren uppgåvos ha befunnit sig i mödrarnas »qved». Ett extrauterint embryo kan emellertid bli liggande i bukhålan och där så småningom resorberas; men om det är mera utvecklat, kan det inkapslas, mumifieras och förkalkas samt bilda ett s. k. *lithopedium* (HERTWIG, 1915, sid. 392; MAHFOUZ 1949, sid. 346). Av en tillfällighet har jag vid genomgåendet av ARISTOTELES' skrifter över djurens fortplantning och utveckling (utg. av AUBERT och WIMMER 1860) funnit följande uttalande om dylika »stenfoster» hos människan (sid. 343): »Dieser Zustand dauert bei Männen sogar bis ins Alter, und bis zum Tode. Werden diese Körper nach aussem gebracht, so sind sie hart, dass sie kaum mit eiserenen Werkzeugen durchschnitten werden können.»

² »Et ägg», framhåller han sålunda, »kan äfvenväl fecunderas, eller en kan bli rådder

SCHÜTZER ville tolka sitt fall som ett exempel på *foetus in foetu*, »det är, at barn födas med et annat litet barn i sig». I hans argumentering figurera också både Linnés »hafvande pomerants» och BÄCKS hönsägg, »som hade et annat skal-ägg uti sig». SCHÜTZER anser det troligast (sid. 192), att från början två ägg förelegat, »det ena i det andra», som på en gång blevo »upplifvade». Det ena skulle sedan ha utvecklats sig normalt, medan det andra blev ett parasitiskt foster, som fäste sig i sin systers mesenterium och där »undfick nödig föda, at det ej aldeles förtvinade», men slutligen på grund av den dåliga nutritionen omkom och upplöstes.

Emellertid kan säkert SCHÜTZERS iakttagelse icke tolkas som en congenial sammanväxning av ett par omaka enäggstvillingar. (Jmf. DAILGREN i denna årsskrift 1950, sid. 93!) Hans fynd är att hänföra till de egendomliga bildningar, som kallas *teratomata* och av vilka särskilt dermoidcystor innehållande hår och tänder äro vanliga i ovariet. De kunna också uppträda hos män och för övrigt utbildas på olika ställen i kroppen. I dessa svulster finner man icke några embryonala vävnader utan endast sådana, som ha nått samma utveckling som det individ de tillhöra; »so z. B.», enligt SCHWALBE (1906, sid. 162), »lange Haare, ausgebildete Zähne, Oberkiefer u. s. w.», d. v. s. just vad SCHÜTZER hade observerat. De ifrågavarande svulsternas genesis är rätt omstridd, men vi kunna inte ingå härpå.

För däggdjurens vidkommande synes det vara ytterst tvivelaktigt om någon egentlig utveckling av ett *foetus in foetu* kan komma till stånd. En i sin utveckling starkt hämmad och inkluderad tvillingbildning kan förekomma, fast den förstås ej gärna kan befinna sig i sin systers livmoder. Vissa s. k. *embryomata*, tumörer sammansatta av olika vävnadstyper i brokig blandning, kunna möjligen vara av samma natur (PATTEN 1946, sid. 217). Kanske somliga ovarialtumörer också leda sitt ursprung från äggceller, som av någon anledning inducerats till en parthenogenetisk utveckling. Experimentellt har man kunnat framkalla delningar av obefruktade däggdjursägg

utan en så nära kötslig beblandelse, at mannens lem införes i moderslidan. Jag påminner mig härvid och är sjelf vittne, at min Fader år 1735 besiktigade på Rättens anmodan en ung Flicka om 14½ år, som hannes grannar sade vara barnradd: modren förtörnad öfver denna skymf, begärade besiktnings attest däröfver: Vi funno väckeligen hymen aldeles oskadd och hel, så at med möda en skrifpenna kunde införas; då min Fader således stadnade i ovisshet om någon rätt Conception här haft rum; dock när 9 Månader voro fulländade, födde flickan et Gässebarn. Hon berättade sedan huru och på hvad sätt därmed hade tilgått. Ärbarheten förbjuder mig at vidlyftigt härom tala, nog af, at til allelse eller Conception fordras ej mer, än at sådes ångan eller sådes kräken kunna komma i Moderslidan och så vidare.»

Av en tillfällighet har jag i Vetenskaps societetens i Uppsala acta funnit ett fall beskrivet (ÅKERMAN 1827: »*Atretic iterum puerperæ casus*» etc., d. v. s. översatt: Ett fall av tillsluten andragångsföderska.), där en kvinna efter det första barnets födelse hade — *sit venia verbo* — förseglats på nytt genom sammanväxningar. Dessa hade visserligen förhindrat en normal coitus men däremot icke alls en grossess. Om befruktningar efter en *ejaculatio ante portam* se för övrigt MÜLLER-HESS och PANNING (1939)!

(PINCUS 1936). En spontant uppkommen haploid blastula har nyligen påvisats hos en mus (FISCHBERG och BEATTY 1950, sid. 23).

Hos många lägre djur, t. ex. vissa insekter och kräftdjur, känner man flera exempel på hur redan under larv- och ungstadiet en ny generation kan utveckla sig parthenogenetiskt (*pedogenes*). Särskilt intressanta äro förhållandena hos ett par marina cladocerer (*Evadne Nordmanni* och *Podon Leuckarti*), små kräftdjur alltså, som ingående studerats av OLGA KUTTNER (1911) vid Bergens zoologiska havsstation, där då ADOLF APPELJÖF, sedermera professor i Uppsala, var chef. Hon framhåller, att redan de äldre, kända zoologerna LOVÉN, P. E. MÜLLER och CLAUS, hade sett, »dass die Embryonen, ehe sie geboren werden, in ihrem eigenen Brutraum bereits Eier oder Furchungsstadien tragen». De ännu ofödda ungarna kunna alltså i sin tur härbärgera ägg, som redan ha börjat att dela sig. Den ena generationen är så att säga instucken i den andra allt intill tredje led. Modern hyser inom sig sina egna barnbarn.

Hos fåglarna är gulan det egentliga ägget, äggcellen, som vid ovulationen lossnar från ovariet och normalt infångas av äggledarens vida mynning. Här uppe torde också befruktningen ske. Såsom VAN DRIMMELEN (1946) har visat, kunna spermier förvånansvärt länge hålla sig levande i *infundibulum*, oviduktens mynningsdel, men också endast där. Man får härigenom en förklaring på det anmärkningsvärda förhållandet, att befruktade ägg kunna läggas, även om hönorna sedan flera veckor tillbaka hållits isolerade från tuppen.

Sedan gulan ganska hastigt (hos hönsen under tre timmar) har passerat den jämförelsevis långa del av ovidukten, där vitan avsköndras från otaliga körtelceller, når ägget den s. k. *isthmus*-regionen. Under en timme eller så stannar det här, varunder ägghinnorna utbildas. Det ännu skallösa ägget pressas sedan in i »uterus» (en bättre, men sällan använd benämning, är *camera calcigera*, det kalkavgivande rummet), där det förblir hela 19 timmar (även kortare tid har uppgivits). I början uppsuger ägget en del vätska, som späder ut äggvitan och spänner ut ägghinnorna, och den komplicerade skalbildningen sätter in.

I Skånska resan skriver Linné i samband med pastorskan CORVINS dubbelägg: »At ägget får sitt skal dagen för än det värpes, och at det skalet växer på ägget af foglens urin, är allmänt bekant; och just för then orsaken skul synes det omöjligt, at et ägg inom thet andra skal kunna få skal; men at ägg med skal likewist gifvas inom andra ägg, är med så många vittnen bestyrkt, at wi icke få twifla deruppå.»

Om Linné möjligen har fått sin underliga föreställning om äggskalets uppkomst från någon tidigare författare, har jag inte lyckats utreda. Den

vita fågelurinen, som på grund av sin stora urinsyrehalt är tjockflytande och nästan oljefärgsliknande, har väl givit anledning till det barocka påståendet, som ju förutsätter att urin på något sätt skulle kunna tränga in till ägget. Hur detta skulle gå till få vi närmare upplysningar om i Linnés föreläsningar över djurriket. I *prologomena* till avdelningen om fåglarna står nämligen följande: »Urin blåsa hafwa de ej heller, men wäl njurar; urinet föres hos dem genom Uterus [!] ad Anum, hwarest det stadnar och blandar sig med excrementerna, och är det hwita af dem.» Den orimliga uppgiften att fåglarnas urin skulle passera genom en del av ovidukten, vittnar inte särskilt gott om Linnés anatomiska kunskaper.¹ Om fåglarna, dessa sjungande luftvarelser och skönsta vingade väsen (»*Aeriæ vocales Volucres pulcherrimæ*») såsom de inledningsvis karakteriseras, nämner han i *Systema naturæ* klokt nog ingenting om att urinen skulle medverka vid äggskalets bildning. Där talas blott om att äggen täckas av ett kalkskal (»semper putamine calcareo oblecta»); och i disputationen *Genesis calculi* (1751, sid. 155) står endast: »*Avium* ova teguntur crusta lapidea, quæ eis brevi accrescit, pridie enim antequam ponuntur, ne vestigium quidem hujus testæ lapideæ cernitur» (Fåglarnas ägg täckas av en stenkrusta, som hastigt avsättes på dem, ty dagen innan de läggas, kan man icke märka ett spår av detta stenskal).

Utom ägg av normalstorlek kan en fågel någon gång råka att värpa ett anmärkningsvärt stort ägg; men också verkliga miniatyrägg kunna läggas (bilderna 1 och 2).² Ett sådant hönsägg uppgives ha vägt endast 1,29 g, vilket nog torde vara ett världsrekord (sid. 257 i herrskapet ROMANOFFS nyligen, 1949, utkomna stora arbete, drygt 900 sidor, över fåglarnas ägg). Små ägg lära särskilt kunna bildas, då unghönorna börja att värpa samt för övrigt under våren och den tidigare delen av sommaren; men de kunna också överraska när som helst. Dvärgägg äro förhållandevis vanliga anomalier. I den nyssnämnda monografien (sid. 258) meddelas sålunda, att två personer av 10 000 registrerade ägg funnit 5 respektive 9 av denna typ. I Algeriet fick man fatt i en höna, som väckt en viss undran genom att uteslutande värpa dvärgägg och alltid sådana utan någon gula. Då hon slutligen dissekerades, fann man, att genitalorganen voro missbildade i flera avseenden. Någon ovulation kunde inte heller äga rum (BENOIT et COURRIER 1933, sid. 1335).

¹ I detta sammanhang må i förbigående också omnämnas en gammal hypotes om hur äggskalets (hos många vildfåglar ofta brokiga) färgning skulle komma till stånd. Man har nämligen föreställt sig, att denna process ägde rum i kloaken, där coprogena »und die Harn beigemischten Bestandteile» kunde inverka på äggskalet (se OTTOW 1949, sid. 65!). En dylik uppfattning om urinens och fekalernas medverkan kan ju på sätt och vis sägas vara en smula besläktad med Linnés underliga föreställning om själva skalets bildning. Äggen få emellertid både sin färg och sitt eventuella färgmönster i »uterus».

² Professor B. HANSTRÖM, Lund, vill jag tacka för hans vänlighet att här låta mig använda klichéerna till min uppsats av 1947.

Bild 1. Bo av svärta med sju normala ägg och ett dvärgägg. Efter VON HOFSTEN och DELJE 1944.

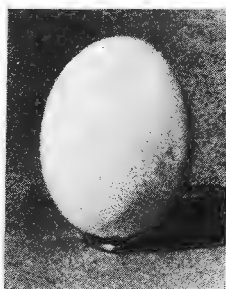

Bild 2. Ett litet ägg värpt av en leghornshöna, som en tid senare också lade ett jätteägg på 120 g. med tre gulor. (Medelvikten för ett hönsägg uppges vara 58 g.) Efter DAHLGREN.

Folkfantasien har haft mycket att beställa med de små äggen. Stundom har man föreställt sig, att de skulle ha värpts av tuppen. I sina föreläsningar över djurriket omtalade Linné (sid. 122): »Bondekäringarna kunna ofta swärja på, att tuppen värper, och att af de äggen skall bli en Basilisk, men om en intet annars kunde komma sig ur den tron, att tuppen värper, så måste han anatomicera en tupp och en höna på en gång, då får han tydeligen se, icke allenast ovarium, utan och vias ovorum hos

hönan, som ingendera delen finnes hos tuppen, och således kan han omöjligt värpa några ägg; det är därför ganska dåragtigt att tro det, ty då hönorna antingen begynna eller sluta att värpa, värper hon merendels ett helt litet ägg, med tunt skal och ingen blomma, hwilket, då tuppen får se, tycker han det är underligt och något owanligt, och lägger sig därför derpå, och det är ordsaken till ofwan anförde mening.» Det sistnämnda påståendet sammanhänger nog, skulle jag tro, med ett minne från Linnés ungdomstid. Då han höstterminen 1728 åhörde OLOF RUDBECKS föreläsningar i ornithologi (utgivna av LÖNNBERG 1932), antecknade han nämligen följande: »Tuppägg gifwes intet. Profess: hade siälf en toppet som läg på ett litet ägg, som somlige mente skulle wara hans, men dett war revera [i verkligheten] ett litet hönsägg, ty när hönorna blifwa gamla lyckta de kullen med ett litet ägg, hkt hade kommet tuppen underligt före.»

I DONNDORFS »Zoologische Beyträge zur XIII Ausgabe des Linnischen Natursystems» (1795) finnas anförda en del skrifter om föregivna tuppägg. Några betecknande titlar må citeras (sid. 61): »Relation von einem Hahne, der Eyer gelegt» (Fenzels monathl. Unterred. 1696); »Eyerlegender Hahn, sammt seinem gelegten Hahnen- oder Basilikeney» ... (Ulm 1697); »De gallo gallinaceo, ova ponente» och »De gallo gallinaceo oviparo» (de båda senare i Eph. Acad. nat. curiosorum). I samband med inresekretoriska rubbningar¹ kan det ibland hända, att en höna så småningom lägger sig till med fjädrar och kam av tupptyp; ja, en verklig könsomvandling kan inträffa, då också en testikel utvecklas (MEISENHEIMER 1930, sid. 289—300).

Den omtalade basiliken är ett sagodjur i skepnad av en tupp (bild 3), ibland med en krona på huvudet samt utrustat med drak- eller ormsvans. Med sin blotta blick eller giftiga andedräkt kunde den döda en människa. Åsynen av sina egna ögon kunde dock inte ens en basilisk stå ut med.

¹ Här må också anföras vad Linné meddelade i sina föreläsningar (l. c., sid. 121) om kapuner: »Det är nu för tiden en ordinair fruntimmers syssla att snöpa Tuppar, på det de skola blifwa fetare, som de och giöra, men deremot bli de dumma, och mista all sin qwickhet, slå ned hufwudet och stierten, sloka med vingarne, och bära sig åt, som woro de modstulne, ty kan man deraf se, hwad castratio gör: På Kappunerna, så kallas de snöpte tuppar, skäres, då de castreras, den Sporre han har på benet, bort, och sättes i stället fast i pannan, hwilken icke allenast växer fast wid hufwudet, utan växer sedan i wädrer som en ymp, och tar beständigt till, så att af detta simpla hushålds grepet har man tydeligit exempel till Chirurgia Curtorum» (de stympades eller kastrerade kirurgi). — Efter min far och farfar har jag fått ett par små läckra volymer, »La volière de la jeunesse» (1817), utarbetade efter BUFFON, den bekante av Linné föga uppskattade djurskildraren. Om den sist omtalade operationen läser man på sid. 133: »On peut faire sur les poulets une expérience fort curieuse, c'est après avoir coupé la crête d'y substituer un de leurs éperons naissans, qui ne sont encore que des petits boutons, et que l'on fixe avec une espèce de bandage; ces éperons ainsi entés, prennent bientôt racine dans les chairs, en tirent leur nourriture et croissent rapidement.»

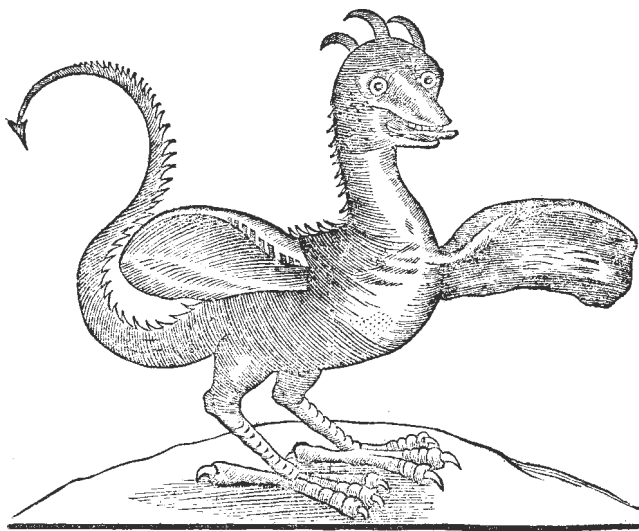

Bild 3. »Dhen nyligen i Tyskland kringburne döde Baseliskén» såg ut så här (enl. *relationes curiosæ*, tryckta 1682). »Dhet äre många lärde Män som säya at een Baselisk kläckes aff ett Tuppeägg», men »ingen större Strijdh och Qwickheet hoos dhe Naturkunnige finnes, än då dhe tala om Eenhörningar, Foglerne Phœnin, Pelican och Baseliken, om hwilka man finner så mångahanda Meeningar och Beskrifningar, at dhe nepligen kunna förtällias eller tilhoopa samblade blifwa.»

Vidundret kunde icke »utödas», läsa vi hos BLIBERG (1737, sid. 203) »utan om man på samma ort, der det wistas, framsätter många Speglar, at han i någondera må se sin afbild eller skapnad». Ur »Guds werk och hvila» av HAQUIN SPEGEL (ed. 1857, sid. 277) citera vi också:

Der kan Ajacis sköld och Hectors swärd ej hjelpa,
ty Basiliskens syn kan en bewäpnad stjelpa;
för denskull när man will undwika sådan fara,
då brukar man ett sätt som tyckes löjligt wara,
ty man uppå sitt bröst en klaran spegel hänger,
igenom hwilkens glas sig giftet intet tränger;
men strax till rygga far, och Basiliken bådär
att han må genast dö, förty han sig beskådär.

I förbigående må också erinras om BELLMANS bekanta epistel (»Hvila vid denna källa!»), där

Krögarn, den basiliken,
summerar taflan full i dag...

Sagodjuret (»alt opdichtat, och i naturen en omöjelig ting» enligt BLIBERGS översättning) kom förstås att röras ihop med bibelöversättningarnas »basilisk». I flera kyrkor ha vi också bilder av odjuret. Det har mycket spökat i folkfantasin och ofta trots kläckas ur ett »tuppägg».

I ett arbete från 1600-talet om »Denna Werldennes största Tänkwardigheeter» etc. flöda ur jämnt hundra »källor» diverse »*relationes curiosæ*». Översättaren framhåller, att inte många förstå främmande språk och att lärda verk äro dyrbara ting, »ty är man föranlåten dyliga Skriffter korteligen på dhett svenska Tungomåhlet at uthdraga och Safften dheraff at uthpressa, icke så mycket dhett Lärdom och Wälstuderandom, som mera dem Olärdom, dhett Ungom och dhett Nedrigom, ja det Dygd och Wetenskapzälskande Qwinnokönet til Tienst, Behag och Nytta». Vi läsa om »dhen rätta Basiliscus», som är tupp- eller drakbasiliken och »som födes icke aff nogon Säd eller fortplanteret aff sin Slächt, uthan han är ett Monstrum Naturæ eller ett Naturens Missfödsell» och »wäxer uthaff förgifftige sammanblandade Ting som förruttnade äre». Många mena dock, att den kläcks ur ett tuppägg, »sålunda, at een gamäl Tupp, sedan han icke mehra årkar tråda, lägger i sitt Boo en i hans Kropp församblat Fuchtigheet, aff Skapnat som ett Ägg, aff dhett Wärma dhett sedan uthklächt warder, och fåår een Basilisk Skapnat». Den »76 källan» talar om den värpande tuppen och den 77:e om »Dhen nyligen i Tyskland kringburne döde Basiliken», som här återges (bild 3). Författaren ställer sig dock rätt kritisk: »Ty Werlden är i dhenne Tijdh så förargat, at man achtar Bedrägeri mehra för een Konst och Dygd, än för een Last, hwarigenom då offta stoora Händelser tildraga.» (Om basilisker se för övrigt BÄCHTOLD-STÄBLI 1927!)

EVA VIGSTRÖM (1881, sid. 168), som upptecknat så mycket skrock och folktro, fick av en pottaskebrännerska höra, att tuppen värper ett ägg, då han blir 12 år gammal. Om det råkar att ramla i brunnen, kunde det bli en basilisk, »som skall vara mycket farlig». Om en annan »basilisk» har hon också berättat. I en bondgård i Hjärsås socken, Ö. Göinge härad, skulle man ta fram sättpotatis ur källaren. Då fick husfolket se »ett hiskligt vidunder, svart, med långt grått hår och hiskliga ögon, så ingen kunde tänka annat, än att det var en basilisk». Bonden rådgjorde med de andra byamännen, och man kom överens om att »med jernstänger stöta ut muren», där odjuret låg och lurade. Då bonden var rusthållare och hade del i en dragon, kunde gärna krigsmannen också få ta hand om besten. Muren revs, folket sprang, och dragonen tvangs att våga sig fram. Med ett sabelhugg klöv han vidundret mitt itu och rusade sedan efter de andra utan att ens våga se sig om. Gårdens ägare var nu »en allt för klok man att i otid titta på den slagne, ty denne kunde ju hitta på att ta lif igen af bara illmarighet». Halva dagen fick därför gå, innan bonden slutligen tordes att gå fram till basiliken; och »en kan tänka sig hans häpenhet, när han såg att det var en — *blod-palt*, som mor glömt i källaren efter höstslagtet». Man kan kanske förmoda, att det i den mörka och fuktiga källaren hade utvecklats kolonier av lysbakterier så att paltbrödet hade kunnat skrämia potatisplockarna med hemiska basiliskblickar.

Utom det berömda Burserska herbariet (nu på Botanicum) och några andra »*herbaria viva*» i bokform förvarades tidigare en del andra naturalier och kuriosa på universitetsbiblioteket och bland dem t. o. m. »ett Sceletum af en basilisk», som »Hennes Kongl. Maj:t Drottningen i nåder förskänkt til Bibliothequet» (FRIES 1903, sid. 129 enl. Cons. prot. 27 febr. 1739. — Mera härom hos LÖWEGREN 1952, sid. 180). Förr voro nämligen biblioteken gärna en hemvist för numera skingrade konst- och kuriosasamlingar. I det förnämliga stiftsbiblioteket i Linköping finns det dock fortfarande bevarat så mycket av skiftande föremål, att man när som helst skulle kunna låta ett kuriositetskabinett uppstå på nytt, där nu endast naturalier och egentliga fornfynd skulle saknas (GOBOM 1949, sid. 368).

Kanske vi till sist också böra anteckna, att basiliken (»*Basiliscus, Galus gallinaceus, cum cauda serpentis*») finnes omnämnd i en av Linnés dissertationer (*Siren lacertina*). Den uppräknas nämligen där i sällskap med andra underdjur från »*Hortus sanitatis*», ett ofta omtryckt verk från slutet av 1400-talet. »*Quid ineptius Horto sanitatis Joannis Cubæ?*» (Vad är orimligare än JOHAN CUBAS Hälsoträdgård?), frågar sig Linné (Bref och skrivelser, 1908, sid. 274).

Ur tuppäggen kunde ibland också komma andra saker än basilisker. Den förut omtalade pottaskebrännerskan berättade sålunda, att om man lägger ett tuppägg under en höna så utkläcks en skorpion. I SÄVES gotländska ordbok (sid. 319) finnes ordspråket: »Af haneägg bli skårpioner»; och från Västergötland berättas det, att en tupp bör avlivas efter fyllda fem år, ty sedan börjar han att värpa, och ur äggen kläckas skorpioner »till stort förfång för gården och nästan omöjliga att utrota» (KLAS OLOFSSON 1918, sid. 14). Ur OLAUS OLSSONS sägensamling (CEDERSKIÖLD 1932, sid. 112) citera vi: »Fru NÖRING på Hjälmsvik i Stala socken [Bohuslän] hade en tupp. När han blev tre år gammal, så värpte han ett ägg, och ur det ägget kom det fram en nisse.» — En gammal och utbredd föreställning är att man skulle erhålla en s. k. »spiritus»¹ genom att kläcka ut ett tuppägg i armhålan. Från Lohärad i Uppland berättas det, att »om man tar ett toppägg och bär'et i armhålan i 14 dagar, kommer det en liten 'fy fan' ut». En spiritus kunde visserligen erhållas på andra sätt, t. ex. genom att försvära sig åt djävulen eller meta på ett människoöga i en bäck, som rinner åt norr (BERGSTRAND 1930, sid. 165), men i allmänhet uppges, att den på omtalat sätt skulle kläckas ur tuppägg. Den kunde se ut som en vanlig guldbagge (*Cetonia*), en tordyvel, en mask eller ett annat djur och borde förvaras i en dosa eller flaska. Man skulle, uppges det ibland, fodra trolltyget med »nykter» (d. v. s. »fastane») spott och på torsdagskvällen t. o. m. med blod från ringfingret. En spiritus kunde bringa lycka, dra

¹ I Folkminnesarkivet i Uppsala har förf. funnit följande namnformer belagda: spiritus, spertus, speretuss, spiretussa, spiretuten, spitthus, speitus, spettil, spjertus, speschtus och spjärten.

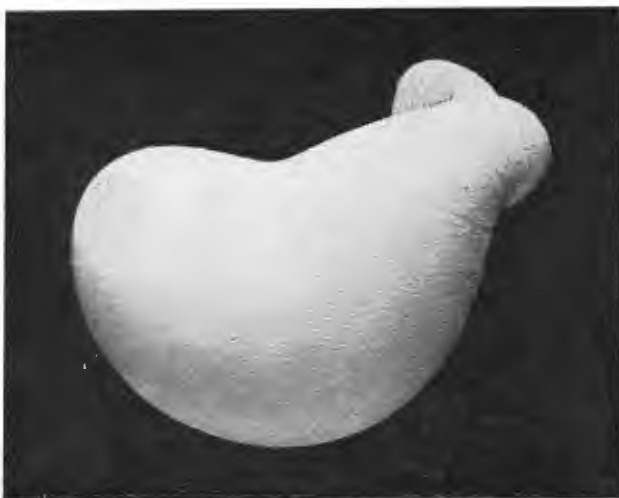

Bild 4. Ett underligt hönsägg. P. SANDBERG foto.

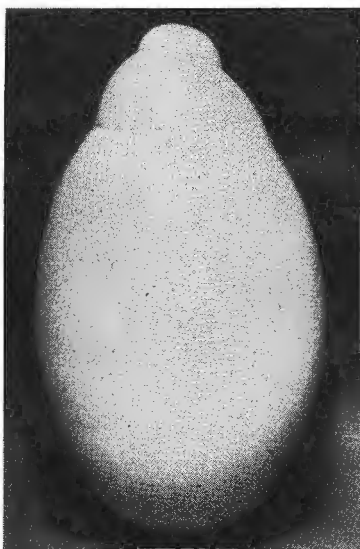

Bild 5. Ett hönsägg från Västergötland med en tydlig snäckspiral. B. BERGMAN foto.

pengar till ägaren o. s. v., men innebar också en viss risk för innehavaren. Om GEORG STIERNHIELM gick skvallret, att han under sin Dorpat-tid skulle ha ägt en spiritum familiarem. Han lurade grundligt en godtrogen kollega, som fick titta i ett »Synglaas, der uthinnan han hade inslutit en lefwandes luus.» (COLUMBUS, sid. 251). Tre spiritus-exemplar finnas i Nordiska museets samlingar (HAMMARSTEDT 1920, sid. 52).

Bild 6. Skalresterna av ett hönsägg i vilket det hela ägget legat inneslutet. Efter DAHLGREN.

I förbigående må här omnämnas att ägg ibland kunna ha ganska underliga former (bild 4). Man har förmodat, att ägg med hopsnörningar och utskottsliknande förlängningar skulle bero på krampaktiga sammandragningar av ovidukten. Ibland kunde härigenom ett parti av vitan bli mer eller mindre skilt från äggets huvudmassa, så att en svansliknande förlängning uppkomme. Någon gång kan man också påträffa ägg, som antingen visa oregelbundna ränder eller tydliga skruvlinjer på skalet (bild 5). En norrmän, C. DONS, har för några år sedan beskrivit hönsägg med dylika spiralförmade märken. Han anser, att dessa uppkommit genom att i tarmkanalen ha transporterats hårda föremål, t. ex. stenar, som ha tryckt mot det ännu icke färdiga ägget. Under skalbildningen ligger visserligen ägget ganska stilla, men sannolikt inträffar ibland en vridning »rolling», BRADFIELD 1951, sid. 134), fast detta förnekas kategoriskt av OTTOW (1949, sid. 66—67). Ungefär en timme innan ägget värpes, roterar det i normala fall 180° i horisontalplanet, varigenom den trubbiga ändan kommer först. BRADFIELD har nyligen studerat hela förloppet röntgenografiskt. Ungefär 1/3 av ett hönsägg var brunt, 2/3 ljusbrunt, och dessa färgzoner skildes åt av ett vitt, ringformat band. Detta ägg menar BURTON (1952) måste ha vridits »like clay on a potter's wheel».

Efter dessa utvecklingar återgå vi nu till förhållandet *ovum in ovo*, ett ämne, som förf. förut har behandlat i ett par uppsatser (DAHLGREN 1941.

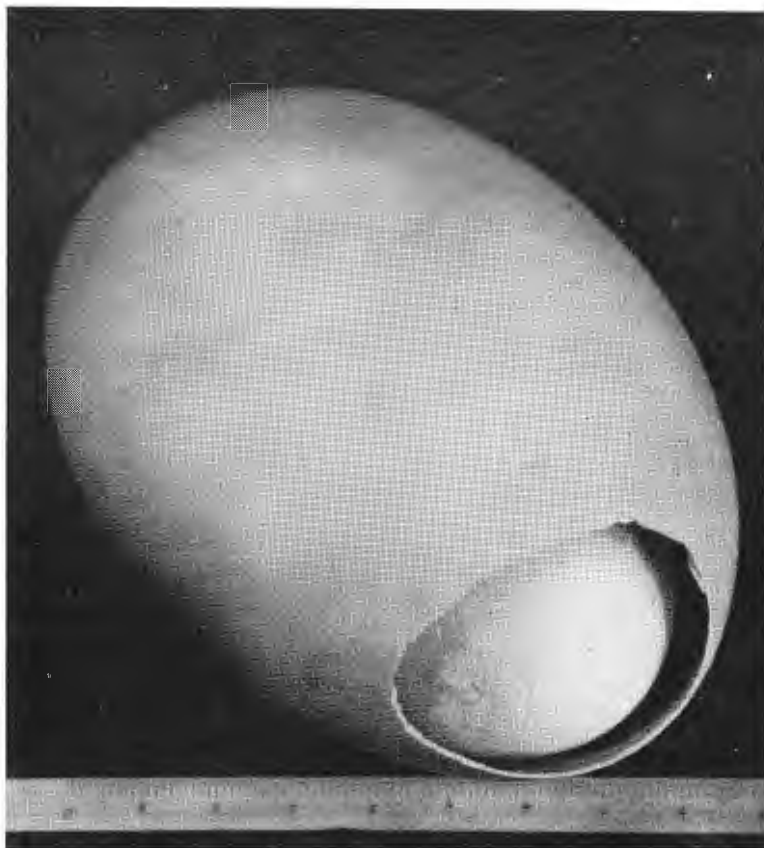

Bild 7. Ett jätteägg, som inom sig härbärgerar ett annat ägg. (Preparatet finnes i Institutet for sammenlignende Anatomi og zoologisk Teknik i Köpenhamn, och fotografiet har ställts till förf:s förfogande av nu avlidne professor C. M. STEENBERG.) Efter DAHLGREN.

och 1947), men för vilket årsbokens nitiske redaktör också här önskat en redogörelse.

Bild 6 visar ett stort hönsägg, som, då det slogs sönder för tillagning av en omelett, till husmoderns stora häpnad visade sig innehålla ett mindre ägg. Ett verkligt jätteägg (gås?), som omsluter ett mindre, se vi på bild 7. (Preparatet har ingått i de av anatomen professor D. F. ESCHRICHT [1798—1863] i Köpenhamn hopbragta samlingarna.) Hur skall man nu förklara, att ett ägg kan trollas in i ett annat?

Som förut framhållits utgör gulan det egentliga ägget, den stora äggcellen, som frigjorts från ovariet. Ibland kunna två gulor lossna samtidigt eller så tätt efter varandra, att de i äggledaren tillsammans omges med gemensam vita och slutligen av ett och samma skal. Det har då så att säga bildats ett tvillingägg; och ur ett sådant kunna kläckas två fågelungar, som dock

icke kunna betecknas såsom enäggstvillingar *sensu stricto*. Av lätt förklarliga skäl är det större utsikt att få tag i ett tvåguligt hönsägg, om man köper sina ägg efter kg-pris än om man betalar dem pr tjog. Vissa hönor tyckas ha en särskild benägenhet att förhållandevis ofta producera tvåguliga ägg.¹ I sina föreläsningar talade Linné om spanska höns (sid. 123), vilka »värpa stora ägg, och ofta med 2^{ne} gulor uti». Den vita leghornshöna, som på Lidingö lade det förut avbildade dvärgägget (bild 2), värpte en tid senare ett verkligt jätteägg på 120 g, vilket innehöll tre gulor. Genom pressen har gått (t. ex. Sv. D. 24 mars 1951) en notis om att i Charbonnières i Västfrankrike trippade en höna, som efter flera dagars värpstrejk på långfredagen hade lyckats att klämma fram ett jätteägg på 168 g. Vad kunde finnas inne i ett sådant?

Den förut omnämnde ESCHRICHTS efterträdare i Köpenhamn, den framstående fysiologen professor P. L. PANUM, har publicerat ett par arbeten om ägganomalier. Han menade, att ett *ovum in ovo* skulle uppkomma därigenom att ett ägg i stället för att värpas kvarhölls så länge i »uterus», att det där kunde sammanträffa med ett annat, ännu icke färdigbildat ägg. Det är emellertid svårt att föreställa sig hur det fullbildade ägget skulle kunna pressas in i det andras vita. Dessutom har man konstaterat, att ett redan färdigt ägg kan råka att drivas tillbaka upp i ovidukten, ja, t. o. m. att ramla ned i bukhålan. De »pregnanta» (havande) äggen uppkomma ganska säkert genom att »felaktigt» utlösta kontraktioner av oviduktens muskulatur hastigt pressa ett ägg tillbaka upp i äggledarens övre del. Om det där då möter en gula, så kommer denna tillsammans med det redan färdiga ägget att omhöljas med vita, och det hela slutligen att omges med ett skal. Skillnaden mellan ett vanligt tvåguligt ägg och ett *ovum ovo pregnantis* blir principiellt sett inte så stor.

Vid dåvarande Ultuna lantbruksinstitut observerade förf. (1941, sid. 206) en gång hur en anka hade värpt ett ägg, som låg inneslutet i ett annat utan skal, och det kanske var tur för ankan. Genom ägghinnan kunde man tydligt se det inre ägget, som var normalt i alla avseenden. Ytteräggets gula var något plattrytt på grund av utrymmesförhållandena. (Ett inre ägg med ofullständig skalbildning finnes avbildat på fig. 4 i förf:s arbete av 1941.)

Ett ägg, som innehåller ett annat av vanlig typ, blir naturligtvis gärna enormt stort. Den nyssnämnde PANUM har talat om ett sådant kalkonägg, som från en veterinär E. HELPER i Linköping kommit till Landbohøjskolen i Köpenhamn, där det för några år sedan återfanns och avbildades av ELISE WESENBERG-LUND (1944, sid. 438). Den stackars kalkonhönan orkade

¹ I Upsala Nya Tidning, 13 jan. 1949, omtalas sålunda, att en brun leghornshöna på Krusenbergs »alltid värpt jätteägg på uppemot 100 gr» och i regel med två gulor.

Bild 8. Ett hönsägg som i sig härbärgerat ett annat av ganska egendomlig form.
(Veterinärhögskolans patologiska museum.)

icke värpa detta stora ägg, utan man måste slakta henne för att få fram det. Vikten var 166 g.

På Veterinärhögskolan förvaras det på fig. 8 avbildade ägget, som i sig härbärgerar ett annat ganska underligt format (men nu tyvärr trasigt) ägg. I den stora romanoffska monografien omnämnes (sid. 291) ett *ovum in ovo*, som i sin tur omslöts av ett tredje ägg. De båda ytteräggen saknade dock gula. Åtminstone ett par andra sådana fall av denna äggtyp à la »kinesisk ask» äro dock kända (DAHLGREN 1947, sid. 30).

Betydligt vanligare än inneslutna ägg av normal storlek äro sådana av

Bild 9. Ett litet hönsägg som funnits inne i ett annat. Efter DAHLGREN.

Bild 10. Två hönsägg innehållande var sitt dvärgägg. (Veterinärhögskolans patologiska samlingar.)

dvärgäggstyp. Bild 9 visar ett miniatyrägg, kanske »stort som en musquetkula», som överraskade en frukostätande dam; och på bild 10 se vi två hönsägg, vartdera med sin lilla inhysing. (De båda äggen tillhöra Veterinärhögskolans patologiska museum. Fotograferingen har välvilligt ombesörjts av professor S. RUBARTH.)

Ibland kunna miniatyräggen ha en gula, men mycket ofta saknas en sådan. Även i det tämligen stora inre ägget, som synes på bild 6, kunde förf. ej upptäcka någon gula vid urblåsningen. De små gullösa äggen torde ofta utbildas kring en kärna av t. ex. fastare äggvita, ett fragment av en gula, en blodslamsa eller dylikt. Tidigare talades om en höna, som ständigt lade gullösa dvärgägg. Dessa hade alltid utbildats kring en liten kärna av sammanbakade spermier (»un petit grumeau, plus petit qu'une tête d'épingle, formé de spermatozoïdes agglomérés»). Om ett främmande

Bild 11. Ett oregelbundet format hinnägg, som legat i ett hönsägg. Den inneslutna äggbildningen hade två i spiral hopprullade trådlåka förlängningar, av vilka den ena har utdragits. Förf. foto.

föremål införes i den äggviteavsöndrande delen av ovidukten, kan detta ibland, i stället för en gula, återfinnas inne i ett dvärgägg.

Från fröken ELIN PERS i Mora har förf. fått den underliga tingest, som synes på bild 11. Det är ett litet skallöst och oregelbundet format ägg utan gula, vilket påträffades inne i ett normalt hönsägg. I vatten svällde hinnägget upp genom osmos, men inlagt i äggvitan återtog det på nytt sin gamla form. I vardera änden fanns ett trådlikt, i spiral hoprullat bihang, som påminde om en s. k. äggsnodd (*chalasa*). Vid fotograferingen har denna bildning dragits ut på det ena stället.

Det är naturligtvis speciellt hos våra tamfåglar, som man har påträffat ägg i ägg, och då särskilt hos höns, som kunna vara otroligt produktiva. I herr Ö. FRANSSONS hönseri i Forsa vid Flen kacklar sålunda en höna, som 1950 lade 344 ägg (rekordet är [ROMANOFF, sid. 8] 361 stycken), d. v. s. nära ett för var dag under hela året (Sv. D. 12 febr. 1951).¹ Även hos kalkon, anka och gås har man från Sverige exempel på *ovum ovo pregnans*. Men hos vilda fåglar är ett sådant förhållande ytterligt sällan observerat. Dock har på senare tid rapporterats två fall från vårt land nämligen hos svart-och-vit flugsnappare (MALMBERG 1944, sid. 98) och gräsand (PALMGREN 1949, sid. 260).

Lösslitna fragment från ovariet kunna också komma in i ett ägg. Man har sålunda bl. a. konstaterat, att follikelhinnan, som upplöses och resorberas efter ovulationen, någon gång kan ryckas loss och jämte gulan bli innesluten i ett ägg. Ett dylikt fall har senast omtalats av SHARMA (1949). — Förf. (1947 sid. 36) har beskrivit en underlig kropp i ett hönsägg. Den bestod av en tjock bindvävskapsel, inom vilken fanns granulationsvävnad med en del kapillärer och sönderfallande blodkroppar. Det var här fråga om en bildning av det slag, som brukar kallas »polyp», och som ibland utvecklas i äggledaren eller äggstocken.

Även utifrån kunna någon gång via kloaken främmande kroppar föras

¹ I Stöde socken i Medelpad berättas det, att någon gång på 1700-talet en kvinna skulle ha fött sexlingar, en historia, som envist har hållits vid liv. *Pastor loci*, kontraktsprosten O. PETERSSON, har nyligen också fått höra av en gammal gumma, att de skulle ha kallats »Sällpojarna», då de blivit lagda i ett säll. Enligt vad han haft vänligheten att meddela mig, fann han för väl snart femton år sedan i en husförhörsbok (eller möjligen i en födelse- eller dopbok från Stöde nu i landsarkivet i Härnösand) en anteckning om att ett unghöns i Ökne skulle ha gått oroligt omkring och omsider värpt sex stycken ägg. *Verba formalia* kunde kontraktsprosten tyvärr inte erinra sig, men tydligen har traditionen om sexlingarna i Stöde nu fått sin rätta förklaring; fast »befolkningen här vill ha kvar den gamla historien oförkränt», skriver min meddelare. Att en höna kan värpa två normala ägg på ett dygn känner man till, men sex »på helt kort tid» synes vara en nästan otrolig prestation. Kanske det inte heller var fråga om någon större rubbning av ovulationsrytmen utan i huvudsak en patologisk serieproduktion av gullösa dvärgägg?

Bild 12. En teckning av det framstjälpta, spiralvridna penisorganet hos en ankbonde. Erektion har framkallats genom elektrisk retning, varefter organet har strangulerats. (Efter LIEBE från GERHARDT: Kloake und Begattungsorgane, 1933.)

in i genitalkanalen och därför ibland också råka att bli inneslutna i ägg. Genom den utstjälpning, som kan inträffa, och de sugrörelser, som utlösas i samband med värpningsakten, råka kanske små fjädrar, insekter, sandkorn o. d. att införas. I Uppsala har man funnit en liten tygbit i ett ägg.

Särskilt uppseende, liksom ibland tvivelsmål, ha väckts genom en del meddelanden om maskar inne i ett ägg. Att sådana kunna bli inlåsta där är dock ställt utom allt tvivel. I allmänhet är det fråga om parasiter (se förf:s båda ägguppsatser och den romanoffska monografien, sid. 305!). ELISE WESENBERG-LUND citerar en uppgift om att ett ägg av nandustrutsen skulle ha härbärgerat en verklig jättenematod, *Contortospiculum horrida*, vars hanar bli ända till meterlånga. Masken lever under fågelns hud, men kan ibland borra sig in i bukhålan. I detta fall hade väl parasiten också krupit in i ovidukten genom *infundibulum* och slutligen blivit inburad i ett ägg. Denna mask hade inte, såsom de flesta andra brukar göra, slunkit in bakvägen.

Ett verkligt sensationellt fynd i ett ankägg har PANUM (1863 sid. 26) omtalat. Han hittade nämligen där en 15 cm lång kropp, som nog måste vara ankbondens avslitna penis — ett onekligen snöpligt slut på parningsakten. Ankbondens kopulationsorgan är, liksom hos gäss och svanor, försett med en spermaränna, som vid erektionen kommer att löpa i spiral, då organets vänstra del är kraftigare utvecklad än den högra (bild 12). En tupp skulle

aldrig ha kunnat råka ut för den nämnda fataliteten, ty han saknar liksom flertalet andra fåglar ett särskilt penisorgan och trycker därför vid parningen endast sin kloaköppning mot hönans.

CITERAD LITTERATUR

- ACREL, O., Tal om fostrets sjukdomar i moderlifvet hållit för Kongl. Vetenskaps Academiens ... den 13 October 1750. — Stockholm 1750.
- , Om et Ägg, uti hvilket et mindre fans inneslutit [Registertitel]. Utdrag utur Kongl. Vetenskaps Academiens Dagbok, samt inkomne Bref och handlingar. År 1751. — Kongl. Svenska Vet. Acad. Handl., XII. 1751.
- ANONYMUS, Denna Werldennes största Tänkwardigheeter eller dhe så kallade *relationes curiosæ*. i hwilka framstelles och efter Förståndet som dhen rätta Probeer Stenen examineres Alle så wäll Physicaliske, som Mathematiske och Historiske Sällsamheeter som äre tillfinnandes på wår synlige Himmel, i Hafwet, så och inunder och oppå sielfwa Jorden, Dhem til Tienst förswenskat, som i dhett Tyska och andre fremmande Språk oerfahrne. — Stockholm 1682.
- , La volière de la jeunesse ou Cours complet d'Etude sur l'histoire naturelle des Oiseaux etc., I. — Paris 1817.
- AUBERT, H. und FR. WIMMER, ARISTOTELES' Fünf Bücher von der Zeugung und Entwicklung der Thiere übersetzt und erläutert von — —. — Leipzig 1860.
- BENOIT, J. et R. COURRIER, Sur le cas d'une poule de race bédouine, qui pondit exclusivement des œufs nains, privés de jaune. — Compt. rend. hebdomadaire de la Soc. de Biologie et de ses filiales, CXIV. 1933.
- BERGSTRAND, C. M., En västgötsk trollgubbe. — Folkminnen och folktankar, 17. 1930.
- [BLIBERG, P.], A. Ö. Ny och Förmehrad Acerra philologica, Det är: Siuhundrade utwalde, Nyttige, Lustige och Märckwürdige Historier Och Discourser, Utur De berömligaste Grekiske och Latinske Scribenter sammandragne; ... ifrån Tyskan på vårt Modersmåhl öfversatte Af P. B. — Stockholm 1737.
- BRADFIELD, J. R. G., Radiographic studies on the formation of the hen's egg shell. — The Journ. of Experimental Biology, 28. 1951.
- BURTON, M., The egg and I. — The illustrated London News, 12/7 1952.
- BÄCHTOLD-STÄUBLI, H., Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, I. — Berlin 1927.
- CEDERSKIÖLD, V., Ur OLAUS OLSSONS sägensamling. — Folkminnen och folktankar, 19. 1932.
- COLUMBUS, S., Mål-roo eller roo-mål bestående af allehanda rolige frågor och svar, snack och sagor, pusser och äfventyr, språk och kortvill. — Samlade vitterhets-arbeten af SAMUEL COLUMBUS utgifna af P. HANSELLI. — Upsala 1856.
- DAHLGREN, K. V. O., Ovum in ovo. — Fauna och Flora. Årg. 36. 1941.
- , Ägg i ägg och andra underliga ägg. — Ibidem. Årg. 42. 1947.
- , Hesperidernas äpplen och potus polopuntia. — Svenska Linnésällsk. Årsskr., XXXI, 1948 (tr. 1949).
- , Om Linné och monstra samt fyrfota fåglar och tvehövdade. — Ibidem XXXII, 1949 (tr. 1950).

- DONNDORF, J. A., Zoologische Beyträge zur XIII Ausgabe des Linneischen Natursystems. Zweyter Bandes zweyter Theil. — Leipzig 1795.
- DONS, C., Mekaniske formforstyrrelser av fugleegget under skalldannelsen. — Det kongl. Norske Videnskabers selskabs forhandl., 18. 1945. (Trondheim 1946.)
- VAN DRIMMELEN, G. C. The location of spermatozoa in the hen by means of capillary attraction. — Journ. South. African Vet. Med. Assoc., 16. 1946. (Ref. no 1325 i Biolog. Abstracts, 22. 1948.)
- FISCHBERG, M. und R. A. BEATTY, Anfänge einer genetischen Analyse der spontanen Heteroploidie bei Mäusen. — Neunter Jahresbericht der Schweizerischen Gesellschaft für Vererbungs-forschung herausg. v. MARTHE ERNST-SCHWARZENBACH. — Archiv der Julius Klaus-Stiftung für Vererbungs-forschung, Sozialanthropologie und Rassenhygiene, XXV. 1950.
- FRIES, TH. M., Linné, lefnadsteckning. Del 2. — Stockholm 1903.
- GOBOM, N., Stifts- och landsbiblioteket i Linköping. — Linköpings stift i ord och bild. Linköping 1949.
- GUSTAVSON, H., Gotländsk ordbok på grundval av C. och P. A. SÄVES samlingar redigerad av G. DANELL (a—ba) och A. SCHAGERSTRÖM (be—ben) och —. Band 1. — Skrifter utg. g. Landsmålsarkivet i Uppsala. Ser. A:2. Uppsala 1918—40.
- HAMMARSTEDT, N. E., Svensk folktro och folksed i bild och ord. (Nordiska museet.) Stockholm MCMXX.
- HERTWIG, O., Lehrbuch der Entwicklungsgeschichte des Menschen und der Wirbeltiere. 10. Aufl. — Jena 1915.
- HULT, O., Om ROLAND MARTIN och hans studieresa till Paris 1754—1756. — Svenska Linnésällsk. Årsskr., XI. 1928.
- KUTTNER, OLGA, Mitteilungen über marine Cladoceren. — Sitzungsber. d. Ges. Nat. Freunde zu Berlin. Jahrg. 1911. — Berlin 1911.
- LINNÆUS, C., Pomerantz med et inneslutit Foster. Ingifven af Hans Excellence, Riks-Rådet, Herr Grefve CARL G. TESSIN och beskrifven af —. — Kongl. Swenska Wet. Acad. Handl., VI. 1745.
- , Skånska resa, på Höga Öfverhetens Befallning förättad 1749 etc. — Stockholm 1751.
- , Genesis calculi. (Diss. J. O. HAGSTRÖM.) — Amoenitates academicæ, II. Holmiæ 1751.
- , Systema naturæ per regna tria naturæ etc., I. — Holmiæ 1766.
- , Siren lacertina. (Diss. ABR. OSTERDAM 1766.) — Amoenitates academicæ, VII. Holmiæ 1769.
- , Bref och skrivelser af och till CARL VON LINNÉ. Afd. 1., del. II, IV och V utg. af Th. M. FRIES. — Uppsala 1908, 1910 och 1911.
- , Linnés föreläsningar öfver Djurriket med understöd af Svenska staten för Uppsala universitet utgifna och försedda med förklarande anmärkningar af EINAR LÖNNBERG. — Uppsala 1913.
- , Linnæi anteckningar efter OLOF RUDBECK d. y:s föreläsningar om svenska fåglar med inledning och förklaringar av EINAR LÖNNBERG. — Svenska Linnésällsk. Årsskr., XV. 1932.
- , Promotionsformulär använt av Linné vid medicine doktorspromotionen den 31 oktober 1754. [Innehåller också en översättning av A. HJ. UGGLA.] — Uppsala 1941.
- LÖNNBERG, E., Se LINNÆUS!

- LÖWEGREN, Y., Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet. Ett bidrag till zoologiens historia. — Lychnos-bibliotek. Studier och källskrifter utgivna av Lärdomshistoriska samfundet, 13. 1952. (Även diss. Lund 1952.)
- MAHFOUZ, N. Pacha, Atlas of Mahfouz's Obstetric and Gynecological Museum, 2. — Altrincham 1949.
- MALMBERG, T., Studier över häckfågelsbeståndet i Pålshög skog, Hälsingborg. — Vår fågelvärld, no 3. Göteborg 1944.
- MEISENHOFER, J., Geschlecht und Geschlechter. II. Die allgemeinen Probleme. — Jena 1930.
- MÜLLER-HESS, V. und G. PANNING, Die Zeugungs- und Beischlafsfähigkeit des Mannes in rechtlicher Hinsicht und ihre Nachprüfung durch den Arzt. — Jahreskurse für ärztliche Fortbildung, 30. 1939.
- [OLOFSSON] KLAS, Gamla föreställningar och bruk från Vedens härad i Västergötland. — Folkminnen och folktankar, 5. 1918.
- OTTOW, B., Individuelle Variationen und erbliche Mutationstypen in der Färbung der Vogeleischnen mit kritischen Bemerkungen zur Entstehung der Schalenfärbung. — Arkiv för zoologi utg. av K. Svenska Vetenskapsak., 1. Nr 6. 1949.
- PALMGREN, B., Faunistiska fynd i Norrköpingstrakten. 1. Märkliga gräsandägg på Kolmården. — Fauna och Flora, Årg. 44. 1949.
- PANUM, P. L., Untersuchungen über die Entstehung der Missbildungen zunächst in den Eiern der Vögel. — Berlin 1860.
- , Ueber die Missbildungen von Vogeleiern und über die Entstehung missgebildeter Individuen in abnormen und in normalen Eiern. — Mitth. d. Vereins nördlich der Elbe zur Verbreitung naturwissenschaftl. Kenntnisse. 5 Heft. 1861—62. Kiel 1863.
- PATTEN, B. M., Human Embryology. — York, Pa. U. S. A. 1946.
- PINCUS, G., The eggs of mammals. (Experimental Biology Series.) — New York 1936.
- RETZIUS, A., Ägg inuti ägg. — Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens förhandl., 4. 1847.
- ROMANOFF, A. and ANASTASIA ROMANOFF, The avian egg. — New York 1949.
- SCHWALBE, E., Die Morphologie der Missbildungen des Menschen und der Tiere. I. Teil Allgemeine Missbildungslehre (Teratologie). — Jena 1906.
- SCHÜTZER, H., Berättelse om en växt i buken och Mesenterium hos en 15 års flicka, hvaruti funnos många barn-tänder, öfra käften och hår. — Kongl. Svenska Vet. Acad. Handl., XIX. 1758.
- SHARMA, G. P., Note on an abnormal intrafollicular ovum. — Poultry Sci., 28. 1949. (Ref. no 1969 i Biolog. Abstracts, 24. 1950.)
- SPEGEL, H., Guds verk och hwila. — Göteborg 1857.
- SPÖRING, H. D., Berättelse om en Qvinna vid Åbo Stad, som i 13 samfalte år hyst et Foster i sitt lif. — Kongl. Svenska Vet. Acad. Handl., V. 1744.
- SÄVE, C. och P. A. SÄVE. Se GUSTAVSON!
- UGGLA, A. Hj., Linnés adelskap. — Arte et Marte, 1949.
- , Promotionsformulär etc. Se LINNÆUS!
- WESENBERG-LUND, ELISE, Lidt om Hønsæg. — Naturens Verden, 28. 1944.
- WIGSTRÖM, EVA, Folkdiktning, visor, folktro, sägner och en svartkonstbok samlad och upptecknad i Skåne af —. Andra samlingen. — Göteborg 1881.
- ÅKERMAN, J., Atrætæ iterum puerperæ casus cum epicrisi enarratus a Jacobo Åkerman. — Nova acta reg. soc. scientiarum Upsaliensis, IX. 1827.

TORE LINNELL

NÅGRA ORD OM LINNÉS PELORIA OCH DESS LOCUS CLASSICUS

»I vårt fädernesland har nyligen upptäckts en växt af så förunderlig beskaffenhet, att man med rätta kan tvifla, om naturen någonsin frambragt något liknande . . . Otvifvelaktigt är nämligen, att, om . . . en växtarts större förvandling, än någonsin förut iakttagits, annorstädes på jorden visat sig, . . . skulle ryktet därom spridt sig inom den vetenskapliga världen och alla lärda tidskrifter . . . täflat att sprida underrättelsen om detta så förunderliga lekverk af naturen, hvilken här liksom farit vilse samt på sätt och vis afvikit från sina egna fastställda lagar. Desto större resultat skulle kunna vinnas, ju säkrare förhoppning man ansåge sig äga, att man genom noggrant utforskande af dess egendomligheter en gång skulle kunna vinna upplysning om förut okända, ytterst viktiga sanningar, som kunde tjäna till växtlifvets förklaring och därigenom äfven till uppvisande af nya botanikens grundsanningar.»

Så börjar — i visst sammandrag, samt, liksom följande citat, i THORE MAGNUS FRIES' översättning¹ — *Dissertatio botanica De Peloria*, den av Linné författade berömda avhandling, som den 19 december 1744 ventilerades på Större Carolinska Auditoriet i Uppsala. Respondent var medicinaren och värmlänningen DANIEL RUDBERG (död som läkare i Dalsland 1797), om vilken man dock enligt Fries »har anledning betvifla, att han ens någonsin sett ett exemplar av den ifrågavarande växten».

Vad var det då för ett växtfynd, som föranledde Linné till så revolutionära spekulationer om nya botaniska sanningar och teorier? Sommaren 1742 hade den unge juris studeranden M. ZIÖBERG på en holme i Gälnefjärden utanför Ljusterö i Roslagen funnit en egendomlig växt som förts till Linné av teologen och botanisten OLOF CELSIUS d. ä., bekant som den förste som beskrivit Uppsalatraktens flora. Som synes staterade alla fakulteter — med undantag av den filosofiska — vid Pelorias framträdande på scenen, ett talande bevis på vilken roll botaniken spelade i Linnés Uppsala. Linné själv blev vid anblicken av den sällsamma växten högst kon-

¹ Skrifter af Carl von Linné utg. af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. 1. 1908.

sternerad. Det första intrycket av igenkännande gav vika för tvivel, när han undersökte blommorna. Han greps t. o. m. ett ögonblick av misstanken, att han hade framför sig en förfälskning, en *Linaria* med ditklistrade främmande blommor. Då han emellertid av domprosten Celsius blivit övertygad, att något dylikt ej komme ifråga, uppsökte han Ziöberg och gav honom i uppdrag att hämta levande exemplar från växtplatsen till Uppsala. Här planterades växten men gick snart ut; fram till dissertationen hade den ännu ej tagits i odling med framgång.

Om dess odlande på Hammarby nämner HYLANDER bl. a. följande (Sv. Linnésällsk:s Årsskrift 1945, p. 37): »På den rabatt eller 'mullbänk' som Linné anlagt framför huvudbyggnaden på Hammarby, planterade han bl. a. den berömda *Peloria*, vilken i likhet med smultronen från Versailles ruckade på läran om arternas konstans.» DUCHESNE meddelar i sitt arbete »Histoire naturelle des Fraisiers» (1766), att *Peloria* ej utvecklar grobara frön. I brev sept. 1768 ber han Linné sända honom denna växt från Uppsala. Samma år skriver denne till FRANÇOIS SAUVAGES om sin *Peloria*: »Constantissima fuit per 10 annos»¹ (enl. citat av JUEL i Hortus Linnaeanus, p. 94). — Tydligt har Linné redan omedelbart efter köpet av Hammarby (1758) inplanterat *Peloria* på nyssnämnda »mullbänk»; vilken peloriatyp det gäller, den helt aktinomorfa eller den »blandade» (se nedan), framgår ej, men troligen är det den senare. Tydligt har den under dessa år förökats vegetativt.

Dissertationen 1744 visar, att Linnaeus då hade full klarhet i växtens systematiska ställning, även om han, som framgår av det följande, är osäker och famlande i sina försök att förklara dess uppkomst. Att det gällde en egendomlig *Linaria* var ovedersägligt; trots detta använder han konsekvent namnet *Peloria* (=monstrum) — de binära namnformerna skulle få vänta ännu ett årtionde på sitt genomförande. Redan tidigare hade Linné intresserat sig för botaniska monstrositeter och han uppräknar ett antal exempel på dylik »naturens lek», såsom fyllda blommor och blomkorgar, proliferiering och fasciering. Pelorian står dock i särklass. Maken till monstrositet — som t. o. m. inverkar på placeringen i klass — har han aldrig skådat. »Intet kan dock vara vidunderligare, än det som skett med denna vår växt, nämligen att missbildad afkomma af en växt, som förut alstrat oregelbundna blommor, frambringar regelbundna. Härigenom afviker den ej blott från sin mödernesläkt, utan ock fullständigt från hela klassen och lämnar därmed exempel på något, som är utan like inom botaniken, så att på grund af blommornas olikhet ingen mera kan igenkänna denna. — Detta är förvisso icke en mindre vidunderlighet, än om en ko födde en kalv med varghuvud.»

Samtidigt som Linné är fullt på det klara med att *Peloria* är en starkt ombildad *Linaria* tillgriper han alltså de mest drastiska liknelser för att understryka det sensationella i företeelsen, ett bevis för den betydelse han

¹ »Den höll sig helt konstant i tio år».

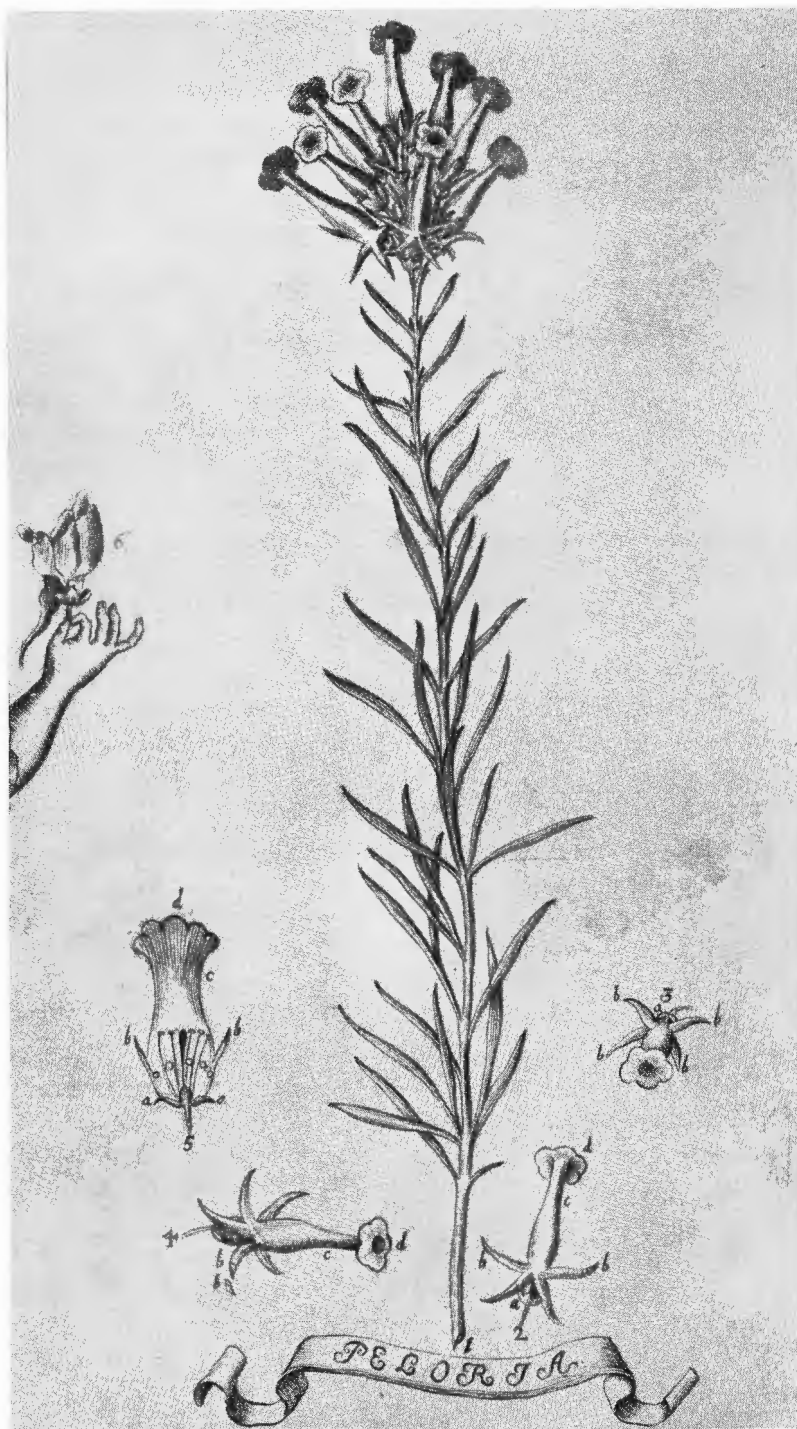

Bild 1. Peloria-bilden ur Linnés avhandling 1744.

Bild 2. Herbarieexemplar av Peloria från Skarpskär.
C:a $\frac{2}{3}$ storlek.

vid detta tillfälle tillmäter växten. Intressant är hur i avhandlingens senare del en annan förklaring dyker upp. Utgående från exempel på bastardering hämtade ur djurriket, och yttermera stärkt av ett brev från Petersburgs-botanisten GMELIN om botaniska hybrider, diskuterar Linné denna möjlighet, då det gäller *Peloria*, vilken visserligen förefaller honom föga grundad på tidigare erfarenheter men kanske ändå den mest troliga: »Att i växtriket olika arter blandat sig med varandra är emellertid en sak, hvaraf få eller snarare inga spår anträffats genom forna tiders erfarenhet. Och dock kunna vi ej inse, att *Peloria* på ett annat sätt uppkommit, än genom dylik befruktning.»¹

I Stockholmsupplagan av *Amoenitates academicae I* (1749) har avhandlingen försetts med tillägg, av vilka några just gälla denna fråga. Linné räknar här upp bl. a. åtskilliga exempel på vad han anser som hybrider, de flesta dock enligt nutida uppfattning goda arter; de föreslagna korsningarna äro rena fantasiprodukter. Han försöker dock ej ens gissa, vilken växt som kan ha hybridiserat med *Linaria* och frambragt *Peloria*. »Af hvilken blomma *Linaria* blifvit befruktad för att framalstra *Peloria*, erkänna vi vara oss obekant, och härom må den först yttra sig, som har skärskådat denna växt, blommande på samma ställe och tid som *Linaria*.» Linné överlåter alltså detta och den definitiva tydningen åt framtiden. »Om», säger han vidare, »det genom framtida odling kunde fastslås, att *Peloria* är en hybrid ört, som leder sitt ursprung från *Linaria* och en annan växt, skulle däraf inom växtriket uppdyka en ny sanning och denna af större betydelse än den man funnit inom djurvärlden, alldenstund inom denna afkomlingarna sakna fortplantningsförmåga, såsom mulåsnor och andra liknande djur.» — »Ty om dessa framtida undersökningar kunde påvisa, att *Peloria*, odlad ur frön, hölle sig konstant, följer däraf», fortsätter Linné »en vidunderlig slutsats, nämligen att det kan inträffa, att nya arter uppstå inom växtvärlden; att släkten, som till fruktifikationsorganen äro olika, kunna äga samma ursprung.»

Denna slutsats är för Linné djärv men ofrånkomlig. Han hade ju tidigare fastslagit arternas oföränderlighet med de berömda orden: »Arterna äro nu likadana och lika många, som de av Gud skapades från begynnelsen.» Sanningskravet inom honom lät sig dock ej slås ned, även om det kostade hans sinnesfrid. På andra vägar ha ju människorna sedan kommit fram till denna »nya sanning». Linné »koxade» här verkligen bakom en förlåt, som definitivt skulle ryckas åt sidan först över hundra år senare. Men det skulle ej bli honom förunnat att få klarhet. Redan i dissertationen *De Peloria*

¹ Att denna revolutionära teori skulle väcka uppståndelse ej minst bland teologerna var ju att vänta. Fysikprofessorn, sedermera biskopen i Åbo JOHAN BROWALLIUS skriver och varnar Linné »för den farliga satsen, som skulle detta species efter Skapelsen vara tillkommit». (Bref och skrifu., Afd. I: 3, p. 326.)

slites han mellan olika förklaringsförsök. Det blir ju sedan det åldrande geniets tragedi att täras av tvivel på sina ideer utan att kunna sätta något bättre i stället. Den första tuvan på hans så jämnt utstakade väg var i själva verket monstrositeterna, främst *Peloria*. Det är framför allt detta som skänker växten ett så ovanligt intresse.

*   *   *

Förf:s personliga bekantskap med *Peloria* härleder sig från en höstdag 1936 då i ett skolherbarium — då för tiden ännu obligatoriskt för alla läroverkselever — påträffades en egendomlig växt, som vid första ögonkastet föreföll lika främmande för mig som en gång för Linné. Min första tanke var, att jag stod inför en för mig okänd ruderväxt, men som etiketten uppgav en genuin, lantlig växtplats, fjärran från allfarvägarna, kunde denna hypotes lika snabbt avfärdas, vartill också bidrog de övriga upplysningar om lokalen, som insamlaren, stockholmspojken CURT MELLQUIST, kunde meddela. Plötsligt slog mig då tanken: detta är ju *Peloria*, den legendariska varieteten av *Linaria vulgaris* och alltså ett verkligt intressant fynd i och för sig. Att fortsatta forskningar i litteraturen visade, att den måhända insamlats på locus classicus, minskade givetvis ej intresset. Följande sommar gjorde jag därför ett besök på växtplatsen, en holme i Gälmafjärden, och samlade några exemplar, av vilka en del pressades, andra sändes levande till Linnés Hammarby och Bergianska trädgården. Några planterade jag på mitt lantställe. Alla de planterade exemplaren tyckas snabbt ha gått ut; få växter äro svårare att omplantera än *Linaria* med dess långa, i jorden rikt förgrenade jordstammar.

En kort beskrivning av växten lämnas härmed i anslutning till bifogade bilder.

De vegetativa delarna överensstämja helt med motsvarande hos typisk *Linaria vulgaris*. Blomställningen är i regel kortare och kan lämpligen betecknas som en tätblommig, nästan huvudlik klase, skild från stjälkens blad-bärande del av ett kort bladlöst parti. Den egendomliga och utmärkande blomkronan har formen av en utåt svagt avsmalnande pip av c:a 22 mm längd, bredast strax ovan fodret. De fem brämflikarna äro trubbiga, c:a 4 mm långa och starkt tillbakavikta. Från pipens bredaste, basala del utgå radiärsymmetriskt fem smala, knappt cm-långa, framåt-utåtriktade sporrar. Deras längd uppgår alltså ej ens till halva pipens, medan Linné uppger dem ha nästan samma längd som denna. Detta motsäges dock av bilden i avhandlingen som är beundransvärt naturtrogen, något som tydligt framgår av en jämförelse med fotografiet (jfr bilderna 1 och 2!). Av både den gamla bilden och de nytagna framgår, att alla blommor i blomställningen äro aktinomorfa (pelorior). Detta gäller såväl de exemplar som Linné fick av Ziöberg från

Bild 3. Blomställning av Peloria. Naturlig storlek.

Roslagen, som de av förf. samlade. »Hos alla individ av *Peloria* hafva nämligen blommorna ägt med varandra en så fullständig likhet, att en större ej visat sig hos blommor av själva *Linaria*.» (Fries' övers. p. 294 f.) — PALMSTRUCH avbildar växten tillsammans med typisk *Linaria vulgaris* i Svensk botanik (nr 153), men här är blommans form mycket olik verkligheten.

På andra lokaler hade man senare funnit exemplar av *Peloria* med blomställningar innehållande både aktino- och zygomorfa blommor, något som Linné kunde meddela i Stockholmsupplagan av *Amoenitates academicae* I, med (i övers.) följande ord. »Sedermara (1745 och 1746) har den tagits på flera ställen såsom vid Leufsta i Upland, vid Uppsala o. s. v. med några *Linaria*-blommor på samma stjälk . . .» Dylika blandade former äro om också ej vanliga dock funna på åtskilliga platser och tydligen den vanligare typen. GERTZ (1927) citerar ett vittne till Linnés reaktion inför denna blandtyp. Det är sonen som visar Linné växten, och vittnet är Linnés tyske besökare JOHANN BECKMANN¹, som härom skriver följande efter sitt besök på Hammarby (p. 119): »Als er (Linné) sie in den Garten bekommen, fand er, dass sie keinen Samen bekam, und daher erklärte er sie . . . für plantam hybridam. Allein ich erfuhr von dem Sohne, dass sie nicht einmal dieses, sondern nichts weiter wie eine Varietät sey; denn er habe oft die *Linaria*, aus der die *Peloria* entstanden seyn solte, mit den gewöhnlichen Blumen der *Linariae* und auch der *Peloriae* zugleich gefunden, und zwar hier inn Upsala sehr häufig. Als er sie dem Vater gezeigt, habe er sie nicht ansehen und

¹ JOHANN BECKMANN'S *Schwedische Reise* in den Jahren 1765—1766. Uppsala 1911.

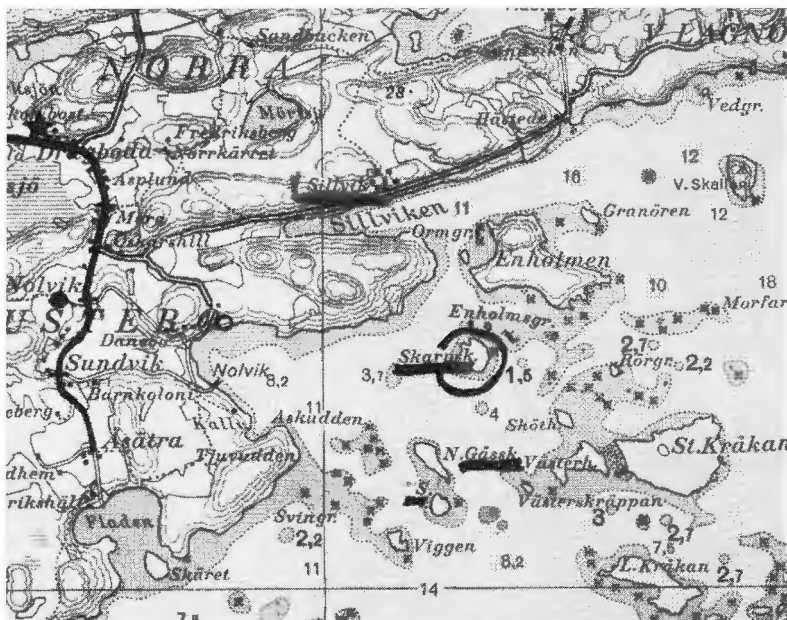

Bild 4. Trakten kring N. och S. Gåsskären samt Skarpnäck. (Efter Sv. Turistföreningens skärgårdskarta. Blad: A2. Sandhamn.)

nichts weiter davon hören, noch reden wollen.» Beckmann faller i detta sammanhang följande nästan profetiska yttrande: »In der That bleibt doch die Peloria dennoch eine ausserordentliche Pflanze, indem man noch kein ähnliches Beyspiel einer selbst in der Blume weit abweichenden Varietas weis. Scheint es nicht, dass die Varietates einmal eine ganze Veränderung und Reformation unserer Botanik machen werden?» Och Gertz tillägger: »Det är nästan som siade dessa ord om den hundra år senare nyfödda genetiken.»

Peloria-fenomenet är även känt från andra scrophulariaceer såsom *Digitalis* och *Antirrhinum*. I regel är det här toppblomman, som ensam bland alla är regelbunden, aktinomorf, medan sidoblommorna behålla zygomorfien. Det framgår emellertid, av det här behandlade Peloriafyndet att döma, att på den gamla, som man kan misstänka, klassiska lokalen, växten behållit en konstant helpeliorisk blombyggnad under minst 200 år — något som säkert skulle ha intresserat Linné att veta den gången han profeterade om växtens konstans och dess betydelse för en ny uppfattning om växtarternas föränderlighet.

Hur skall man då från modern synpunkt se på uppkomsten av *Linaria vulgaris* f. *peloria* och dessa blandade pelorior, som då och då uppträda? På senare tid ha aktinomorfa varieteter hos lejongap blivit föremål för genetiska undersökningar (GRUBER och KÜHL 1932), varvid konstaterats, att den radiära blomformen är en mutation, som framkallas av ett recessivt anlag, hårt kopp-

lat till en fertilitetsfaktor. Troligt är därför, att motsvarande även gäller för *Linaria*. Vidare vet man numera, att språngvisa förändringar i arvsanlagen, mutationer, ej uppträda blott någon enstaka gång utan i en viss, för varje mutation karakteristisk frekvens. *Linaria vulgaris*, gulsporre, skulle alltså äga ett dominerande anlag för zygomorfi, som då och då muterar till en recessiv allel-gen, vilken i dubbel uppsättning ändrar blombyggnaden till radiär. Att pelorian förekommer i två skilda typer, dels som helt pelorisk blomställning, dels som blandad, tyder på att mutationen i fråga kan äga rum vid olika tid och på olika plats i den växande plantan. Hos den hel-peloriska typen förekommer troligen det muterade anlaget i alla plantans celler och har mutationen kanske från början träffat könsceller eller zygot, medan den blandade torde orsakas av s. k. skottmutationer. Full visshet om den verk samma mekanismen kan dock endast nås genom ingående genetiska undersökningar.

Komma vi så till frågan om växtplatsen. Avhandlingen av år 1744 uppger, att Ziöberg insamlat växten på en skärgårdsö, södra Gåsskåret utanför Nord-Ljusterö. Vid mitt besök där sommaren 1937 konstaterades den förekomma i betydande antal exemplar och ren, d. v. s. utan inblandning av vanlig gulsporre, vare sig i blomställningarna eller beståndet. Däremot var växtplatsen ej den uppgivna utan holmen Skarpskär norr om Gåsskären och söder om den större Enholmen. Enligt uppgift av min ciceron, civilingenjör HJALMAR MELLQUIST som väl känner till trakten, växer den ej alls på Gåsskären, varken det norra eller södra, och ej heller på någon annan lokal i trakten utom Skarpskär. Problemet är nu: har växten »flyttat» till Skarpskär under den förflutna tiden eller är det i själva verket Skarpskär som är dess *locus classicus*? Det är givetvis möjligt, att Ziöberg tagit fel på småholmar, som dåförtiden var ännu obetydligare än de är i denna dag efter en meters landhöjning under de förflutna 200 åren. En namnförväxling på 1700-talet av en med trakten mindre bekant person och med den tidens ofullständiga kartmaterial vore säkert mycket förklarlig. De äldsta kartor av området som finnas bevarade, sakna tyvärr namn på de skär det här är fråga om, varför en kontroll är svår. Vad som talar mot en namnförväxling är att Södra Gåsskåret uppges som lokal. Denna holme är av de tre som kunna komma ifråga den, som ligger längst från Skarpskär, där växten nu konstaterats. — Ytterligare en möjlighet är ju, att Peloria tidigare förekommit spridd över småholmarna i Gälna fjärden, men att den numera försvunnit överallt utom på Skarpskär.

Peloria-problemet har alltså även en geografisk aspekt. Intressanta ekologiska frågor i samband med landhöjningen kunna möjligen väckas i samband med detta spörsmål om Pelorias exakta *locus classicus*, men kräver ingående undersökningar på ort och ställe. Kanske blir det tillfälle att återkomma till detta.

ARNE HOLMBERG

P. J. BERGIUS' ANTECKNINGAR FRÅN EN RESA TILL DALARNA ÅR 1751

Med inledning och kommentar

INLEDNING

Efter avslutade skolstudier kom den sextonårige PETER JONAS BERGIUS år 1746 till Lunds universitet, där han på sin sju år äldre broder BENGTS och sin svåger JUNBECKS inrådan ägnade sig åt medicinens studium.¹ Den första föreläsning han åhörde var professor EBERHARD ROSÉNS över Boerhaaves »aphorismer». Bengt Bergius fann emellertid, att Lund icke var den rätta orten, där en god grund kunnat läggas för medicinska studier, eftersom där icke fanns något tillfälle att inhämta kunskap i anatomi och naturvetenskap, varför han beslöt, att brodern skulle bege sig till Uppsala, »där en Linnæus och Rosén brillerade, hvar och en i sin vetenskap». Mot slutet av år 1748 lämnade Peter Jonas den sydsvenska universitetsstaden, sedan han där avlagt examen theologicum, och under vårterminen följande år inskrevs han vid Uppsala universitet (8 april) och Smålands nation. Vid hans inträde i denna, som enligt nationens protokollsbok måste ha ägt rum efter den 22 april 1749, hade Linnæus, nationens inspektör sedan 1744, avrest till Skåne. Det första landskap, som P. J. Bergius bevistade, hölls den 25 oktober hos inspektör, och han höll därvid ett tal »om örtekonsten och deras [sic] nytta».² Han blev så intagen av Linnæus' föreläsningar, att han beslöt ägna sig särskilt åt naturvetenskapen; redan 1750 disputerade han under Linnæus' presidium i ett botaniskt ämne (*De seminibus muscorum*) och gjorde sig så bemärkt genom sin stora flit, att han i december samma år före äldre Uppsala-studenter på Linnæus' förord erhöll det enda då lediga stipendiet inom medicinska fakulteten.³ Det är icke otänkbart, att Linnæus har uppmanat den unge studenten att använda en del av de så erhållna medlen till att finan-

¹ De biografiska uppgifterna äro hämtade huvudsakligen ur P. J. Bergius' självbiografiska anteckningar, tryckta i Personhistorisk tidskrift. 43, 1944/45, s. 98—105.

² Detta tal är bevarat och publiceras i *Natis Smolandica* 1953.

³ Se Bref och skrivelser af och till Carl von Linné, Afd. I, Del 3, s. 119.

siera en liten studieresa. I sina självbiografiska anteckningar yttrar sig Bergius mycket kortfattat om sina studentår i Uppsala och nämner ingenting om någon resa till Dalarna. En sådan är emellertid känd genom ett manuskript av hans hand, förvarat i Bergianska biblioteket (deponerat i KVA:s bibl.). Detta är inhäftat i en karduspapperspärm tillsammans med manuskriptet till det ovannämnda talet om örtekonsten och ett antal tryckta skrifter från skilda tider, den senast utkomna med tryckåret 1754. De båda manuskripten ha uppenbarligen tillvaratagits och konserverats tidigast detta år, sedan han etablerat sig i Stockholm tillsammans med sin broder Bengt, den nitiske vårdaren av brödernas gemensamma bibliotek.

Handschriften om Dalaresan består av titelblad och 24 textsidor jämte 8 oskrivna blad i format 19,5×15 cm. Spår av paginering i övre hörnet på ett par av sidorna visa att manuskriptet ursprungligen haft större format och vid inbindningen blivit ganska hårt skuret; kanske kanterna ha varit vikta och trasiga. I några marginaler förekomma teckningar, vilka, såsom torde framgå av illustrationerna, vittna om att P. J. Bergius var avsevärt skickligare som författare än som tecknare. En överst på första textsidan ritad krona skall kanske föreställa kronan i Dalarnas landskapsvapen, vilken tycks förekomma i olika varianter, men den överensstämmer ej helt med kronan på titelbladet i Hülphers Dagbok (1762), än mindre med det moderna vapnet (t. ex. i Almanack för alla). Det hade legat nära till hands att tro, att förf. velat avbilda någon av de båda kronorna på Svärdsjö kyrka, vilka omnämnas i texten rätt utförligt, men dessa likna ej alls bilden i manuskriptet.

Resan synes ha varit en kombinerad rekreations- och studieresa och kan ej ha avsett en systematisk genomforskning av ett visst område eller av ett bestämt studieföremål. Den berör en ganska ringa del av landskapet och vad som förtäljes rör sig huvudsakligen kring Svärdsjö och Falun, enkannerligen Falu gruva. Vad Bergius avsett med anteckningarna kan man endast gissa. Kanske hade han tänkt sig att lämna dem till Linnæus¹, såsom han ett par år senare förfor med sina anteckningar från en resa till Gotland; kanske har han ämnat underkasta dem en bearbetning, som han icke fått tillfälle att utföra.

Rörande själva resan finnas endast två bestämda data, avresan den 21 december 1750 och besöket i Falu gruva den 4 januari 1751. Under mellantiden synes författaren ha vistats huvudsakligen i Svärdsjö, och han har icke givit sig tid till några studier under vägen dit. Hans anteckningar om snusmalare och brödtorkare gjordes i gästgivaregårdar, där han i alla fall måste göra uppehåll, och han gav sig icke tid att bese Sala. Man kan nog våga en gissning, att han var bjuden att tillbringa julhelgen hos kyrkoherden

¹ Manuskriptets anordning, med präntade sakrubriker, tyder på att han tagit Linnés tryckta resebeskrivningar till förebild.

ERIC MORÆNIUS i Svärdsjö¹, och för att hinna fram i tid måste han resa utan uppehåll.

Peter Jonas Bergius reste ej ensam, såsom framgår av orden »Upsala lämnade vi», med vilka anteckningarna inledas, och även vid besöket i Falu gruva talar han i första person pluralis. Vem eller vilka som åtföljde honom nämnas ej, och i hans bevarade korrespondens finnas inga upplysningar härom. Vissa omständigheter synas tyda på att han åtföljdes av sin broder Bengt under en stor del av färden. Denne säger i sina självbiografiska anteckningar², att han den 21 december reste till Gävle och den 31 till Svärdsjö i Dalarna, därpå, 1750, den 2 januari till Svartnäs, sedan till Falun och så »den [datumsiffran utelämnad] ejusdem» genom Hedemora, Sala och Uppsala till Stockholm, dit han återkom den 8 febr. Den enda svårigheten att få omständigheterna att passa ihop är året 1750, vilket måste vara fel-skrivning för 1751, om allt skall stämma. En dylik fel-skrivning föreligger bevisligen i en av Bengt Bergius gjord överskrift till Peter Jonas' tal på Smålands nation, där det står 1750 i stället för 1749. Om man vågar utgå från att årtalssiffran i Bengts självbiografi skall vara 1751, får man tänka sig, att bröderna följts åt över Sala uppåt Dalarna åtminstone till Hedemora, där Faluvägen korsades av en väg till Gävle, att Peter Jonas fortsatt nästan rakt norrut till Falun och Svärdsjö, Bengt åt nordost, samt att de åter sammanträffade i Svärdsjö och sedan hade resällskap till Falun och Uppsala.

Ehuru manuskriptet säkerligen icke varit avsett för publicering i befintligt skick, synes det nu efter två sekler väl värt att offentliggöras. Man finner där åtskilliga från folkloristisk och kulturhistorisk synpunkt intressanta uppgifter, som kunna komplettera några av den moderna forskningens resultat. Det erbjuder också ett visst intresse såsom ett första av P. J. Bergius själv författat arbete, i vilket han redan visar prov på iakttagelseförmåga och samvetsgrannhet. Dessutom ge anteckningarna en glimt från denne märklige Linnélärjunges tillvaro under hans Uppsalatid, om vilken endast ytterst obetydligt finnes att hämta ur andra källor.

Och härmed lämnas ordet åt P. J. Bergius.³

¹ ERIC MORÆNIUS (1694—1762) hade tidigare varit lektor i Västerås och blev 1744 kyrkoherde i Svärdsjö. Han var »kännare och samlare af antiquariske skrifter . . . Skref i yngre år occasionsstycken på Dalspråket och Fahluortens dialect». (MUNCKTELL, 2, s. 461.) En del samlingar efter honom finnas i Västerås läroverks bibliotek. — Man kan förmoda, att åtskilliga upplysningar i Bergius' anteckningar härröra från Moræus. Denne hade tre söner, som 1748 inskrivits vid Uppsala universitet, däribland JOHAN, född 1734, som 1753 responderade på en avhandling av LINNÉ.

² Tryckta i Personhist. tidskr. 43, s. 86—96.

³ Jag ber att få tacka docenten STEN LINDROTH, som genomsett Bergius' text och min kommentar och med sin ingående kännedom, särskilt om Falu gruva, lämnat värdefulla upplysningar. Likaså är jag Årsskriftens redaktör stor tack skyldig för många intressanta tillägg till kommentaren.

ANMÄRCKNINGAR SAMLADE PÅ EN RESA TIL DAHLARNA ÅR 1751. (a)

Upsala lämnade wi d. 21 Decembris mot aftonen. Et starkt yrwäder öfverföll oss, så at wi med stor plåga hunno fram till Tiulfwa (1). Intet märkwärdigt kunde man öfwerkomma för yrwädrets skull. En *runsten* stod vid Landswägen, hvilken man ei hade tillfälle att läsa.

Kräker flögo skocktals, hwilka gofwo oss tillfälle at observera det de gamle Romares mening om Foglaflykten ei aldeles ännu är utrotad ur gemena folket. Den meniga Allmogen sade at då de på sådant sätt skåcka sig om winteren, betyder det kiöld; men händer det om wahren betyder det wådelld.

Snusmalare af en artig façon såg man i Brunsättra (2) gästgifwaregård. Mechanismus war wäl ei särdeles stor, dock war inventionen artig nog, ity en snushungrig kunde i största hastighet mätta sig. Formen war sådan: Ett trästykke var på undre sidan höfladt jämt, hwaruti sedan en samling av korsskuror war; wid bägge ändarna war det aftälgat till handtag. Tobaken lades sen på et bräde, och mols sönder med detta. Figuren är sådan:

Fig. 1

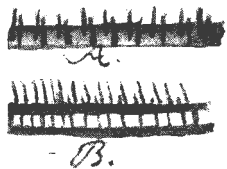

Fig. 2

Brödtorckare wistes oss i Harfstads (3) gästgifwaregård, som bestod af twänne säckar, som ofwantill voro hophäftade med et bräde. Bönderna påstodo at Brödet aldrig krokade i denna Machinen. Brödkakorna insattes mellan spjalarna på säcken; och detta tycktes kunna göra Böndernas utsago trolig, *B* sågo wi i Harfstad; men *A* brukas i Dahlarna. (4)

Sahlbergs stad foro wi igienom; men gofwo oss ingen tid denna gången at bese någon ting; utan sparade det till et annat tillfälle. Då wi reste från Sahlberg sågo wi huru ansenligt många dammar betiena Grufwan och silfwerstillvärkningarna. Jag annoterade så många jag kunde få reda på; nemligen *Millandammen*, *Långforsdammen*, *Oljonsdammen*, *Selkiöparen*, *Liusen*, *Hallaren*, *Klifsjö*, *Hundsjö*, *Skrifvaredammen* etc.

Träden öfweralt i skogarna stodo bland de andre träden helt krokuga af snön, som nedtrygte dem.

DALARNA

Tandewärck. Magister Harzell (5) från Fahlun berättade mig, det han hört af en RegementsQvartermästare wid namn Delamoth (6) det *Alnus* Fl. Sv. (7) 775. varietas β är prägtig mot denna siukdomen, då man tar en pinne, bränner honom, samlar oljan af röken, uptager henne med Bomull, och applicerar det sedan på Tanden.

Elfgång (8) war et håll i Fähuset, hwilket den widskieppeliga Allmogen trodde wara giordt af små Tomtegubbar, dem de kallade Elfwar. Detta håhlet war farligt för dem at igien stoppa, ty de wäntade då en siukdom, hwilken warade så länge som håhlet war igien stoppadt. Om desse Elfwar berättade de mycket widskippeligit.

Colique. Capellanen i Fahlun Pomp (9) brukade i desperation *räfkakor*, hwilka hielpde honom, då alt annat slagit felt.

Svärdsjö. Här sågo vi i Prästegården et hus hwaruti munckarna haft sin Gudstienst. Man såg en upbygning på Golfwet, hwaräst de legat på knä och låtit röka sig med rökelse-karet, hwilket nu förwaras i Kyrkian. (10) Underligt nog at huset kunde stå i så lång tid, som sedan Catholska religionen war i i swang hos oss. Folket wet med wisshet berätta at det stådt redan upbyggt i Kung Gustafs 1. tid. Den ena wäggen är aldeles nästan så hård, frisk och färdig som hon wore ny, och berättades det komma deraf, at munckarna öfwer henne haft sitt Cloaque, då Excrementerna fallit på wäggen samt indurerat henne; hwilket ock bestyrckes med den gröna färgen, hwarmed hon är befleckt. På kyrketaket sitta twänne kronor, en af koppar förgylt, och en af mässing förgylld, den ena ditskiänkt af Kong Gustaf 1. och den andra af Dr. Christina. (11)

Rödsoten. Fendrichen Lemon berättade det *Flan* (12) af *Fuhrbarck* pulveriserad skulle rätt fermt curera Blodsoten.

Frossan curerades med et Muschott, Ocul. 69. aa, mahlörts Knoppar p. j. Mr. f. 3. dividant[ur] in 4 p. etc. (13) hwaraf Patienten skulle intaga et i sänder, dock så at det 3:die intages 3 timmar för Paroxysmen, då det 4:die lämnades till nästa Paroxysmi timma.

Bukref curerade Allmogen med *Salpetter*, hwilket de smälte i en degel, samt sedan afbrände honom med swafwel. Med samma Medicament motade de också *Hals siukor*.

Tobaken upblandades allmänt med *Enbär*, och påstods, at han då skulle bli angenämare.

Kylsår. Lapparna taga oljan som utsmältes af *Renost* och stryka på. Det berättades at Baron Bunge (14) war aldeles förskämd af gamla kylsår; men blef aldeles braf af denna Curen.

Julgraner stodo vid Byarne i Swerdsjö Sochn (15); Jag kan ei finna hwad nytta det är, at på sådant sätt öda ut Skogarna. Jag sade med flit öda ut skogarna, ty merendels tages dertill de wackraste granerna. Det är dock berömligt at de nu börja aflägga denna seden.

Blåner befugtades med Brännwin och Salt, lades på et Tenfat och tändes eld på, hwilka då förwandlade åskådarnes ansigte, at de liknade döda menniskior.

Cochlea magnitudine ovi Gallinacei. *Anfractus* quatuor teretes, sulcis exornati. *Infinus* magnus, subventricosus sulcis longitudinalibus circiter 14, transversalibus circiter 16 minoribus. *Inferior* sulcis longitudinalibus circiter 13, maximis; transversalibus 6, minoribus. *Superior* sulcis longitudinalibus 13, transversalibus 5, minimis. *Superior* medio sulcatus, sulcis longitudinalibus 13. *Operculum* sublunatum. *Color* externe fuscus, interne albus.

Denna skiänktes mig som en raritet.

Haliothis magnitudine ovi Anserini. *Testa* oblongo-ovata, patens, plano concava, externe longitudinaliter striata striis approximatis, numerosissimis, punctis excavatis, externeque sulcis transversalibus obsoletis. Ad basin observatur Apophysis subspiralis. Prope marginem superiorem locata sunt puncta eminentia circiter 36, sensim majora, quorum 8 perforata. *Margo* superior horizontalitaliter [sic] inclinatus in spiram desinit. *Interne* glabra, parum sulcata. *Color* externe cinereus, interne argenteus matrisque perlarum [pärlemorskimrande?]

Denna skiöna Snäcken skiänckte Hr Eric Morænius mig.

Concha. *Testa* bivalvis; *Valvulis* subrotundis, utrinque sulcatis. *Inferior* externe convexa, sulcis 18 approximatis, sensim latioribus; interne plano-concava, patens, lateribus basi planis, excavata sulcis 17, sensim latioribus. *Valvula superior* utrinque plana, inque omnibus inferiori similis. *Color*. Externe cinereus, interne albus, osseus.

Denna är också en skiänck af Hr Eric Morænius. Några hafva här tagit denna för det rätta *Torskskahlet* (16), och säga at då patienten får dricka ur denna, skall han blifva frisk.

Acari (17) hörde jag af alla omständigheter incomodera en bonde i Swerdsjö församling; ty omkring och mäst under näsan kiändes altid et kliande, krypande, som ibland gick öfver hela ansigtet, dock utan andra tillstötligheter; utan swulnad, utan wärck; men hwaraf öfre läppen blefwit litet calleuse, wet jag ei. Jag frågade Bonden om han ei har några utslag, der det kryper, wid wissa tider; så swa[ra]de han, at det under näsan en gång kliade rätt starckt, sen utslogs et Sår, hwilket straxt lindrade krypandet; och då såret blef läkt gick kliandet och krypandet öfwer på en lång tid. Han berättade det han sökt många, hwilkas råd han dels brukadt, dels låtit bli. Somliga, sade han, ha gifwit honom det rådet, at koka en *hackspit* i wattn, och smörja på den oljan som då kommer på watnet, andra ha rådt honom till at gå till en myrstack, låta myrorna släppa sit watn på honom, och tillika pläcka ur honorna (?) Mastix och applicera; men detta har han ei försökt. Jag ordinerade *Suaveolentia* och mente dermed fördrifwa Insecterna.

Maskar plågade en annan Bonde, med hwilka han dragits en lång tid. Det war rätt roligt at höra på, at Bonden war aldeles af den meningen intagen, det han fådt en *Orm* i sig.

Winteren hindrade oss ifrån en nöjsam ro, at förnöija oss med örters upsökande och pläckande; men ehuru sträng winteren war, förmådde han dock icke förmena oss hopsamlä följande mossar.

Lichen leprosus cinereus scutellis flavis, margine lividiori, integerrimo, sessilibus, haemisphaericis, glabris.

Wäxte öfwer alt på Asperna wid Swerdsjö.

α *Lichen leprosus cinereus, scutellis nigris*, sessilibus, haemisphaericis, subrugosis, majoribus.

β *Lichen leprosus cinereus, scutellis minoribus, nigris*, haemisphaericis.

γ *Lichen leprosus cinereus, scutellis fuscis*, basi lividioribus, haemisphaericis.

Alla tre variationerna wäxte på Asperne wid Swerdsjö; dock så, at β war allmännast, α litet mer sällsynt, och γ helt rar.

Lichen leprosus fusco-cinereus, scutellis subflavis, glabris, opacis.

Wäxte här och där på Asperna wid Swerdsjö.

Lichen imbricatus, cinereus, infra albus, ramis dichotomis teretiusculis, farinaceis, *scutellis nigris*, margine prominenti albo, crenato, sessilibus, planis.

Wäxte i tämelig myckenhet på Asperna wid Swerdsjö.

Lichen foliaceus fuscus, foliis divis, utrinque rugosis, scutellis fuscis, subsessilibus, concavis.

Lichen imbricatus, foliolis lobatis nitidis lividis. Fl. Sv. 948. (18)

Wäxte öfveralt på Asp och Björck wid Swerdsjö, men helt stor.

Lichen foliaceus cinereus, foliis laciniatis, planiusculis, supra lacunosis, glabris, verrucis minimis nigris, sparsis, infra tomentosus niger.

Wäxte på Asperna och Björckerna wid Swerdsjö.

Lichen foliaceus ex albo cinereus, foliis laciniatis, teretiusculis; supra glaber, infra rugosus, niger, scutellis pedunculatis, concavis, coccineis, integerrimis.

Wäxte öfweralt på Björckarna wid Swerdsjö.

Lichen foliaceus, laciniatus crispus, fulvus. Flor. Svec. 967. (19)

Wäxte på wäggarne och under stundom på stoppmossarna i springorna. Jag påminner mig det Bönderna i Småland blanda honom med osaltadt smör och smörja på Barnens Hufwud, som ha Bråtsår el. Jll-skorf (20), sedan de tillförena rykt up rötterna.

Lichen leprosus albicans, scutellis subfuscis: margine cinereo subcrenato Flor. Sv. 943. (21)

Denne wäxte på några ställen wid Swerdsjö.

Lichen imbricatus ex cinereo albus, foliolis laciniatis, laevibus, apicibus gibbis, subtus crusta nigra, separabili, rugosa, scutellis pedunculatis coccineis, pedunculis perforatis.

Wäxte på Björckerna wid Swerdsjö.

Lichen foliaceus cinereus, laciniatus, crispus, subtus sub-coccineus.

Wäxte på Björckerne wid Swerdsjö.

Lichen filamentosus pendulus, ramosus, cinereus, lateribus verrucis minimis, cortice fragili, scutellis concavis, concoloribus.

Denne wäxte till en ganska stor myckenhet i Finmarken. Bönderna färga golachtig färg med honom; när de skafvit huden af föttren, lägga de denna på dem. (22)

Fahlun war en stor stad i Dahlarna. Här såg man många artigheter.

Fahlu-grufwa besågo vi den 4 Januarii 1751. Kl. 10 wid pass gingo wi ned genom *Stöten*, och *Trulsgången*, och efter en fierdendels timmes gångande, kommo wi ned på första botnen eller *Myrbadet*. Wägen, som wi gingo, war först *Stöten*, då wi hade trappor, sen *stegar* et stycke neråt, ungefärligen 20 famnar, efter dem hade wi endast trappor. Sidorna och hwalfwen i somlige gångar woro på några ställen artigt belagda med Järnstänger, hwilka förhindrade fall och ras. *Myrbadet* eller första botnen, war ett stort rum, med många Schacht uti, hwar utur upwindades malm med hästar som kiörde i wind. *Taket* war öfwersatt med *Sot*, hwaruti satt en whit *Schäll* (23). Ifrån sielfwa rummet war en ort utdriven till Kung Fredrichs Schacht, som kallades *ribbinge-ort*. I sielfwa myrbadet woro åtskillige Smedugnar, hwaruti arbetarena, i åtskillige der kring omliggande arbets rum, wäste sina nafrar (24) och bryte-stänger. Ifrån detta ofta nämnda myrbadet, är en sänckning, som kallas *Porats sänckning*, som går ända ner uti den så kallade *Skrefvan*, hwilcken är nedsänckt till malmens upförande, som sedan kastas på *kiärror*, med hwilcka han föres genom *Ribbinge-ort* till Kung Fredrichs Skacht, hwarutur han windas up i dagen.

Kärrorna äro en famn långa, dock helt snala, med 4 juhl under, som de gå på, och 2 inunder botnen, et frammantill, och ett bak till, hwilcka styra dem i *Syllgångarnas* krokar. På *wänstra sidan* i myrbadet är en ort indrifwen, som kallas *myrbadsorten*, hwaräst sielfwa brottet stannar för Gråberg, sedan malmen gådt ut. När wi gingo ur myrbadet, nedstego wi på trappor (:här observeras at inga stegar förekom oss, på hele wägen, förrän nedre i Bergmästare Grufwan, utan endast trappor:) till en Stoll, som kallades *Troili Stoll* (25), hwaräst befants wara många arbeten anlagda. Ifrån bemälte Stoll går brunnar, som kallas *Carlsorts-Brunnar*. Här finnes segmalm (26). Ifrån samma Stoll war en *Brod* (!) anlagd öfwer

ett rum, som kallas *Skrefvan*, hwarpå arbetarna skiuta fram sin malm, och kiöra honom i *Porats-sänckning*. Denna Broden sades wara ganska högt estimerad af Bergslagen, och sades det wara en irreparable skada, om denna upbrändes eller på annat sätt förderfwades, ity hon kunde aldrig, nu för tiden mer byggas om, förty det Schachtet har nu igienfallit, hwarigenom de fordomdags förde timret. Här woro gångarna öfwer alt besatta med victrill (28). Dernäst kommo wi på en ort, som kallades *Fierckorten*; och ifrån detta rummet war en förstollad (29) Trumma, som kallades *Långtrumman*; wid slutet af denna trumman war en ort, som kallades *Sego ort* (30) och drifwen i gamla tider. Sedan gingo wi en allmän wäg, till ett stort rum, som kallades *Wästerorten*, hwilcken war et ganska hett rum, och hyste fullkomlig *Blötmalm* (31). I nyssnämnde wäg, war ett arbete, tämmelig diupt, wid namn *Guds wälsignelse*; här gick man ned på stegar, som woro gjorde af järnkädiör. I fordna tider har här warit bästa malmen; men nu förtiden har han aftagit. I samma ingång är också ett rum, hwaruti är en sänckning, som kallas *Valvorts sänckningen*, och en ort, som kallas *Västra Valvorten*, derifrån är en Communication drefwen ut till förr omtalte *Skrefvan*, för wäder wäxlings skull. I den så kallade *Skrefvan* är en sänckning wid pass 10 famnar, hwilcken står under watnet. Sedan är en ingång ifrån samma rum (*Skrefvan*) in till ett rum, som kallas *Parortsorten* (32); I detta rummet fingo wi se en stor *Gråbergsmur*, emot Jord-taket updragen. Denna muren skall före bygga fall och rasning, och säges ha kostadt Bergslagen 1500 Dr kmt. I samma wäg låg ett rum, som kallades *OL Anders ort*; detta rummet war ganska wäl brutit, med et wackert valv till tak; härinne fans Hårdmalm. Hela tracten, ännu från *Sego orten* op hit intil, kallas med ett namn också *Backbandet*. *Östen* är ett stort rum, hwaruti är en tomt, der arbetarna i Bergmästare Grufwan upkiöra sin malm, och sedan lassa den på kierror, samt sedan föra den på Botnen i Kung Fredriks Schacht. Ifrån gamla *Östtompten* är en ort, wid namn *Cronorten*, drifwen fram till botnen på Kung Fredrichs Schacht. Alla små rums och sielfwa Bergmästare Grufwans arbetare, föra sin malm ut igenom bemälte ort. Sedan på diupet nedan för *Östen* är hela *Bergmästare Grufwan* belägen; sielfwa wägen är med bryggor nedlagt, och i samma Grufwa finnas många sänckningar. Den första är *nyfalts sänckningen* (33), hwilcken afsänckes på ett behageligt diup; på den ena sidan är ett rum litet indrifwet, hwilcket kallas *Fältortsväggen*. Där näst i samma tomt är en ort wid namn *Fältorten*. Ho kan hinna till at upräkna alla de orter, sänckningar etc. wi sågo? Nederst i Bergmästare grufwan är en hop arbetsrum, som merendels stå under watn, men efter de hålla den mästa Malmen skiönt han är blötmalm, så inrättas nu en konst, som skall stå nedre i Kung Fredrichs Schacht, med hwilcken watnet skall utpumpas. Sedan gingo wi nästan samma wäg up som ner, och fingo wi ei se något under up gången, som wi höllo wärdt at annotera.

Victriks kokningen besåg jag också, hwilcket var en artig inrättning af Bergsfogden Lundström (34). Kokningen förrättas i et apart rum, hwaruti äro 2:ne inmurade pannor af Bly, 4 alnar långa, 5 quarter breda och 1 aln höga, samt sidorna en twärfinger tiocka. Hwar Blykiettel innehölt 24 Sår (35) watn. Hela kokningen förrättades på följande sätt: Watnet till kokningen uppumpades af *LångskiärsGrufvan*, hwilcken hölt watn uti sig, samlades sen ihop, genom canaler, som woro bygde et stycke från Jorden, uti *wattensumpen* (36), hwilcken är bygd utan för väggen på huset hwaruti pannorna äro; denna wattusumpen är ungefärligen 30 alnar lång, 8 alnar bred, och 3 alnar hög. Ur denna sumpen går en tapp, utur hwilcken watnet tappas utur stora rännan eller sumpen, och föres med små rännor ner i den ena kiättilen, hwaräst det kokas en tid, då det

får en grönagtig färg. Ur denna kettilen tappas det sen och föres på den andra, hwaräst det kokas ad pelliculam usque (37), då skinnet blir brunagtigt och något hårdt, samt skiört; men sielfwa watnet har då en blåagtig färg. Kokas det intet nog, så bli Crystallerne ei så klara, ei så rediga, ei så wackra. När watnet nu på sådant sätt är kokadt nog, hwilcken kokning geme[n]ligen drar ut en 14 dar, så föres det i ett apart hus, hwaräst Bergfogden låtit göra 4 fyrkantiga gropar, två wid hwar sida på huset, hwilcka äro ganska tätt brädslagna; och i dessa gropar slås den kokade luten. I botnen på de omtalte groparna lägges käppar med tvärpinnar igenom i korsvis stälte, hwar på Crystallerne sätta sig. När då Crystallisationen gådt för sig, så pumpas luften up igien ur desse lårarna eller Brädslagne groparne. Sen föres han i en bod, hwaräst äro gjorde Lårar, uti hwilcka victrillen torckas. Af hvar kokning kan man få ungefärligen 18 Lispund. När nu victrillen blifwit färdig, packas han in i fiärdingar, på hwilcka står Bergslagens stämpel (:#:) samt victrillens Character (:⊕:). Crystallerne på victrilen hade en figur hwars beskrifning är sådan: Columnen var fyrsidig, på spetsen nitriformis (38) också med fyra sidor; figuren är sådan:

Fig. 3

Blykättlarna förfärdigade kokarna sielfwa, då de i ett apart hus smälte ett Blystycke af 4 a 5 Skålpunds tyngd, och hade derjemte tilreds en form, som war 4 alnar bred, samt 4 lång (A B C D) (39); men hade mitt uti sig en utgropat grop af 5 kvarter i bredden och 4 alnar i längden E E, hwilcken war måttet till botnen på kiättilen. I detta måttet eller form slogo de sedan Blyet, och när det kallnat, wikte de up kanterna til sidor på kiättilen; sedan stöpte [de] i den lille formen, som är mitt i den store, stycke till sidor framman till och efterst, hwilcka sedan skulle lödas wid med Bly. Formen måste vara het när fusionen skiedde. *Slaggen* som blef öfwer af blyet samlades ihop och brändes till en röd färg.

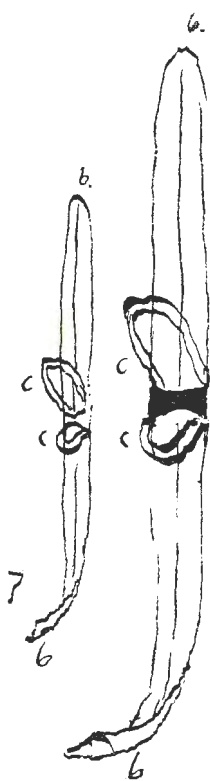

Fig. 4

Swafwel crystalliserades af Swafwelröken på kallrostarna allestädes rätt artigt; det gjorde at de på långt hålld [!] sågo helt gula ut. Crystallerna woro Spiculae acaules, persistentes, a basi ad apicem sensim angustiores, apicibus acutis, retis (40). De växte i hop i flockar eller horjar (41), och liknade nästan småt gräs. Figuren synes i Margo *a. a.*

Skid brukte Bönderna i Dahlarna; men besynnerligen i Finmarken. De bestodo af en tunn trädskifwa giord af fuhru, som var i spetsen upbögd, ungefärligen giord som en slädmehda, men helt tun. *b.* uppe på sutto band *c. c.* med hwilcka de bundo fast fötterna. Då de löpo på denna machinen, hade de 2:ne stafvar *d** i handen, med hwilcka de stödde sig, på hwilcka nedre vid basis war en trissa *e.* (42) hwilcken skulle hindra stafworna at gå igienom snön. Deras origin är ganska gammal och härstammar af våra gamle normän, hwilcka kallades på Latin *Scritofenni*, på svenska *Skitfinnar* eller *Skidfinnar*, och lefde i seclerne 800, 900, 1000 etc. Desse lupu öfweralt i skogarna på snön med sina skid, ity inga ordinera wägar woro då uptagna. (43) De som

ä[ro] mästare till at löpa på dem, kunna följa en häst som går uti sitt hårdasta språng.

Papper nedsuddades helt tiock[t] med krut, hwilcket sedan hopwicklades såsom en strut, och på denna pappersstruten insattes i den smala ändan en litet [!] bit swafweltrå. Denna tillrustningen insattes sedan i det bårade håhlet i Berget, hwaräst sprängningen skulle skie, och då borningen war ren (44) giord, tändes eld på struten, då lågan slog in i Berget, och tände eld på sielfwa laddningen. Detta war en artig invention i Fahlu-grufwa, ty dermed sparades mycket krut. Det war artigt at se det lågan af papperet kunde gå hela 6 kvarteren. I Svartviksgrufwan bruktes fnöskbitar, hwilka lades radetals, och på hwilcka tändes eld, då de antände sielfwa laddningen. Men detta war ei så wigt.

Julbruder (45) såg jag i Fahlun, hwilcka woro små flickor som utsmyckade sig på det bästa sättet de kunde; dessa gingo omkring i Juhlhälgen och skulle då ha penningar.

Tre vise männ (46) woro tre Bondedrängar, hwilcka gingo omkring i Juhlhälgen, men besynnerligen Trettondagsafton, klädde i hwita skiortor. Desse hade 2:ne andra drängar i följe med sig; En af desse skulle agera Joseph och war utklädd med en luden färskinspås, samt med en stor puckel på ryggen tillika med en staf i handen. Den andre bar en lyckta af papper, giord som en stierna. Alla tigde penningar. Då de komo in i husen skulle 3 vise männerna siunga N:o 133 i en gammal Psalmbok, *Siälaskatt* kallad; Joseph skulle gå omkring på golfwet med sin staf, samt under stundom stupa kullbytta; och den 5:te skulle winda omkring sin stierna.

Swafwelröken af kallrostarna wid kopparhyttorna war så starck at han kunde gå hela 5 milen. Husen inficerade han med en swatröd färg, som gjorde at de ei så lätt togo eld, som på andra ställen. Det war artigt at se det han aldeles præcaverade (47) mossan på husen.

Kopparhyttorna bestodo af *ugn*, *bälgor* och *hiulhus*. *Ugnen* war murad som en annan spis med Bröst (48), i quadrat figur. Nedre uti botnen, ungefärligen 2 alnar fylld med stybbe, ler och sand; hwilcken fylning skulle uttagas mellan hwar kopparsmältning. Bröstet war ungefärligen 2 alnar högt, hwilcket också skulle utslås mellan hwar kopparsmältning. Här uti lades de sakerna som skulle smältas. *Bälgor* stodo ganska högt uppe, och ei lågt nedre som i en masugn. *Hiulhuset* war bredewid och hyste hiuhlet som gemen[igen] drefs med underfall (49), och drog Bälgora.

Kopparmalmen avancerade på sådant sätt till koppar. En proportionerad wigt af Hårdmalm och Blötmalm blandades ihop. Desse lades ihop uti högar, hwilka formerade *kallrostarna*; här på tändes eld, och kunde det brinna en 14 dar; då nu malmen war nog bränd, kallades han *Kallrostwärck*. Kallrostwärcket lades sedan i hyttugnen, smältes där och kallades sedan *Sule* (50) eller *Skiersten* (51). Denna fördes sedan på *wändrostarna* och rostades 9 a 10 gånger i rad, och kallades sen *wändrostwärck*. Denna wändrostwärcken lägges i hyttugnen och smältes till rå koppar. Rå kopparen föres sedan till Afstad (52), gårås (53), och blir ren koppar.

Stäkerot kallades Angelica Fl. Sv. 233. af Bönderna i Dahllarna. De berättade at hon är souv[e]raine emot en siukdom på hästar, som kallas *Stäket* (54), hwilcken består deruti at de blifwa orkeslösa, matta, obeqwämliga till sina syslor etc. Med samma rot curerade de *ormbet*.

Stensöta Fl. Sv. 845. brugte Bondefolcket då de gofwo dia, i tancka at få mycken miölck.

Lüsgräs (55) var *Lycopodium* Fl. Sv. 857. Detta kokade de i watten, hwilcket gjorde en förträffelig effect i obstructioner, och wiste folcket at gie ut det för ett starckt drifvande. Dosis var ungefärl[igen] Zj. (55 a)

Tetrao alba (56), magnitudine Columbae. *Supercilia* coccinea, nuda, papillosa. *Rostrum* nigrum, conico-recurvum, ex superiori et inferiori imbricatum, basi plumosum. *Nares* plumosae. *Remiges* circiter 26, quarum 1 minor, 2—6 longiores, aequales, externe singulae linea longitudinali nigra; ceterae subaequales, minores, dimidio imbricatae. *Rectrices* 18, aequales, quarum 7 extimae nigrae, apice albæ, excepto exteriore; 4 mediae albæ. *Tectrices* rectricum albæ, sensim longiores. *Pedes* tetradactyli, fissi, hirsuti, ungvis oblongis, albis, basi nigris, carinatis.

Denna kallades Snöripa; höll merendels till på fiellen; men kom ned till Finmarcken under stundom, då folcket deraf spådde snö.

Tetrao magnitudine fere Columbae (57). *Rostrum* conico-incurvum, nigrum, ex superiore et inferiore imbricatum, basi plumosum. *Nares* plumosae. *Gula* nigra. *Tempora* alba. *Supercilia* coccinea, nuda, papillosa. *Vertex* et *Collum* cinereo-fusca, lineolis transversalibus nigris. Sub gula lineæ albæ cruciformes. *Dorsum* cinereo-fuscum. *Pectus* album, maculis coccineo-nigris; *venter* vero magis albicans. *Remiges* fuscae, circiter 26, quarum 1 minor, 2—7 subaequales, longiores, linea alba margine exteriori; ceterae aequales, minores. *Tectrices* remigum ex albo, fusco, rubro, nigro variegatae. *Rectrices* 16, aequales, quarum 7 extimae variegatae, ex albo et fusco, prope apicem linea transversali nigra, apicibus albis; duæ vero mediae solummodo variegatae. *Femora tibiaeque* cinerea, hirsuta. *Pedes* nudæ, tetradactyli, digitis squamis imbricatis, margine ciliatis; unguis nigrae, carinatae.

Tremella plicata undulata (58). Fl. Sv. 1018. bakades in i bröd, sattes i ugnen, då hon torckades till et pulver, hwilket berättades, af åsyna witnen, fermt curera *frossan*.

FÖRKLARINGAR

- (A) Dessa ord stå på titelbladet. Någon rubriktitel står ej över texten, endast den ovan omtalade kronan.
- (1) *Tiulfwa*, hos HÜLPHERS, s. 341 *Kjölva*, nu *Kölva*, 1 1/2 mil från Uppsala, ett par km NO om Österby och Ålandsdals station, nära vägskälet mellan den nya landsvägen, som följer järnvägslinjen, och den gamla vägen över Järlåsa.
- (2) *Brunsättra*, hos HÜLPHERS Brunsäter, nu Brunsättra, 1 1/2 mil från Kölva, nära Vittinge station.
- (3) *Harfstad*, hos HÜLPHERS Hervestad, nu Härvsta, 1 1/2 mil från Brunsättra, halvvannan km öster om Heby station.
- (4) Sista meningen är tillskriven med annat bläck.
- (5) ERIC HARTZELL (1718—1801), blev magister 1746 och Supremus Collega i Falu skola 1749, utnämnd till kyrkoherde i Stora Schedvi 1773, teol. dr 1800.
- (6) Förmodligen REINHOLD DE LA MOTTE (1699—1773), löjtnant vid Hälsinge regemente 1742 (kaptens avsked).
- (7) *Fl. Sv.* betecknar här och i det följande Linnés *Flora Svecica*, Sthlm 1745.
- (8) *Elfgång*. Ordet finnes hos DALIN, men ej i den här använda betydelsen. Det betecknar där »ett slags gång på gräsmark, vanligen ett kvarter bred, vid hvars inre sida vanligtvis finnas en myckenhet svampar, kring hvilka

- jorden är nästan blottad, hvaremot gången på yttre sidan begränsas af det frodigaste, mörkgröna gräs». Jmfr. älvdansar.
- (9) Avser förmodligen PETRUS POMP (f. 1672), vilken avlidit som komminister i Falun 1749.
- (10) Huset finns ännu kvar (»socknens äldsta byggnad»). Se FORSSLUND, s. 83. Enl. benäget meddelande av prof. GERDA BOËTHIUS finns intet säkert tecken på att denna byggnad, vilken varit använd som sockenstuga, har uppförts under medeltiden, utan den gör mera intryck av ett hus från Vasa-tiden. Den är emellertid överputsad och ombyggd, och det kan tänkas, att den är en del av den gamla prostgården.— Rökelsekarct omnämnes ej hos Forsslund. Enl. prof. Boëthius försvann det tidigt ur inventariet och har icke kunnat identifieras med något av de föremål som tillvaratogs i samband med undersökningen för »Sveriges kyrkor».
- (11) Kronorna finnas ännu kvar. Se t. ex. LINGE, s. 367 ff., och FORSSLUND, s. 103 f. Fotografiska avbildningar i stort format finnas i Vitterhetsakademiens bildarkiv.
- (12) *Flan* annan form för 'flarn', kanske beroende på Bergius' småländska dialekt.
- (13) Receptet betyder: muskot och kräftstenar, lika mycket av vardera, samt en nypa malörtsknoppar. Blandas och göres till ett pulver, som delas i fyra delar, varav osv.
- (14) Förmodligen HENRIC BUNGE (1672—1737), överpostdirektör, tit. statssekreterare.
- (15) Enl. LINGE, s. 534, brukade man på julaftonen resa en ståtlig gran på var sin sida om förstugubron och låta dessa träd stå kvar åtminstone till tjugonedagen. Julgran i modern mening gjorde enl. samma förf. sitt intåg i bygden först på 1870-talet. Samma uppfattning hos KEYLAND, s. 14. Att döma av uttrycket »vid byarna» hos Bergius kan man antaga, att han har sett granar som prydna även på öppna platser utanför husen.
- (16) Jfr SAHLTEDT: »Torsk, Aphta, morb. *Inde* Torskskål, Testa conchae cujusdam.»
- (17) *Acari*: skabbdjur. *Svaveolentia*: välluktande ämnen.
- (18) Direkt avskrivet efter nr 948 i Fl. Sv.; de föregående beskrivningarna äro samtliga något avvikande mot Linnés.— Växer enl. Linné på stenar.
- (19) Beskrivningen helt lik Linnés, Fl. Sv. 967. Växer enl. Linné på träd, i sht enar, när den är stor, på gårdesgårdar och väggar, när den är liten.
- (20) *Bråtsår* kanske = brottsår, »brustet» sår e. d.— *Illskorf* enl. RIETZ: »skorf: tinea capitis. Sm.» Enl. DALIN kallas skorf även 'ondskorf'.
- (21) Ordagrant efter Fl. Sv. 943. Finnes enl. Linné allmänt på trädstammar och stenar.
- (22) Större delen av den sida, på vilken de båda sista arterna Lichen äro beskrivna, är blank. Förmodligen har förf. haft för avsikt att fylla i ytterligare några notiser om Lichenes.
- (23) *Schåll* = 'sköl', här trol. en smal spricka fylld av lösare bergart.
- (24) *nafrar* (sing. nafvare), (berg)borr.
- (25) Namnet väl efter SAMUEL TROILI d. ä., geschworner 1722, bergmästare (dvs. chef) vid Kopparberget 1730, e. o. bergsråd.
- (26) *Segmalm*, kopparmalm i seg bergart, såsom hornberg, skinslag, talk, specksten m. fl., vilka arter på hyttugnen ge en seg och trögflytande slagg. Se vidare RINMAN.
- (27) *brod*, »uppsnyggad» form för bro!
- (28) Jfr RINMAN: »*Vitriol*, eller *Viktril*, som den kallas af gemene man.»

- (29) *förstollad*, förtimrad.
- (30) *Sego ort*, rätteligen Segorten.
- (31) *Blötmalm*, kopparmalm i svavelkis.
- (32) *Parortsorten*, rätteligen Parrotsorten. En 'parrote' var en i gruvan arbetande s. k. rote, bestående av ett helt bergsmanspar.
- (33) *Nyfalts sänckningen*, rätteligen Nya Fältsänckningen.
- (34) Bergsfogden, sedan geschwornen ANDERS LUNDSTRÖM (1711—1793) igångsatte 1749 vitrioltillverkningen vid Kopparberget.
- (35) *Sår*, plural. av så. SAHLSTEDT har i plur. endast formen 'såår'.
- (35 a) Bergius har råkat ut för en sammanblandning av Långgruvan, där vitriolvattnet togs, och en annan gruva, Skärsgruvan.
- (36) *Vattensump*, vattencistern.
- (37) *ad pelliculam usque* = »ända till skinnet».
- (38) *nitriformis*. Jfr Hj. SJÖGREN, s. 21: »Crystallus nitriformis.»
- (39) Figuren förstörd vid bokens skärning.
- (40) *retis* förmodligen skrivfel för *rectis*.
- (41) *horjar* är förmodligen ett ord ur Bergius' dialekt. RIETZ anför under 'harg' fr. Smål. ett 'horje', 1) en tät bevuxen skogsdunge 2) samling av något.
- (42) *e* syftar tydligen på en avbildning av en skidstav. Denna har försvunnit vid bokens skärning. Endast 'kringlan' skymtar.
- (43) Dessa historiska upplysningar har Bergius sannolikt fått av kyrkoherde Morænius, vilkens källa torde ha varit OLAUS MAGNUS. Bröderna Bergius ägde f. ö. dennes arbete dels i Baselupplagan av år 1567, dels i den förkortade upplagan Amsterdam 1669.
- (44) *ren* = redan. Denna kortform är icke upptagen i SAHLSTEDTS ordbok (1773), men finnes i WESTES svenskfranska lexikon av år 1807.
- (45) *Fulbrudar*. Dylika ha förekommit både i samband med och oberoende av stjärngossarnas uppträdande. Det senare är tydligen fallet i Falun. Märkligt nog finnes seden omtalad som fullt levande omkr. 100 år senare. CELANDER, Stjärngossarna, s. 434, anför ur Tidning för Falu län och stad 1849 följande: »I Fahlun fortlefwer ännu en sed, eller rättare osed, som består deruti, att små flickor påklädas och osmakligt utspökas för att af större personer omkringföras och under samt efter jultiden wisas i husen under namn af Julbrudar. Tillställningen i sig sjelf innebär ej annat än ett eget sätt att bedrifwa tiggeri.»
- (46) LANGE, s. 536 ff., beskriver stjärngossarnas uppträdande i Svärdsjö i nyare tid på ett sätt, som väl stämmer med Bergius' notiser. CELANDER, Stjärngossarna, s. 224—227, har en utförlig uppteckning av en Svärdsjö-bo om samma sak. Annars är seden svagt representerad i Dalarna. Prof. Celander har varit vänlig meddela, att Bergius' meddelande »från svensk landsbygd är . . . inte bara det äldsta, utan rent av det enda före början av 1800-talet», som man har om stjärngosseseden. — Beträffande den »Själaskatt», varur stjärngossarna sjöngo ps. 133 har teol. dr BENG T WAHLSTRÖM, Fröskog, varit vänlig meddela följande. Det måste vara fråga om någon av de talrika s. k. själaskatter eller clenodier, som särskilt mot slutet av 1600-talet översvämmade marknaden. De flesta hette En Christens gyllende Cle-nodium eller Siälaskatt. De innehöllo ofta ett tämligen stort antal psalmer, men dessa bruka icke vara numrerade. En numrering kan ju ha gjorts för hand. Men troligast är att Bergius vill säga, att psalm 133 i 1695 års psalmbok sjöngs i den version, som den hade i den gamla »själaskatten».

Det är en gammal julpsalm, som i den officiella psalmboken börjar: »När Herren Christus födder war / Fast gladdes då Gudz Ängla skaar.» Texten är rätt mycket olika i »själaskatten», där också en annan melodi anges (från den gamla måltidspsalmen »Siungom nu aff Hiertans Grund»).

- (47) *praecaverade*, skyddade mot, hindrade.
- (48) *bröst*, framsidan på ugnen.
- (49) *underfall*, sådan anordning vid vattenhjul, att vattnet strömmar fram under hjulet.
- (50) *sule*, eg. sula (vid kopparsmältning) skärsten eller skärstensklump.
- (51) *Skiersten* (skärsten) (vid kopparhantering): såsom första produkt vid smältning av svavelhaltiga kopparmalmer erhållen blandning av svavelkoppar och svaveljärn.
- (52) *Afstad*: Avesta, där garningen skedde.
- (53) *gäras* eller *garas*, renas genom garningsprocess.
- (54) *Stäket*. Bergius åsyftar här en sjukdom hos hästar, som medför att de bli orkeslösa, lama i bakdelen och som stundom leder till döden. Den kallas vanligen 'stäkra' eller 'stäker'. Vanligen antogs dess orsak vara att djuret råkat äta en växt, som också fick namnet 'stäkerört', 'stäkergräs' eller 'stäkra', men uppfattningen om vilken den skyldiga växten var synes ha växlat. Linné gjorde under sin Västgötaresa ansträngningar att komma till klarhet och kom då till den uppfattningen att det var frågan om *Phellandrium* (dvs. *Oenanthe aquatica*), som han därpå i Fl. Sv., Ed. II tillade namnet 'stäkra', som den alltjämt har i flororna. (I denna uppl. anföres namnet också vara brukat för kärrkavlen, *Alopecurus geniculatus*, men bland norr-länningarna. — I Ed. I har det införts för *Alisma*, men däremot ej i Ed. II.)
 Under sin skånska resa kom emellertid Linné genom anställda prov med '*Phellandrium*' till den uppfattningen, att denna ej alls skadade hästarna. Han trodde sig i st. finna orsaken vara en insekt, vars larv levde i denna växt. *Oenanthe* har också numera befunnits vara ofarlig, och den verkliga skadegöraren skall vara *Cicuta virosa* (sprängörten), vars farlighet redan Linné hade fullt klar för sig. — Sjukdomen stäkra behandlas i många av tidens handböcker i hästmedicin och många underliga medel rekommenderas mot den, såsom katt-träck blött i svagdricka, svinträck kokad i mjölk o. d. I somliga förordas 'stäkerot', tagen midsommartid, som skall ges hästarna pulvriserad med fodret. Av Bergius' uttalande framgår, att därmed menades vad som på apoteken hette *Angelicae Sylvestris Radix*. Enligt Linné i *Materia Medica* var denna, såsom mindre kraftig än *A. Archangelica*, kommen ur bruk. Dess användning säges vara mot 'hysteria'.
- (55) Namnet *lusgräs* (av Linné i Fl. Sv. anført från Upland) kommer av att det ansågs ta bort huvudlöss hos barn. Allmogen tillskrev det även abortiv verkan.
- (55 a) 7j, 1 drachma.
- (56) *Tetrao alba*. Linnés beskrivning av snöripan är i Fauna Sv., 1746 års upplaga, 169, betydligt kortare. Enl. hans uppgift finns den i Norrlands, särskilt Lapplands skogar.
- (57) *Tetrao magnitudine fere Columba*. Beskrivningen stämmer icke med någon av arterna i Fauna sv., 1746 års uppl. (166—173), ej heller med uppl. 1761 (200—206, 190).
- (58) *Tremella plicata undulata*, enligt Linné på svenska »sky-fall» (Fl. sv. 1745, 1018). En alg, nu *Nostoc commune*, som uppträder på marken efter regn..

FÖR NOTERNA ANVÄND LITTERATUR

- ALMQUIST, J. A., Bergslagskollegium och bergslagsstaterna 1637—1857. 1909.
 CELANDER, H., Nordisk jul. 1. 1928.
 » , Stjärngossarna. 1950.
 DAHLGREN, F. A., Glossarium öfver föråldrade o. ovanl. ord. 1914—16.
 DALIN, A. F., Ordbok öfver svenska språket. 1850.
 FORSSLUND, K.-E., Med Dalälven från källorna till havet. 3:2. Svärdsjö. 1930.
 HOLMKVIST, E., Bergslagens gruvspråk. 1941.
 » , » hyttsspråk. 1945.
 HÜLPHERS, A., Dagbok öfver en resa igenom . . . Dalarne. 1762.
 KEYLAND, N., Julbröd, julbockar och staffanssång. 1919.
 LINGE, K., Svärdsjö socken. 1929.
 LINNÉ, C. v., Fauna svecica. 1746. — D:o 1761.
 » , Flora svecica. 1745. — D:o 1755.
 RINMAN, S., Bergwerks lexicon. 1788.
 RIETZ, J. E., Ordbok öfver svenska allmogespråket. 1867.
 SAHLSTEDT, A., Svensk ordbok. 1773.
 SJÖGREN, H., Carl von Linné såsom mineralog. 1907 (= Carl v. Linnés betydelse
 såsom naturf. o. läkare. 5.)
 WESTE, Svenskt och fransyskt lexikon. 1807.

LINNÉ OCH STORHÄSSJAN

Feltolkning och felcitat

Förfarandet att torka skörden på hässja är tvivelsutan mycket gammalt. Linné omnämner i sin *Iter Dalecarlicum* (upplagan Upps. 1953) sid. 16 hässjning av hö vid Falun och beskriver hässjan på följande sätt: »höhessior, som bestå af upstående krak, af liggande rood med stöd, görandes gemenligen femb gålt i

hwar hässia; hwilchet sätt att torcka hö är i Swerje rart at se.» Från Finland söder om Vasa skriver Linné i *Iter Lapponicum* (Fries' upplaga, Upsala 1913), sid. 206—207: »Handtera säden som i Småland; i torra åhr torkas bättre på krake, i wåtåhr på hässja.» En liten teckning förtydligar uppgiften: en engolvig hässja, lutande, med fyra stänger. (Fig. 1.) Och i *Västgötaresan* (Beckmans upplaga, Göteborg 1928) berättar Linné sid. 257 (=s. 232 orig.uppl.) om den av väta illa åtgångna höskörden på Dal, tilläggande: »ty Landtmannen hade ej lärt, at på Bärghslags sätt hässja Höet».

Fig. 1.

I samtliga dessa fall har det tydligen rört sig om den vanliga åkerhässjan, som ju även använts och användes vid höskörden jämsides med den typiska höhässjan, linhässjan.

Med avseende å storhässjan, vilken hittills ansetts såsom särskilt karaktäristisk för Nordsverige och vissa delar av Mellansverige men genom de senaste årtiondenas forskningar även påvisats i gränstrakterna mellan Småland och Västergötland resp. Halland, så har Linné omnämnt den på fyra ställen i sin *Iter Lapponicum*. I den litteratur, som under 1930-talet kom till såsom en följd av det nyvaknade intresset för storhässjan och dess ställning i etnologiskt hänseende, ha insmugit sig några oegentligheter, vilka vi anhålla att här nedan få lägga tillrätta. Vi anför då först de avsedda textställena hos Linné:

1. (sid. 11): »Item (= in emot Gäfle) en lagge att torka säd och ärter på, af 8 alnarnas högd, descibat., på hkn upp åht landen all säden torkas per totam Helsing., Medelp., Angerm. & Westerboth.» (Fig. 2.)
2. (sid. 23): Angermannia. — »Allestäds vid gårdarna stodo de förr omtalte . . . på hka de torka all sin rogh, hkn doch ibland säden är mindre än kornet och ärterna äfwen.»

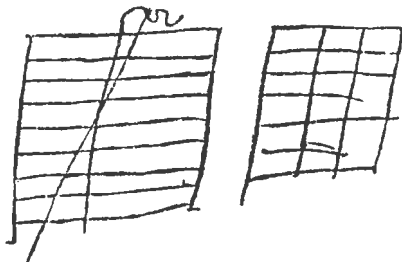

Fig. 2. Linnés bilder av »lagge» (= storhässja för säd och ärter) sid. 11 i *Iter Lapponicum*.

3. (sid. 163): »Angerm., lägga på sitt grin hela åhrs grödan.»
4. (sid. 198): Torneå. »Såg på sädens anläggning. Här är inga lador, som säden lägges uti, utan emellan stänger, doch så, att axen stå inåht, och så 2 å 3 alnar långa och ganska höga. Är nu säden ej wähl torr, lägges enkelt, id est, alla axen wetta åht en sida.»

G. GRANBERG skriver i en uppsats i *Acta Ethnologica* år 1937 (»Die nordschwedische Riesengetreideharfe») sid. 93: »Linné, der etwa 30 Jahre früher (1732) zur Erntezeit durch Norrbotten reiste, erwähnt keine Riesenharfen — ebensowenig Harfen überhaupt von Torneå oder angrenzenden Kirchspielen — — —.» Detta påstående är direkt felaktigt, se citat 4 ovan. Antingen har G. icke observerat detta ställe hos Linné eller också feltolkat det. Vi hålla det första alternativet för troligast.

Å sid. 94 samma arbete skriver G.: — — — »Ueberall in der Nähe der Höfe standen die vorher erwähnten . . . , auf denen sie ihren ganzen Roggen trockneten, dessen Ertrag jedoch bisweilen geringer ist als der an Gerste und auch an Erbsen.» En jämförelse mellan detta ställe i G:s text och citat 2 ovan visar, att ordet »ibland» blivit felöversatt: det skulle i detta sammanhang ha hetat »unter» [den Getreidearten] i st. f. »bisweilen». Meningen förryckes givetvis en smula genom denna felaktiga översättning.

Samtidigt med denna G:s uppsats i *Acta Ethnologica* förekom i *Folkliv* 1937 en dylik av R. JIRLOW betitlad »Alter und Herkunft der nordschwedischen Getreideharfe». Även J. har råkat ut för misstag vid citeringen av Linné. Han skriver sålunda (l.c. sid. 163): — — — »Linné erzählt, dass sogar die Bauern Ångermanlands, die in diesem Falle an der Spitze der Entwicklung gingen, nur den Roggen auf Harfen getrocknet hätten.» Jämföra vi med citat 2 ovan, så framgår, att J. tillfogat ett »nur», som ej förekommer hos Linné. Denne nämner beträffande rågen, att all råg torkades på hässjorna. Vad L. sedan säger i fortsättningen innehåller endast en jämförelse mellan rågens kvantitet och den övriga sädens. Där nämnes intet om att denna icke torkades på de ifrågavarande hässjorna.

Vidare skriver J. (l.c. sid. 167. anm. 7): »Linnés Angabe, dass die Harfen schon 1732 von Hälsingland bis nach Västerbotten hinein verbreitet waren, widerspricht nicht nur seinen eigenen Bemerkungen an anderem Orte (ib., S. 163), sondern auch den Aufzeichnungen Nordenströms aus Stöde 1769 (S. 47).» J. anser sig här ha beträtt Linné med tvetalan. Detta är felaktigt och har sin grund i ett tvåfaldigt förbiseende från J:s sida. Denne har nämligen dels felciterat resp. feltolkat citat 2 härovan, dels förbisett resp. missuppfattat citat 3: »Angerm., lägga på sitt grin hela åhrs grödan.» Av de tre första ovan anförda citaten efter Linné innehålla de två (nr 1, 3) positiv uppgift om storhässjans förekomst och användning för all gröda i Ångermanland, det tredje (nr 2) motsäger icke detta förhållande.

Vi ha ännu icke berört det fjärde citatet, vilket i själva verket är det intressantaste och i och för sig ett stilistiskt mästerverk. Av detsamma få vi nämligen veta

1. att inga lador funnos i Torneå,
2. att hässjan användes ej blott för torkning av säden utan även såsom ersättning för ladorna till förvaringsställe för den. Vidare få vi veta
3. att säden, om den ej var väl torr, lades i enkelt lag å hässjan. Denna upp-

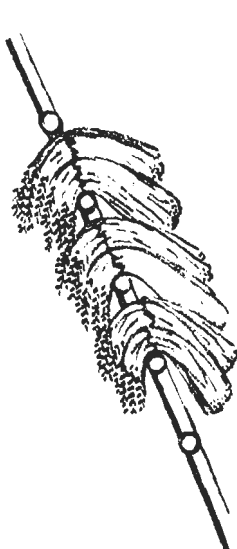

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 3. Profil av hässja med torr säd i dubbelt lag och båda kärvlagens axändar vettande inåt.
 Fig. 4. D:o med de båda kärvlagens axändar vettande åt olika håll.

gift ger oss anledning draga den slutsatsen att, då det var fråga enbart om den torra grödans förvaring,

4. säden lades i dubbelt lag — en i och för sig naturlig åtgärd, då det nämligen gällde att få rum med så mycken säd som möjligt inom det givna utrymmet. (Fig. 3.)

Den uppgiften, att säden, när den ej var väl torr, lades i enkelt lag, »id est, med alla axen åt en sida» (dvs. inåt, åt hässjans lutande sida) ger oss även anledning antaga, att de båda kärvlagen i detta sistnämnda fall (4) också kunde läggas, förutom med alla axen åt samma håll (dvs. inåt), även med de båda lagens axändar åt olika håll. (Fig. 4.) I detta nu sist nämnda fall komme det undre kärvlagets axändar visserligen ej att vetta »inåt» i betydelsen »åt hässjans lutande sida», men de komme att ligga »inåt», om vi i detta ord lägga in betydelsen »väl skyddade mot regn». Detta sätt att se saken kan måhända anses vara att i viss mån våldföra sig på språket. Men å andra sidan svarar det väl emot den slutsats, som Linnés formulering »lägges enkelt, id est alla axen wetta åt en sida» måste anses medgiva. Och under alla förhållanden vore ju samtliga axändar i hässjan på detta sätt väl skyddade mot regn — vilket dock, när allt kommer omkring, är förfarandets huvudsakliga ändamål.

Man måste beundra Linnés utomordentligt kärnfulla och koncentrerade sätt att uttrycka sig.

Till sist äro vi angelägna att framhålla, att de i ovanstående framförda anmärkningarna rörande detaljer i de båda nämnda uppsatserna äro av främst formell art och ingalunda ägnade att förringa dessas vetenskapliga värde.

ARVID HJ. UGGLA

FÖRSVUNNA LINNÉ-HAND- SKRIFTER

TILL sitt kända presidietal i Vetenskapsakademien 1796 om »Läkare-Vetenskapens grundläggning och tillväxt vid Rikets äldsta Lärosäte i Upsala» har JOHAN GUSTAF ACREL fogat en rad biografier över de medicine professorer, som verkat i Uppsala. Särskilt utförlig är hans framställning om Linné, och denna är av intresse därför att den i huvudsak är ett sammandrag av Linnés egen självbiografi — säkerligen efter den handskrift som av Acrel undantogs, då Linné-samlingarna 1784 genom hans försorg översändes till den engelske köparen, JAMES EDWARD SMITH. Handskriften kom senare i arkiater P. VON AFZELIUS' ägo och från honom till Uppsala Universitetsbibliotek.

Självbiografiens innehåll blev alltså känt i viss mån redan ett kvarts sekel innan den fullständigt publicerades av Pehr von Afzelius' äldre broder ADAM under titeln Egenhändiga anteckningar af Carl Linnaeus om sig sjelf (Ups. 1823). — Vad Acrel tillagt av egen fatabur är en del drag i den sammanfattande karaktäristiken — ehuru han även där i stor utsträckning använder Linnés egna ord. Av mycket stort intresse äro emellertid de avslutande orden om Linnés skriftliga kvarläten-skap. De lyda:

»I handskrift lämnade han ej något som icke af trycket blifvit utgifvet utom några ungdomsförsök, dels botaniska som *Flora Uplandica*, dels i Viterlek, såsom *Iter ad Superos et Inferos in Campis Elysiis et Aula subterranea, ubi Regio Hyperboreorum et Regnum Plutonis cum descriptione beatorum et infelicitum susceptum* A^o 1732 & 1734, i hvilken han på ett förblommeradt sätt talar om sin lappska resa och sitt vistande vid Falu grufva. Lapparnes lyck-salighet och grufarbetarnas osälla tillstånd beskrifves däri på et Romaneskt vis, och med en stil, som var alldeles hans egen.»

Man spärrar ovillkorligen upp ögonen, när man läser detta. Påståendet att Linné ej efterlämnat i handskrift något som ej redan offentliggjorts är tydligen avsett att taga udden av de skarpa omdömena om talarens medverkan till samlingarnas försäljning. Naturligen kunna överdrivna föreställningar ha varit spridda i fråga om vad den handskriftliga delen därav innehöll, men att Acrels avfärdande om frågan innebär en ännu större överdrift är ju uppenbart. Det är för läsarna av denna Årsskrift välbekant att en rad manuskript ur samlingarna i London visat sig väl värda att publicera och även ha offentliggjorts under årens lopp. När en gång en katalog över handskrifterna i London kan tryckas, blir saken ännu mera uppenbar.

Acrel nämner uttryckligen endast två manuskript. I fråga om det förra, *Flora Uplandica*, kunde man lätt få uppfattningen att det här gäller något av särdeles stort intresse: en Upplandsflora av den unge Linné vore onekligen ingen likgiltig sak. I själva verket rör det sig nog om något vida mindre. Bland handskrifterna i London finnas nämligen de sidor ur Vetenskapsakademiens Acta för 1732, som innehålla OLOF CELSIUS d. ä:s bekanta lista över Upplandsväxter, häftade och interfolierade samt av Linné försedda med en del tillägg. Det hela har försetts med just titeln »Flora uplandica». Man erinrar sig att Olof Celsius tänkte sig att överlämna åt sin unge vän Linnaeus att utge en fullständig förteckning över Upplandsfloran. (O. GERTZ, Olof Celsius d. ä. och Flora Uplandica. Sv. Linné-sällsk:s Årsskr. 3. 1920.) — På grund av en del uppgifter om fyndorter äro Linnés tillägg kanske värda att meddelas, men i övrigt är det obegripligt att Acrel funnit just detta nummer värt omnämnande. — Man har vid syslandet med handskrifterna hos Linnean Society även eljest intrycket att Acrel ägnat dessa ett ganska flyktigt intresse, då han skulle ordna de stora samlingarna före avsändandet. —

Helt annorlunda än i det nu berörda fallet ställer det sig i fråga om den senare titeln: »*Iter ad Superos & Inferos* etc.». Något sådant manuskript har åtminstone undertecknad varken påträffat eller sett omnämnt. En jämförelse mellan lapparnas lycksalighet och gruvarbetarnas i Falun elände, framställd »på ett Romaneskt vis» och med Linnés karaktäristiska stil vore onekligen något högst intressant. Har man i minnet Linnés av livligaste medkänsla burna skildring av gruvarbetarnas tillvaro i Dalaresans avslutning och likaså erinrar sig åtskilliga uttalanden om lapparnas fria tillvaro och sunda levnadssätt, synes det ingalunda otroligt att det lockat honom att ställa dem mot varandra som kontraster. Den uppgivna latinska titeln med de Rudbeckianskt klingande uttrycken stämmer väl med den unge Linnés skrivsätt, och att Acrel skulle tillskapat den är väl alldeles otroligt. Men, var finnes då detta manuskript?

För någon tid sedan hade intendenten dr SVANTE SVÄRDSTRÖM vänligheten att tillställa mig avskrift av en notis, som han anträffat vid genomgång av Tidning för Fahlun Län och Stad, nr 37 för den 24 aug. 1854. Denna lyder:

Wid den nära Fahlun täckt belägna egendomen Sweden, hwarest den worldsbekante Emanuel Swedenborgs icke mindre celebre fader, biskopen J. Swedberg, föddes och af densamma tog namn, hwarest ännu i dag i oförändradt skick bibehålles det rum, i hwilket vår odödlige Carl v. Linné firade sitt bröllop med då warande egarens, medicine-doktorn och assessorn J. Moraei, dotter Sara Elisabeth, har i dessa dagar, wid granskningen af en massa gamla documenter, påfunnits åtskilliga bref och handlingar skrifne med egen hand af Swedberg och Linné. Brefwen ifrån den sednare, fyra till antalet, beröra wäl inga wetenskapliga ämnen, och skulle, sedda endast ifrån denna synpunkt, sakna värde, men innehållande förtroliga meddelanden ifrån den oförgätlige mannen till hans swärföräldrar näst före och efter giftermålet, lemna de ingalunda owigtiga bidrag till bedömandet af den tidens seder och familjeförhållanden, äfwensom till belysningen af den store naturforskarens högsinta tänkesätt och älskliga humor. Det är för Red. icke bekant, hwad bruk ställets nuwarande egare ämnar göra af dessa dyrbara handskrifter. Utomlands, t. ex. i England, Holland eller Amerika skulle Linnés lärjungar och beundrare utan twifwel med begärlighet omfatta tillfället att komma i besittning deraf, ja för winnandet af ett enda af dem icke sky verkliga uppförringar.

Önskligt är likväl, derest försäljning af dem kommer i fråga, att dessa sålunda undan glömskan eller förgängelsen räddade originalskrifter af de båda utmärkte männen blefwe åt fäderneslandet bewarade, derigenom att Wetenskapsakademien, ibland hwars stiftare Linné war eller något af våra offentliga bibliothek sökte dertill förwärfwa sig eganderätten.

Innehållet i denna notis är onekligen uppseendeväckande. Så sent ha alltså på Sveden utanför Falun, där Linnés svärföräldrar bodde, papper legat kvar fran deras tid, däribland fyra nu okända brev från Linné från tiden före och efter hans giftermål. Gården tycks då ännu ha varit i släktens ägo, ty när bd 5 av det bekanta Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, vari Sveden upptages, utkom 1864 ägdes den av en ättling C. H. MORÆUS.

Man får av notisen intrycket att dess författare hyst farhågor att ägaren skulle låta locka sig att söka i utlandet finna köpare av de dyrbara dokumenten till ett pris som troligen icke skulle kunna erhållas i Sverige. Dylika farhågor kunde sägas vara befogade, ty man har som bekant exempel på att andra Linnédokument på sådant sätt gått förlorade för Sverige även under 1800-talet och nu få sökas hos Linnean Society, British Museum etc.

Har notisförfattarens farhåga besannats, eller var ligga dessa brev fördolda?¹

---

¹ Jag tackar K. Vetenskapsakademiens bibliotekarie dr ARNE HOLMBERG och Förste bibliotekarien NILS AFZELIUS vid Kungl. biblioteket för vänliga efterforskningar i resp. bibliotek, som givit negativt resultat.

EN HOLLÄNSK DOKTORSAVHANDLING OM LINNÉ

Att en holländsk läkare tagit Linné som föremål för ett doktorsspecimen må väl kallas ett evenemang — och ett högst glädjande sådant. Den 24 mars 1933 försvarade ALBERT JOHAN BOERMAN inför medicinska fakulteten i Utrecht en dissertation med titel: *Carolus Linnæus als middelaar tussen Nederland en Zweden*. (Carolus Linnaeus and the relations between the Netherlands and Sweden. With a summary in English.) Utrecht, Pressa Trajectina, 1953. 208, xxviii s., 5 facs. —

Vad förf. avsett att skildra är Linnés medicinska utbildning, författarskap och undervisning med huvudvikten lagd på frågan om det inflytande den holländska medicinen och framför allt den store Boerhaaves skrifter och undervisning utövat på Linné och hans samtida.

Det är ju känt och erkänt att medicinen i Holland på Linnés tid stod på en höjdpunkt och att de holländska högskolorna därför drogo till sig talrika lärjungar från det övriga Europa. Detta var i särskild grad fallet med de svenska studenterna, av den orsaken att man i Sverige ännu inte kunde förvärva den medicinska doktorsgrad, som dock var villkoret för *venia practicandi*. (Förhållandet ändrades just under den tid Linné vistades i Holland.) De utgivna studentmatriklarna från de holländska högskolorna uppvisa därför talrika svenska namn särskilt inom medicinska fakulteterna. Förf:s framställning vidgar sig därför också till att ge en bild av dessa svenska Hollandsstudier i sin helhet.

För att kunna genomföra sin plan har förf. först och främst haft att skaffa sig en försvarlig kunskap i svenska — han skiljer sig därmed radikalt från de utländska författare, som alltjämt tro sig kunna behandla hithörande ämnen utan att taga hänsyn till de senare årtiondenas rika forskning i Sverige om den linnéska perioden. Särskilt fäster man sig vid att uppsatser, som sett dagen i denna *Arskrift*, på ett otal ställen citeras i notapparaten. Man får här ett verkligen handgripligt bevis på hur mycket denna serie haft att bjuda av nytt material och nya rön under sin trettiofemåriga tillvaro. I övrigt har förf. tillgodogjort sig innehållet i de viktigaste verken: Th. M. Fries' och Hagbergs biografier, Hjelts behandling av Linné som läkare liksom hans stora arbete om medicinalväsendet, Annerstedts universitetshistoria, Forsstrands Linné i Stockholm, Bryks Linnaeus im Auslande m. m. Av särskild betydelse för honom har varit den framställning Ewert Wrangel utgav 1897: Sveriges litterära förbindelser med Holland, ett arbete, som visserligen lider av onöjaktigheter i detaljer, men innehåller ett rikt förråd av upplysningar i ämnet.

Här skall lämnas en kort översikt av innehållet i Boermans bok. Han börjar — med tanke på sina holländska läsare — med att i ett kapitel ge en kort skiss av Sveriges utveckling fram till Linnés tid och skildrar där särskilt utförligt den svenska medicinens historia. På grundval av Hedlunds grundliga biografi i Årsskriften tecknar han särskilt Linnés förste lärare i medicin Johan Rothman. Nästa kapitel utgör en sammanträngd skildring av Linnés egen levnad, där huvudvikten lägges på hans ungdoms studier och Hollandsåren. Om dessa senare framhålles med rätta att ingen gjort sig mödan att söka fram de holländska källorna till Linnés vistelse i Holland. Man borde t. ex. kunna ur hans

samtidas korrespondens leta fram uttalanden om honom. Tyvärr har förf. måst avstå från en sådan uppgift. Emellertid kan han ur »de Rolle van Recensie» från Leidens universitet — väl en sorts närvaroförteckning över studenterna — meddela, att Linnés namn förekommer åren 1735 till 1739 (!), med anmärkningen »bij Dr. Gronovius». Det sista året — Linné var ju då redan i Sverige — kan ju helt enkelt bero av att han ej blivit avanmald, men någon har uttalat misstanken, att hans värd låtit honom stå kvar, emedan man hade accisfritt öl för sina gäster! Ett annat litet problem, som förf. sökt lösa, är Linnés anteckning i sin almanacka under 13.12. 1735: »Promotio cum kappu Lugduni» — det visar sig att han bevistat promotion »solenni rite et more maiorum» av en viss Daniel Alphen. Ett intressant litet fynd är ett brev från en av de gynbare, som i Amsterdam sammanslutit sig för att bekosta kopparsticken i Linnés *Flora lapponica*, till en annan. Linné har till brevskrivaren avlämnat sex exemplar av boken för distribution och denne överlämnar nu till adressaten ett med anmärkningen, att nu äntligen efter lång väntan »is te voorschijn gekomen dit lof, op Laplandschen boden gegroeijt» (har din berömmelse, vuxen på Lapplands jord, blivit uppenbar).

Förf. har i sin användning av den omfattande litteraturen om Linné — som är av mycket skiftande värde — visat god kritisk takt och gör ofta sunda anmärkningar. Det är sålunda ganska riktigt — synes det — då han säger att Linné i sin självupptagenhet och iver att göra sig gällande kunde yttra sig taktlöst och på ett sätt som gjorde att människor ställde sig reserverat till honom i början. Det är förhållandet till den tysk-engelske botanisten Dillenius (bl. a. det i vår årg. för 1938 publicerade brevet till denne), som framkallar denna reflektion. Linné visar, säger förf., en viss »psykologisk blindhet».

Det tredje kapitlet skildrar de svenska medicinarnas holländska studier. Det blev, som bekant, vanligen vid det lilla universitetet i Harderwijk (vid Zuiderzee), som dessa förvärvade sin grad, även om de suttit på åhörarbänkarna hos de berömda lärarna i Leiden. Anledningen var de billigare avgifterna på det förra stället. Det är ej mindre än c:a 25 stycken svenskar Harderwijk-matrikeln upptar som promoverade med. doktorer, av vilka många sedan intogo framstående ställning i hemlandet. (Tyvärr har Sacklés arbete icke kunnat uppbringas i Holland, varför förf:s biografiska upplysningar blivit otillfredsställande. Några rättelser och kompletteringar hava emellertid kunnat tillfogas i en efterskrift på grund av senare erhållna meddelanden från rec.) — På grund av de förändrade förhållandena vid de svenska universiteten upphörde strömmen till Harderwijk och Linné blev en av de sista, som sökte sig dit. Hans specimen, om frossans orsaker, refereras utförligt och ställes i samband med Boerhaaves läror. Därjämte har förf. som bilaga meddelat Linnés förut opublicerade uppsats med svar å två uppgifter, som förelagts honom av promotor, de Gorter, för kandidatexamen. — I fortsättningen sammanställer förf. det lilla man vet om Linnés beröring med Boerhaave. Starkt upptagen som han var och endast på tillfälliga besök i Leiden från Hartekamp kan han ju inte i större utsträckning ha följt dennes föreläsningar.

I fjärde kapitlet har förf. sökt klargöra källorna till Linnés medicinska vetande. Denna studie kan betecknas som hans mest självständiga insats. Ty här har han utnyttjat ett material, som hittills (med några undantag) fått ligga obegagnat, trots att sedan länge fotostatiska kopior varit till finnandes i Uppsala universitetsbibliotek. Det gäller de tre band anteckningar från Linnés ungdomsstudier, som finnas bevarade i London. Man måste uttala sin respekt för förf:s

energi att så pass bra göra sig förtrogen med den unge Linnés både handstil och språk, att han kunnat ge referat med analys av de medicinska partierna i dessa. Med full rätt påpekar han de svårigheter Linnés piktur erbjuder, i synnerhet vid denna tid, då han ännu använder den gamla »gotiska» (»tyska») stilen, vartill kommer den ofta plötsliga övergången från latin till hans, dialektalt färgade, svenska och de talrika förkortningarna — allt svårigheter som äro välbekanta för editorerna.

Dessa källor till kunskapen om Linnés ungdomsstudier äro anteckningar från den av Rothman meddelade privatundervisningen i Växiö, dylika från Stobaei föreläsningar i Lund och slutligen Linnés egna excerpter (inalles 135 nummer) i olika ämnen ur den honom tillgängliga medicinska litteraturen. I anslutning här till meddelar förf. notiser om den medicinska boksamling, den unge studenten dittills kunnat förvärva, enligt dennes egen förteckning. Som en sammanfattning kan förf. konstatera, att Linné, redan då han 1735 begav sig till Holland, hade mött de problem och tillägnat sig den uppfattning, som i stort skulle prägla hans senare författarskap och undervisning på medicinens område. Men hans lärare voro utbildade i Holland, den vetenskapliga litteratur han beagnade var till stor del också av holländskt ursprung.

I två följande kapitel ger förf. en översikt av Linnés åsikter dels om diagnostik och terapi, dels om preventiv och social medicin (därvid Lindfors' edition av dietetiken blir en huvudkälla) samt av hans lärarverksamhet. Särskilt utförligt talas om Linnés bekanta sjukdomssystem (publ. i *Genera morborum*), som utgick från Sauvages' arbeten, med vilka han just under Hollandsåren kom i beröring. För arbetet på den nya svenska farmakopén och Linnés insatser där vid sidan av Bäck har förf. haft Grapes utredningar att lägga till grund. Han understryker att Linné genom de talrika monografiska dissertationer om olika läkemedelsväxter, som gingo ut under hans lärjungars namn, blev en av grundläggarna av den vetenskapliga farmaceutiska forskningen. —

Skarpt betonar förf., mot dem som stirra sig blinda på Linné som systematiker, huru många detaljstudier han utfört och hur angelägen han var att själv se. I denna riktning utövade han också inflytande på sina lärjungar, och i och med att han ställde människan i direkt samband med den övriga naturen fick det medicinska studiet i Sverige redan tidigt en medvetet naturvetenskaplig inriktning, som annars kanske skulle dröjt ett helt århundrade.

Slutkapitlet utgör ett försök till en systematisk karaktärsanalys. Förf. säger att det är hans fasta övertygelse, att man aldrig kan fatta den djupare betydelsen av en människas verk utan att ha bildat sig en föreställning om hennes personlighet med dess styrka och svaghet. Hur han i det hela lyckats, skall här ej diskuteras, men gärna må erkännas att han gör åtskilliga träffande anmärkningar. Och redan ett sådant försök är av intresse.

Ett stort värde hos denna avhandling, ur vår synpunkt, synes mig vara att därmed det myckna nya som den svenska Linnéforskningen på senare år bragt i dagen, blir känt för förf:s landsmän. I Holland, det land som har en så stor del i att Linné kunde bli den han blev, bör den bidra att ytterligare stimulera det intresse för Linnéstudiet, som där alltid varit till finnandes.

ARVID HJ. UGGLA.

THUNBERGS MINNE HYLLAT I JAPAN

Att den vetenskapligt och historiskt betydelsefulla insats CARL PETER THUNBERG kom att göra genom sitt besök i Japan åren 1775—76 alltså bland japanerna uppskattas till sitt fulla värde, därom vittnade de stora minneshögtidligheter, som hösten 1952 ägde rum först i Tokyo, sedan i Nagasaki. Redan 1925, då 150 år förflutit efter Thunbergs ankomst till Nagasaki med det holländska skepp han medföljde som skeppsläkare, hölls i denna stad en minneshögtid, vid vilken Sverige företrädde av d. v. legationssekreteraren FOLKE G:SON WENNERBERG. (I Sällskapets arkiv bevaras såväl en avskrift av hr Wennerbergs rapport till Utrikesdepartementet om festen som ett ex. av The Japan Weekly Chronicle, med redogörelse för högtidligheten. Redan här möter man som talare bl. a. prof. TANAKA.)

Redan den 15 november 1951 trädde professor H. MATSUURA vid Hokkaido universitet i förbindelse med vår minister i Tokyo, frih. K.-G. LAGERFELT, för att genom hans förmedling komma i kontakt med någon svensk sammanslutning, som kunde hjälpa till vid förberedelserna för det högtidlighållande av Thunbergs minne, som på grund av kriget icke kunnat äga rum på tvåhundraårsdagen av hans födelse 1943. På frih. Lagerfelts inrådan tillskrev prof. Matsuura vårt Sällskap och efter hans önsknings sammanställde dess sekreterare diverse utställningsmaterial, dels i original, dels i fotografiska kopior. Detta omfattade dels det fåtal uppsatser av Thunberg, som saknades i japanska bibliotek, dels ett urval av japanska växter ur hans herbarium (fotograferade i naturlig storlek), dels alla bevarade brev från japaner till honom (därav ett par fingo utlånas i original) samt en del porträtt och andra bilder. Det huvudsakliga av utställningsmaterialet stannar i Japan som gåva.

En lycklig omständighet var det, att en Sällskapets ledamot, föreståndaren för Göteborgs botaniska trädgård professor BERTIL LINDQUIST vid tiden ifråga befann sig på studieresa i Japan och välvilligt erbjöd sig att företräda Sällskapet. Här nedan läses den korta redogörelse för Tokyo-festligheterna, som professor Lindquist haft godheten lämna.

»Japans botanister hade till år 1943 förberett firandet av 200-årsdagen av Carl Peter Thunbergs födelse. Denna minnesfest omintetgjordes emellertid genom Japans deltagande i andra världskriget. Men sedan landet fått slutgiltig fred tog man åter upp tanken på att med en sammankomst hedra minnet av vår store landsmans arbete ute i fjärran östern. Detta ledde till att en »Thunberg Memorial Day» anordnades i Tokyo den 13 oktober 1952.

Det finns i Japan en permanent Thunberg-kommitté, som vid detta tillfälle fick uppträda som arrangör i intimt samarbete med Svenska Linnésällskapet. Högtidssammanskomsten förlades till Tokyos universitets aula och ägde rum i närvaro av svenske ministern, baron K.-G. LAGERFELT, och representanter för de japanska universiteten och för de naturvetenskapliga forskningsorganisationerna, varjämte undertecknad var närvarande såsom Linnésällskapets representant.

Högtidssammanträdet övervars av omkring 400 japanska botanister. Festligheterna öppnades med ett hälsningstal av botanices professorn vid Tokyouniver-

Fig. 1. Japanska botanister utanför Tokyos universitet vid Thunbergsjubileet.

sitetet YUDZURU OGURA, varefter presidenten för Science Council i Japan, fysikern professor KIRA talade om Thunbergs betydelse för den moderna vetenskapen i Japan. Därefter fick undertecknad ordet för ett anförande om Thunberg i Sverige och om tidiga kulturella förbindelser mellan Sverige och Östasien.

Dagens huvudtalare var den gamle Linnékännaren och Sverige-vännen TANAKA, som talade om Thunberg och botaniken. För Thunbergs roll för den japanska zoologins utveckling redogjorde professor IZAKI vid Kiuisu universitet, varefter historikern professor IWAJO framförde nya och intressanta synpunkter på huru Thunberg påverkat senare tiders japanska kultur. Högtidligheten avslutades med att Thunbergskommitténs ordförande, professor MATSUURA vid Hokkaido University i ett kort anförande hyllade minnet av Thunberg och tackade medarrangörer och talare. På aftonen samlades omkring 300 botanister till ett festligt samkväm i Tokyos universitets restaurang. Festen inleddes med ett långt tal på japanska av professor OGURA och slöts med ett briljant anförande av minister LAGERFELT, som tolkade Sveriges och de svenska botanisternas uppskattning av japanernas minnesgodhet när det gäller Thunbergs botaniska gärning.

Dagen därpå hölls en mottagning på svenska legationen för samtliga de vetenskapsmän, som tagit aktiv del i detta jubileum. I samband med jubileet hade på Naturhistoriska museets botaniska avdelning i Ueno-parken anordnats en minnesutställning med porträtt, bilder från Thunbergs födelsebygd och hans hem i Uppsala, med material ur hans herbarium och brev från japaner ur hans brevsamling. Till synes fullständiga serier av hans arbeten på svenska, latin och japanska voro utlagda till beskådande. Ett omfattande material av Thunbergiana hade för detta ändamål översänts till arrangörerna från Uppsala universitet. Utställningen var särdeles väl arrangerad och talrikt besökt under de 14 dagar den hölls öppen. De japanska botanisternas stora beundran för C. P. Thunberg och deras tacksamhet för det grundläggande arbete han utfört där kom vackert till uttryck i pro-

fessor TANAKAS slutord vid hans mycket uppmärksammade anförande vid jubileet: »Det är en plikt att minna Eder om denne store mans testamente till den japanska botaniska forskningen och det är min önskan att vi skola arbeta just i den anda, som han själv önskade, på det att vårt liv må få större rikedom. Alla japanska botanister torde otvivelaktigt dela min höga uppskattning av Thunbergs genialitet och arbetskapacitet och vi vilja försöka att följa och fortsätta hans strävan att öka och utnyttja växtrikets möjligheter för folkets framtida välfärd.

Om detta land i framtiden kommer att välsignas genom de möjligheter, som växtvärldens överflöd erbjuder oss, så komma vi alltid att bära tacksamhet i våra hjärtan för den varaktiga stimulans inom de botaniska vetenskaperna, som denne store svensk har skänkt oss.»

*

I planerna för minnesfirandet ingick emellertid att detta skulle i huvudsak upprepas den 3 nov. i Nagasaki, den stad utanför vilken Thunberg, på den för främlingarna upplåtna ön Dejima, tillbragte större delen av sin 16 månaders vistelse i Japan. Då minister Lagerfelt vid denna tidpunkt blev hemkallad till Stockholm, fick t. f. *chargé d'affaires* R. PETRI representera beskickningen och framföra hälsningar från Uppsala universitet och överlämna Svenska Linné-Sällskapetets skriftligt avfattade hyllning till Japans naturvetenskapsmän och Nagasakis befolkning. — Thunbergsutställningen hade nu från Tokyo överflyttats till Nagasakis stadsmuseum, och vid minneshögtidligheten belystes Thunbergs verksamhet i flera anföranden. — Som en sammanfattning yttrar hr Petri i sin rapport, varav vi fått taga del: »Jag hade än en gång haft nöjet få erfara vad japansk älsk-värdhet och takt vill säga och blivit vittne till hurusom i det från vårt hemland så avlägsna Japan fortfarande i dag — 177 år efter en svensk vetenskapsmans besök i Japan — dennes gärning ihågkommes och hans minne högtidlighålles.»

Enligt vad som meddelats är det avsikten att publicera de i samband med minnesfirandet hållna anförandena.

Till festligheterna hade utgivits ett synnerligen vackert program med bl. a. bilder av Dejima, Thunberg (efter Krafft), den av von Siebold resta minnesstenen i Nagasaki över Kaempfer och Thunberg, den senares grav i Uppsala samt en kvist av *Pinus Thunbergii*. — Ävenså hade utförts ett porträtt av Thunberg i grafisk framställning med konstnärlig inramning. Utom ex. av dessa trycksaker har professor MATSUURA haft vänligheten översända en avklappning av den nämnda minnesstenen i Nagasaki.

ARVID HJ. UGGLA.

MEDDELANDEN FRÅN LINNÉ-MUSEET IV.

Besöksfrekvensen i museet håller sig ganska konstant, men är mindre än man borde kunna förvänta sig med hänsyn till samlingarnas ovanligt stora intresse. En bidragande orsak härtill är säkerligen, att vissa andra sevärdheter äro tillgängliga ungefär samma tider som Linnémuseet och att turisterna därför ej medhinna besök även i Linnémuseet, som är beläget i en annan del av staden. Påfallande är emellertid det starka inslaget av utländska besökare, som utgör drygt en sjättedel — Linnés internationella berömmelse förnekar icke sin dragningskraft.

Museet har under 1951 och 1952 hållits tillgängligt alla dagar kl. 1---3, dock med undantag för december månad, då trädgårdsförmannen, som vintertiden tjänstgör som museets vaktmästare, åtnjuter semester.

Vid besök av större eller mindre grupper har föreståndaren vid en del tillfällen övertagit demonstrationen i museet. Sålunda visades detta 2 juli 1951 för det då samlade svenska kirurgmötes damer, likaså 7 augusti för deltagarna i internationella studentkursen »Aspects of Sweden». Den 12 sept. s. å. hade Uppsala Rotaryklubb förlagt sin veckolunch till Linnés orangeri, därvid föreståndaren höll ett kåserande föredrag om Linné och hans trädgård och museet besågos. Under 1952 förekom besök den 1 maj av Postsparbankens personalförening i Stockholm med demonstration. Den 18 maj hade Studenternas kursverksamhet arrangerat besök med föredrag och demonstration av trädgården och museet genom föreståndaren. 23 maj anordnade Uppsalaavdelningen av Fredrika Bremerförbundet ett aftonsamkväm i orangeriet med visning och föredrag. Den 8 juni besågs museet av Gammelstadens ungdomsförenings sängkör, Helsingfors, och den 6 augusti av deltagarna i ett internationellt ungdomsläger, anordnat av Rotary vid Västerås. Trädgårdsförmannen, som vid besök av klasser ur stadens skolor ofta demonstrerar museet, hade den 28 sept. inbjudit Samlareföreningen Nordstjärnans Uppsalaavdelning att studera museet och kunde tillika förevisa de universitetshistoriska föremål, som t. v. förvaras i orangeriet. (Jmfr. nedan.)

LINNÉS MEDICINSKÅP DEPONERAT

Sedan länge har å universitetets farmakologiska institution förvarats ett prydligt medicinskåp av en typ, som kanske förr ej varit ovanlig.¹ Det är så konstruerat, att det tillslutet bildar en kub av måtten $35 \times 33 \times 33$ cm. Framstyckena kunna slås ut och äro försedda med flaskor liksom innerdelens övre avdelning. I skåpets undre delar, både i innerdelen och flyglarna, finnas lådor för torra läkemedel. Alla

¹ Med anledning av en artikel om medicinskåpet av undertecknad i Upsala Nya Tidning 21/11 1951 meddelade mig professor GUNNAR HÄGG, att ett liknande skåp ingår i den av Dr HERBERT RETTIG hopbragta samlingen å Skånellaholm (Rettigska kulturstiftelsen). Jag har sedan genom dennes tillmötesgående fått tillfälle att studera detta. Konstruktionen är i princip alldeles likartad, men detta skåp är mindre och innehåller alltså färre flaskor och lådor. Materialet är också något enklare, då innerredet är av furu. — Ett annat skåp finnes hos fru NAEMI WEMAN, f. LINDBLOM, Uppsala. Det är en liten elegant sak i kubform ($19 \times 19 \times 19$ cm.) med vackra beslag.

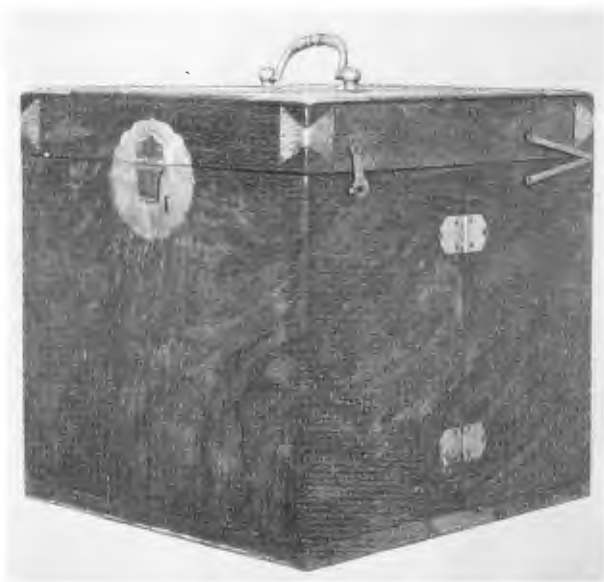

Fig. 1.

flaskor äro överbundna med skinntutor av mörkgrön marokäng med åtryckta nummer i guld. Det märkliga är att flertalet flaskor alltjämt äro fyllda, liksom lådorna. —

Någon bestämd mening om skåpets härkomst har man icke hyst å institutionen, men enligt vad dess förre prefekt professor emeritus E. LOUIS BACKMAN haft vänligheten meddela mig har han brukat demonstrera det för olika terminskurser av med. stud. — Emellertid råkade undertecknad för någon tid sedan, vid genomgång av en å universitetsbiblioteket förvarad bunt handlingar avseende diverse universitetsinstitutioner (sign. U 65), observera ett dokument av följande lydelse:

Till Uppsala Universitets Naturalie Samlingar och herr Professorn Wahlenberg har jag undertecknad å egne och medarfvings vägnar försåldt och från oss aflåtit ett litet skåp af ek innehållande Linnés efterlemnade Samling af Materia Medica enligt Dess egenhändiga förteckning och med ett Band handskrifne Föreläsningar deröfver för den öfverenskomna Summan Twåhundrade Riksdaler Banco, hvilka Rer 200 Banco jag undertecknad emottagit, som quitteras af Hudiksvall och Rolfstad den 17. April 1843.

Carl Fr; Ljungh
Capitaine vid Kongl. Helsing Regimente
(Sigill, svart lack.)

Ur G. Wahlenbergs papper.

Det säger sig självt att jag ej dröjde att efterforska, om ett sådant intressant Linnéminne ännu fanns i behåll i universitetets ägo. Vid en förfrågan hos farmakologiska institutionen erhöles omedelbart svar, att den ägde ett gammalt medicinskåp — det ovan beskrivna. Att det var detsamma, som av GEORG WAHLENBERG inlösts såsom Linnés, syntes ej kunna betvivlas, då något annat ej äges

Fig. 2.

av institutionen. Endast uppgiften i kvittot att det skulle vara av ek kunde för-
anleda tvivelsmål, ty — som prof. Backman framhållit — är materialet utländskt
trä, antagligen mahogny och, å sidorna, valnötsrot. Beslagen äro, enligt vad en
sakkunnig sagt mig, sådana att de ej kunna datera skåpet med någon säkerhet.

Återstod att forska i skåpets senare öden. Säljarens namn väckte hos mig
ett minne om att någon längesedan talat om att Linnés medicinskåp skulle hamnat
hos en Linné-lärjunge med namnet Ljungh. Det var ingen svårighet att identifiera
denne. SVEN INGEMAR LJUNGH var smålänning, född 1757, och inskrevs 1775
vid universitetet. Han hörde till den sista uppsättningen av dem som hörde
Linné, men kom blott att studera ett par år. Hans levnadsbana blev den civile
ämbetsmannens, på vilken han avancerade till kronofogde i sin hembygd Små-
land. Som sådan tog han på grund av sjuklighet redan 1793 avsked med lands-
kamrerares titel. Sina vetenskapliga intressen förblev han trogen och kunde efter
avskedstagandet helt ägna sig åt dessa. På sin gård Skärsjö i Jönköpings län
sammanbragte han stora samlingar, bl. a. 15 skåp med insekter, stenar m. m.
samt ett betydande bibliotek.¹ Han blev även ledamot av Vetenskapsakademien
och andra sällskap.

¹ Detta, som torde innehållit även faderns, prosten SVEN LJUNGHs, för sin tid betydande
boksamling, omfattade enligt auktionskatalogen ej mindre än 4837 nr. »Hans bibliotek och
samlingar voro bland de största som egts af enskild svensk man.» (CARLANDER.)

Då han 1828 avled, gällde det för arvingarna att på bästa sätt avyttra kvarlåtenskapen. Det blev sonen, kaptenen vid Hälsinge regemente CARL FREDRIK, som å syskonens vägnar fick ombesörja detta, och han satte sig för ändamålet i förbindelse med den bekante storsamlaren GABRIEL MARKLIN i Uppsala. Denne stod tydligen, som brev i Universitetsbibliotekets samlingar visa, familjen Ljungh nära. Han tycks ha samarbetat med den äldre Ljungh i hans forskningar. Meningen var ursprungligen, att biblioteket och samlingarna skulle säljas på auktion i Stockholm, men denna ägde sedan i stället rum i Uppsala våren 1833 efter en katalog tryckt hos Palmblad med titel: Förteckning öfver framl. Lands-Kamreraren och Riddaren af K. W. O. Ing. Ljunghs Boksamling . . . Här upptages bland Ljunghs samlingar: »I litet Ekeskåp med tolv lådor Materia Medica, af Framl. Archiatern och Riddaren von Linné sjelf upprättadt.» — Tydligen fann detta ingen köpare, utan det stod troligen kvar i Uppsala, tills det hembjöds universitetet och på Wahlenbergs yrkande inlöstes.¹ Då det pris universitetet var villigt att betala tydligen var för lågt, lade denne till samma belopp, 100 Rdr banko, ur egen kassa. Detta förklarar att han såg sig oförhindrad att själv behålla Ljunghs prydligt skrivna föreläsningsanteckningar över materia medica, som ingingo i köpet. Dessa kommo nämligen till universitetsbiblioteket först efter Wahlenbergs död. Däremot torde en del andra liknande anteckningar af Ljungh från Linnés undervisning köpts tidigare av biblioteket.

När och hur har S. I. Ljungh blivit ägare av detta skåp? Därom saknas t. v. all kännedom. Av intresse är emellertid att i en av lådorna ligger en lapp med följande anteckning: »Lapis de Goa som låg här uttogs til försöks anställande d. 27 Maji 1807 af Prof. J. Afzelius.» JOHAN AFZELIUS, en av de tre bröderna, som alla voro Linné-lärlingar och blevo professorer i Uppsala, var kemist och geolog (»Sten-Jan»). Anteckningen måste väl leda till den slutsatsen, att skåpet ännu 1807 befann sig i Uppsala. — *Lapis de Goa*, som alltså tyvärr saknas i samlingen, var ett magiskt läkemedel från Indien, sammansatt av 13 ingredienser, bl. a. så fina saker som korall, rubin, topas, safir, smaragd, bezoarsten, ambra och mysk. Det var länge en jesuiternas hemlighet och ansågs som botemedel bl. a. för fallandesjuka. — Linné har naturligtvis betraktat det som en kuriositet.

Inledningsvis nämndes att innehållet i medicinskåpets flaskor och lådor i stort sett finnes bevarat. I några av de förra, som äro 32 till antalet, har vätskan varit sprithaltig och därför fördunstat. Drogerna i de nio skjutlådorna uppgå till ett antal av c:a 40. — Såväl flaskorna som de bleckaskar, vari torra droger förvaras, äro försedda med prydligt skrivna etiketter. Stilen, som ej är Linnés, har t. v. ej identifierats. Dessutom ligger i en av lådorna en »Förteckning öfver Mahognyskåpets innehåll» med stil snarast från förra delen av 1800-talet. Av ordalagen i Ljunghs kvitto 1843 att döma borde Linnés »egenhändig förteckning» ha åtföljt skåpet. Någon sådan har dock t. v. icke anträffats. Det är därför omöjligt att f. n. uttala sig om huruvida innehållet är det ursprungliga, eller om det delvis blivit utbytt av en senare ägare. Detta fordrar en ingående granskning av de olika drogerna och den tid, då de varit i bruk. Till denna fråga kan det bli tillfälle att återkomma framdeles.

¹ Det framgår av ett C. Fr. Ljunghs brev till Marklin 28 okt. 1833 att C. G. MYRIN, som stod i begrepp att trycka sin skarpt kritiska uppsats om de linnéska samlingarnas bortförande till England (Skandia, Bd 2: 2 1833) anhållit om »uppgift å åtkomsten af Materia Medica». Ljungh har för Myrins räkning bilagt sitt brev en sådan redogörelse, som dock ej synes bevarad. I uppsatsen är saken ej berörd.

Med tillstånd av större akademiska konsistoriet har medicinskåpet deponerats i Linné-museet. Därmed har detta tillförts ett föremål av betydande intresse.

ANDRA FÖRVÄRV

Genom tillmötesgående från Nordiska Museet har med våra samlingar kunnat införlivas en till detta av en Linné-ättling hembjuden, synnerligen vacker ring, som enligt meddelande är arv från det Linnéska hemmet. Stenen är en karneol, vackert graverad efter mönster efter de antika gemmerna. Guldarbetet har 1700-talskaraktär. Dylika arbeten i karneol och liknande material efter antikt mönster synas ha blivit vanliga i Italien under senare delen av 1700-talet. Det kan nämnas att museet förut äger en ring med karneolsten, som dock är ograverad.

F. d. Rektor SANFRID WELIN, Skara, har kompletterat sin tidigare gåva av Linnébilder och -tryck.

I Svenska Dagbladet förekom den 2 okt. 1952 en skämtsam dikt av signaturen BRISCO (redaktör GÖRAN EKBLOM) med anledning av den påstådda »svartlistningen» av Linnés zoologiska namn (se under Smärre meddelanden). Konstnären MARK SYLVAN hade till dikten ritat en elegant bild, där man ser den gamle Linné vid sitt skrivbord i arbetsrummet på Hammarby sysselsatt med den omtalade listan. Originalet till bilden har konstnären godhetsfullt skänkt till Sällskapet.

Fig. 3.

MINNESTAVLA ÖVER OLAUS RUDBECK

Den sjuttonde september 1952 inföll ett tvåhundra-femtioårsminne väl värt att hugfästas. OLAUS RUDBECK slutade sitt verksamma liv den 17 sept. 1702. För vårt Sällskap framstår han främst som den botaniska trädgårdens skapare — den trädgård, som sedan blev Linnés förnämsta verksamhetsfält — och som det »botaniska husets» (nu Linnémuseum) arkitekt. Enligt vad man numera med säkerhet vet var det också i denna byggnad han dog, då han efter den stora branden i maj samma år blivit hemlös och måst taga sin tillflykt till sonen och efterträdaren OLOF D. V.

Initiativet till ett minnesfirande togs av f. d. Förste bibliotekarien dr AXEL NELSON, som i fråga om omständigheterna vid Rudbecks bortgång kunde hänvisa till sin utredning i en efterskrift till fjärde delen av det nytryck av Rudbecks *Atlantica*, som han redigerat. (Sid. 276.) I en skrivelse hösten 1951 föreslog dr Nelson, att Sällskapet skulle å byggnaden låta uppsätta en minnestavla. Detta bifölls och en kommitté tillsattes, som fick styrelsens uppdrag att utföra beslutet, bestående av, utom förslagsställaren, dr S. WALLIN och Sällskapets sekreterare. Sedan vederbörande myndigheter, Universitetet, K. Byggnadsstyrelsen, riksantikvarien och K. Vitterhetsakademien, lämnat sitt bifall, kunde beslutet verkställas, och tavlan fick sin plats å högra pilastern av den mot trädgården vettande gaveln. Textningen utformades av reklamkonstnären STIG-ÅKE MÖLLER, Lidingö, och

Fig. 4. Fr. h.: Ordf., prof. von Hofsten, hedersordf. prof. Fries, dr Nelson.

huggningen av tavlan, som är av brunaktig s.k. Jämtlandsmarmor, utfördes av B. Larssons Marmor- och granitindustri A.B., Uppsala.

Texten lyder: HIS IN AEDIBUS/QUAS IPSE PRIMUS CONSTRUXERAT/MORTUUS EST/OLAUS RUDBECK/ANNO MDCCII/HORTI BOTANICI PRIMUS INVENTOR/ (I denna byggnad, som han själv först uppbyggt, dog år 1702 Olaus Rudbeck, botaniska trädgårdens förste upphovsman.)

I närheten uppsattes samtidigt en visningstavla med reproduktioner ur atlasbandet till *Atlantica*, visande trädgården på Rudbecks tid samt stadsplanen med trädgårdsområdet angivet.

Den 17 sept. hade, efter utsänd inbjudan, infunnit sig, utom medlemmar i styrelsen, representanter för universitetet och staden samt andra intresserade. Sällskapets ordförande, prof. VON HOFSTEN förrättade minnestavlans invigning med ett kort anförande:

»Olaus Rudbeck är Uppsala universitets och hela vårt lands största vetenskapliga namn under 1600-talet. Han är stor genom sin flammande genialitet och idériedom, och han är stor genom sina stundom revolutionerande, alltid märkliga forskningsinsatser på flera områden: anatomi med 22-åringens banbrytande upptäckt av lymfkärlssystemet; botanik med jätteverket *Campus Elysii*; historia och arkeologi med den gigantiska *Atlantica*, som med sina orimliga hugskott vittnar om en storvulen vetenskaplig fantasi och är ett monumentalt uttryck för tidens historiesyn. Det står glans kring hans minne även genom hans storslagna, initiativrika och framsynta praktiska verksamhet vid universitetet och för Uppsala stad.

Det finnes — även bortsett från att resterna av hans boningshus mellan Stora Torget och Smedsgränd numera är borta — flera skäl att hugfästa Olaus Rudbecks minne på den plats där vi nu står. Han har anlagt denna trädgård, den trädgård som senare, utvidgad och förändrad, blev den Linneanska. Han har uppfört denna byggnad, och han dog i detta hus 17 sept. 1702, alltså för i dag 250 år sedan. Jag skall, mycket flyktigt, dröja ett ögonblick vid vart och ett av dessa moment.

År 1653 anträdde Rudbeck, som då inte hade fyllt 23 år, med understöd av drottning Kristina och Axel Oxenstierna en resa till Holland, där han studerade anatomi och med ännu större iver botanik. Han kom hem nästa år med packningen fylld av frön, lökar och rötter och anlade här, vid Svartbäckstull, huvudsakligen med egna medel, en till en början liten, efter hand genom inköp av nya jordbitar utvidgad botanisk trädgård. 1655 fanns här redan en trädgård, och detta år kan betraktas som trädgårdens födelseår. 1657 var den mera färdig. Redan följande år utgav Rudbeck en märklig vetenskaplig katalog över trädgårdens växter; utvidgade förteckningar utkom 1666 och 1685. 1661 skänkte Rudbeck trädgården till universitetet. Den var och blev alltmåra båda botaniskt och som trädgårdsanläggning en sevärdhet. 1670 kunde Rudbeck med berättigad stolthet uttala att trädgården »näst den Parisiensiska (var) den största av alla Trädgårdar i Europa till sitt taal af örter och trää». Rudbeck började så småningom att mer och mer ägna sina krafter åt sitt botaniska jätteverk, åt Atlantican och åt byggnadsarbeten och annan praktisk verksamhet för universitetet, staden och kronan, men han föreläste här ända till sin avgång från professuren 1691.

De rudbeckska trädgården omfattade området framför (väster om) de nuvarande dammarna och hade en helt annan disposition än den linneanska med längsriktningen i Svartbäcksgatans riktning, fronten mot nuvarande Linnégatan (den forna Tovagatan) och ingången från denna gata. Den var, som bilder i Atlantican visar, en ståtlig anläggning i barockstil. En stor del var omgiven av klassicistiska orangeribyggnader med en arkad i fonden.

År 1694 uppförde Rudbeck i trädgården ett boningshus till tjänstebostad åt professorn, närmast åt sin son och efterträdare. Det är det hus vid vilket vi nu står. Materialet var med tanke på eldfaran tegelsten och järn, och det var en klok förtänksamhet, men huset var inte tillräckligt hållbart byggt. Det botaniska huset, som det brukade kallas, måste byggas om grundligt, innan Linné flyttade in 1743. Den ursprungliga byggnaden finns dock till väsentliga delar kvar inom det nuvarande husets murar. Landsantikvarien Sundquist har gjort en grundlig utredning av husets historia.

Den botaniska trädgården var vid Olaus Rudbecks avgång och under de följande åren, då professuren innehades av hans son, ofta kallad Olof Rudbeck d. y., inte längre vad den hade varit. Den fruktansvärda brand som i maj 1702 lade större delen av Uppsala i aska gav den en svår knäck men skonade prefekthuset, där den yngre Rudbeck bodde. I Svartbäcken var det nästan bara detta hus som inte brann ned. Den gamle Rudbeck, som blivit husvill, fick en fristad hos sonen. Han satte in hela sin nästan övermänskliga, som det tycktes obrutna kraft på att lyfta universitetet och samhället ur förödelsen men insjuknade på hösten och dog efter fem dagar.

Det djupaste sambandet mellan Olaus Rudbecks och Linnés minne och mellan de två stora forskarnas gärning har jag hittills inte berört. Det är, som Rutger Sernander har framhållit, att den unge studenten Linnaeus lockades till Uppsala bland annat av den akademiska trädgård som fanns där och i den tidigt fick en viktig del av sin kunskap om den utomsvenska floran. Den av Olaus Rudbeck grundlagda trädgården har härigenom haft en betydelse, som inte får underskattas, för Linnés vetenskapliga utveckling. — — —»

De närvarande voro efter invigningen inbjudna att intaga te i orangeriet. — I detta hade för dagen utställts ett urval av föremål av universitetshistoriskt

intresse, som här fått en provisorisk fristad, när Universitetets s. k. materialgård, belägen invid trädgården, för en del år sedan måste rivas. Föremålen — bl. a. flera prydliga föreläsningsskatedrar, som torde ha stått å Gustavianum, gamla observatoriet och Theatrum oeconomicum — demonstrerades av Sällskapets sekreterare, som framhöll att här funnes mycket av värde för ett blivande universitetsmuseum.

LINNÉTRÄDGÅRDEN UNDER DE SENASTE ÅREN

Det har syntts önskligt att lämna några meddelanden om trädgårdens utveckling under åren från det stora krigets slut. Såsom av skattemästarens tidigare redogörelser framgått fick under krigsåren, av besparingsskäl, *area annua* (det annuella kvarteret) ligga nere. Hinder för det internationella utbytet av frön och den betydliga nedgången i turistbesöken voro andra skäl till åtgärden. Det må erinras att under samma tid museets föremål stodo inpackade för ev. evakuering och museet var stängt för besökande.

Med våren 1946 kunde anläggningen i sin helhet åter tagas i bruk, och trädgårdsförman EKBOM (som de föregående åren där odlat köksväxter) fick brått att anskaffa frön och beså *area annua*. Det är cirka 400 arter, som där bruka växa, under det att perennerna på det motsatta kvarteret uppgå till ungefär 700, således ett högst aktningvärt antal i trädgården i sin helhet, när därtill fogas växterna på vår- och höstkvarteren samt träd och buskar.

Under de första åren av kriget med dess stränga vintrar — särskilt 1941/42 — uppstod en svårreparerad skada, då buxbomshäckarna framför orangeriet nästan helt och hållet dogo ut. Att från det besatta Holland, annars leverant av dylika plantor, erhålla material för återplantering var omöjligt. Trädgårdsförmannen lyckades dock genom att jordslå avläggare åstadkomma tillräckligt för att återställa häckarna. Dessa uppgå inom parentes sagt till hela 150 meter. 1946/47 inträffade åter en sträng vinter, som förstörde mittkvarterets buxbom. Även nu kunde skadan repareras med telningar utan att köp behövde tillgripas.

Ett större bekymmer ha granhäckarna, som omge de båda stora huvudkvarteren, vållat. Dessa äro för trädgårdens arkitektur väsentliga. Tyvärr ha dessa granar — genom bistra vintrar, möjligen också av andra orsaker — blivit dödade, särskilt å ömse sidor om huvudgången. Det har därför icke återstått annat än att successivt taga bort dessa, som med sina torra, röda barr vanprytt platsen, och ersätta dem med helt nya plantor. Arbetet har påbörjats och kommer att efterhand fullhordas.

Med hjälp av de i skattemästarens berättelse för 1947 (se årsskr., årg. 31) omnämnda medel, som av olika företag skänkts till ändamålet — därav av Uppsala Bayerska Bryggeri hela 10 000 kr. — kunde under 1948 omfattande reparationer utföras. Sålunda byggdes helt nytt plank utmed trädgårdens långsida åt Linnégatan, uppfört å gjuten betongfot, och alla tre dammarna omlades. Höstkvarteret omlades och för att skydda växterna mot besvärliga trädrötter göts en betongmur i jorden åt sydsidan. Samtliga dammarna blevo omplanterade så att de kunde visa sig i sitt nya skick till Internationella botanistkongressen 1950. Särskilt »kärrdammen» har fått ett helt nytt utseende och visar nu ett mångsidigt bestånd av svenska myr- och skogsväxter. En särskild triumf för trädgårds-

Fig. 1. Trädgårdsförman R. Ekblom i arbetstagen.

förmannen var det att han nu — efter tidigare misslyckade försök på perenna kvarteret — kunnat här bereda »Linnés egen blomma» en fristad i naturlig miljö, där den trivs och blommar.

I årg. för 1946 omtalades den intressanta gåvan från de holländska lökodlarnas sammanslutning NEVERSIE av sådana äldre tulpanformer, som nu ej odlas för kommersiella ändamål men av historiska skäl bevaras i en särskild »Hortus Bulborum» i Limmen nära Alkmaar. Dessa tulpaner — ett 50-tal olika sorter — planterades på vårkvarteret och lyckades bra de första åren. Sedan ett flertal utgått, erhöles genom vänligt tillmötesgående en ny uppsättning 1950. Tyvärr ha dessa dock genom återkommande svampangrepp minskat betydligt i antal. I övrigt har vårkvarterets artantal utökats med en del svenska vårväxter, som *Ornithogalum*, *Tulipa silvestris*, *Gagea lutea*, *Trollius*.

Förgården, som tidigare vanpryddes med ett å norra delen kvarstående uthus, befriades . . . från detta. Genom landsantikvariern N. SUNDQUIST gjordes därefter en utgrävning för att utreda läget för de ekonomibyggnader, stall, bryggghus o. d., som legat å platsen på Linnés tid. Sedermera har jord påförts och en gräsplan utlagts varjämte låga buskar av olika slag planterats mot granngårdens hus. I samband härmed ha de väldiga stubbarna av den svartpoppel, som en gång stod strax inom n. v. inre staketet, men fälldes av en stormil 1911, flyttats hit och flankera nu gången i mitten.

På insidan av planket mot Svartbäcksgatan har, efter mindre lyckade försök med andra arter, planterats en klättrande form av *Ribes alpinum* (urspr. från Skara seminarieträdgård), som synes lyckas bra.

Att trädgården med sitt välskötta, mångsidiga växtbestånd omfattas med allt större intresse av de blomsterintresserade bland stadens befolkning visade sig, då sistlidne sommar, på initiativ av en av stadens tidningar, trädgårdsförman EKBOM åtog sig att demonstrera trädgården. Publiken blev så talrik, att demonstrationen måste upprepas.

Ett välförtjänt erkännande av trädgårdsförmannens skicklighet och nit kom denne till del från Kungliga Patriotiska Sällskapet som 1952 tilldelade honom sin särskilda belöningsmedalj »för förtjänster om trädgårdsodling» av guld i andra storleken.

SMÄRRE MEDDELANDEN

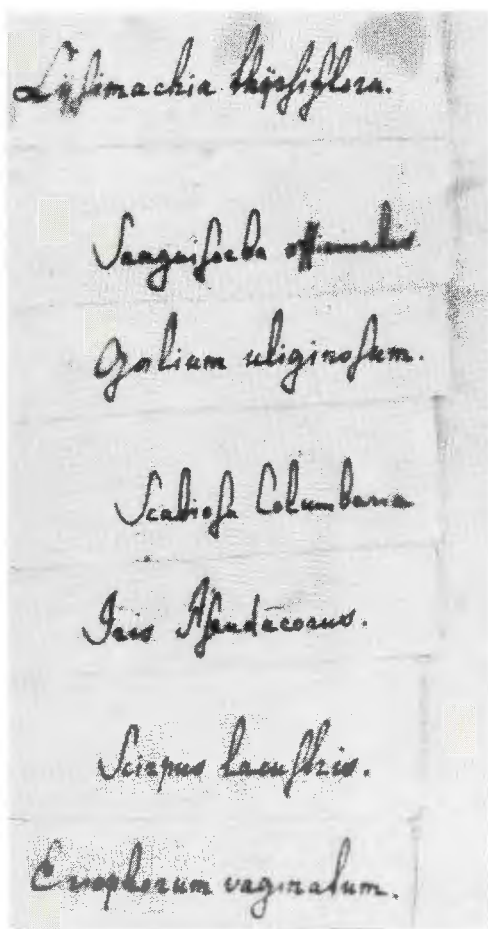
Ett 1700-talsherbarium. År 1769 disputerade C. J. LUTH, prästson från Bettna i Södermanland, i Uppsala under Linnés presidium på avhandlingen *Flora Åkeröensis*, vilken behandlade växterna på C. G. TESSINS berömda ö i Yngaren, Bettna socken. Som i företalet anges hade PETRUS OSBECK, Tessins huspredikant under åren 1753—60 (sedermera prost i Hasslöv i Halland), samt ANDERS TIDSTRÖM, laborator och adjunkt vid Uppsala akademi, undersökt de å Åkerö

befintliga växterna. Sannolikt ha de därvid även insamlat ett herbarium för Tessins naturaliesamlingar.

Enligt DRAKE (Linnés disputationer, 1939) skall detta Åkeröherbarium ha hamnat på det närbelägna Ericsberg och där ännu finnas i behåll. Denna uppgift har även lämnats av BRVK (Sv. Dagbl. 2. 2. 1951). Också den lokala traditionen talar om ett 1700-talsherbarium å Ericsberg, dock utan att sätta det i samband med Åkeröherbariet. Så skriver den på Ericsberg födde, nyligen bortgångne baron KNUT BONDE (»Links with the past», Iduns julnr 1950), att Linné åt slottets dåvarande ägare, DAVID HENRIK HILDEBRAND, insamlade, ordnade och namnsatte ett herbarium. Han tillägger: »Detta herbarium förvaras ännu på Ericsberg och kan helt visst betraktas som en stor raritet.»¹

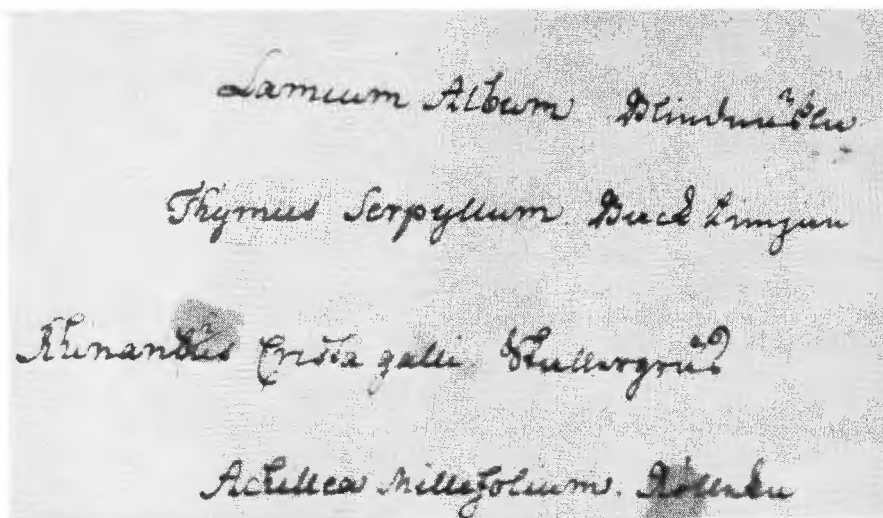
Godsets nuvarande ägare, baron CARL BONDE, har vid förfrågan bekräftat herbariets existens och har haft vänligheten att översända det samma till Naturhistoriska Riksmuseet för undersökning och deposition.

Herbariet ifråga är väl bibehållet och noggrant ordnat i 26 häftade

Stil I.

¹ Det omnämndes av dr THORILD WULFF i ett föredrag i Bot. fören. i Stockholm 1906. (Ref. i Sv. Dagbl. 5/6.)

Stil II.

gråpappersbuntar: en för varje klass i Linnés sexualsystem, utom för klass 24 (Cryptogamia), som har tre buntar (Filices et Musci, Algæ, Fungi). Mellan gråpapperen ligga växterna, numrerade och namngivna efter Linnés Flora Svecica, Ed. II, 1755. Varje växt är uppklistrad på ett löst papper av samma typ som de linnéska herbariernas och har det latinska namnet skrivet direkt å papperet längst ned till höger. Av herbariets c:a 800 växtnamn äro c:a 700 skrivna med samma stil (I), c:a 90 med en annan stil (II), varvid denne namnskrivare upprepat namnet å bladets baksida, stundom efterföljt av det svenska växtnamnet, skrivet med 'tysk' stil. Om dessa två stiltyper kan med säkerhet sägas, att ingendera är Linnés. Å ett 10-tal blad finns en tredje stil av senare tids-typ. Denne växtsamlare har å en del blad gjort anteckningar. Så t. ex. står för *Scirpus caricis*: »Lectus Upsaliæ d. 6 Jun. 1774» och för *Marchantia polymorpha*: »Ad finem Junii 1795 in prato Naggestorps äng, paroecia vibyensis in Nericia inventa.» Härav framgår att herbariet under åren kompletterats och att dess huvuddel insamlats mellan åren 1755 (Flora Svecicas utgivningsår) och 1774.

Herbariet åtföljes av en häftad, prydligt skriven katalog med följande titelbladstext: »Förteckning På de Örter, som finnas uti Herbarium på Ericsberg. Obs. De Örter, som uti detta Register äfven hafva nomina specifica utsatte, finnas uti förenämde Herbario, men de som icke hafva nomina specifica utsatte, hafva ännu icke kunnat ärhållas. — Detta Herbarium innehåller allenast inhemske Örter, och är inrättadt efter Linnæi Flora Suecica, Ed. II, Stockh. 1755.» Liksom i registret är i herbariet plats lämnad mellan gråpapperen för felande växter.

Ericsbergsherbariet omfattar 815 växter, medan Flora Åkeröensis av 1769 har 478. Att Åkeröherbariet betydligt utökats, framgår av Tessins auktionskatalog för den 4-16 febr. 1771,² som å sid. 13 (opaginerad) nämner: »1 Herbarium flora [1] Åkeröensis bestående af 1140 diverse örter, klistrade och beskrefne på hwita lösa pappers ark in folio rangerade i 20 Lådor, med tillhörig

² Förteckning på ... Saker, som förekomma wid Auction på Åkerö den 4:de och följande dagar ... i Februari Månad, 1771. Sthm 1771. (Ex. i UUB.)

Catalogue.» Tyvärr finnas ej köparna angivna, men enligt ett brev av den 18/12 1772 från med. dr JOH. LINDVALL till bankokommissarien BENGT BERGIUS (Bergianska brevsaml. vol. XVI, s. 679) såldes Tessins växt- och insektssamlingar till »greve Moltke i Danmark», troligen ADAM GOTTLÖB MOLTKE (1710—1792), den kände statsmannen, som ägde stora naturaliesamlingar.

Härmed torde i varje fall vara klarlagt, att Åkeröherbariet ej är identiskt med Ericsbergsherbariet. Det senare utgör emellertid genom sin enhetlighet och sitt välbevarade skick ett ovärderligt kulturminne från den linneanska epoken, naturaliesamlingarnas tidevarv.

TELEMAK FREDBÄRJ.

En prelinneansk naturaliesamling. I Rettigska kulturstiftelsens samlingar, Skånellaholms slott, ingår ett av donator Fil. Dr HERBERT RETTIG år 1928 i Uppsala inköpt 1700-tals naturalieskåp, med i stort sett orubbade innehåll och av traditionen attribuerat till Linné. Skåpet, som från början varit målat i gråblå färg, är nu brunbetsat och har en höjd av 130 cm., en bredd av 158 och ett djup av 38 cm. Det öppnas med två par dörrar och innehåller 172 lådor, fyllda med pappaskar av olika innehåll och med en lös namnlapp i varje ask. Under årens lopp ha en del lappar försvunnit eller omplacerats. 4—5 olika handstilar förefinnas, av vilka ingen är Linnés. Samlingen har tydligen successivt utökats. Innehållet utgöres övervägande av växtdelar: blommor, frön, blad, rötter, bark, ved, hartser. För att närmare bestämma skåpets innehåll har under-tecknad avskrivit och i bokstavsföljd ordnat alla namnlapparna. Antalet nummer är c:a 500, varav ett 40-tal ej kunnat tydas på grund av svårsläslighet eller namnens obefintlighet i mig tillgängliga uppslagsböcker. Materialet är övervägande droger, de flesta ur växtriket samt ett 20-tal ur vartdera djurriket och stenriket. Fler-talet återfinnes i Linnés *Materia medica* Ed. I, en del dock med de äldre Bauhinska växtnamnen, varför åtminstone denna del av samlingen måste vara äldre än 1749. Utom *materia medica* innehåller samlingen även ett 10-tal »stenar», närmare bestämt konkrement från sjuka människor: gall-, urin-, spott-, tand- och ledstenar. För dessa är varje species försett med en förklarande svensk text, angivande ursprunget och — i samtliga fall — med hänvisning till viss sida i *Acta Literaria Sveciæ*, Upsala 1726. Vid efterforskning i denna publikation visar det sig att de relaterade stenfallen finnas fullständigt beskrivna i MAGNUS BROMELIUS, *Lithographia svecana* (Caput tertium, *De calculis humanis*), en systematisk uppställning av det animala stenriket, i tidskriften publicerad i löpande följd. Den svenska texten är delvis ordagrant översatt från det latinska originalet. Till yttermera visso anges i grundtexten, att samtliga stenar finnas »in Museo metallico Bromeliano».

Denna del Skånellaholmssamlingen måste alltså härstamma från de berömda Bromellska naturaliesamlingarna. MAGNUS BROMELIUS (1679—1731) var född i Stockholm, son till dåv. ledamoten i Collegium medicum, sedermera stads- och provinsialläkaren i Göteborg OLOF BROMELIUS. Han blev 1705 led. av Colleg. med., 1713 medicine adjunkt i Uppsala, 1716 anatomie professor i Stockholm, 1720 assessor, 1724 arkiater och preses i Colleg. med. samt 1726 adlad (von Bromell). Vid en anatomisk demonstration 1729 på Södra Stadshuset i Stockholm hade han den då 21-årige Linnæus som åhörare, vilken enkom för denna sak rest ned från Uppsala.¹ — Redan 1705 hade Bromelius fått ärva faderns

¹ Linnæi anteckningar från denna »offentliga anatomi» finnas publicerade i V. DJURBERG, *När det var anatomisat på Södermalms Stadshus i Stockholm 1685—1748*; Sthlm 1927.

Naturalieskåpet på Skånellaholm.

naturaliekabinett, vilket han 1710 efter JOACHIM ZIERVOGELS (Carl XII:s livmedicus) död utökade med dennes samlingar. — Möjligt är att även övriga äldre delar av Skånellaholmssamlingen härstamma från Bromells naturaliekabinett.

Det måste betecknas som ganska unikt att en 1700-talssamling av materia medica finns i behåll, i tämligen ograverat skick, och det är för vårt land av stort värde att den genom Rettigska kulturstiftelsen blivit bevarad för framtiden.

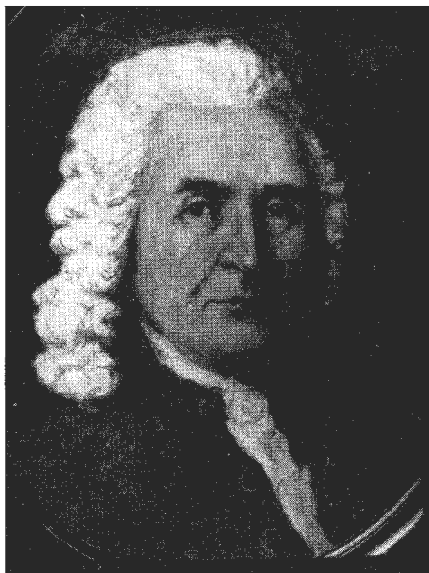
Litt. SACKLÉN, J. F., Sveriges läkarehist., Nyköping 1822. HULT, OLOF, Några anteckningar om Olof och Magnus Bromelius (Sv. Linnésällsk. årsskr. 1926). LÖWEGREN, YNGVE, Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet, Lund 1952.

TELEMAK FREDBÄRJ.

Linnés minne hyllat i Brasilien. I maj 1949 höll »Centro Cultural Brasil —Svécia» i São Paulo en sammankomst ägnad Linnés minne. Högtidstalet hölls av dr F. C. HOEHNE, chef för det statliga Instituto de botânica därstädes. I Institutets »Relatório anual» för samma år (tryckt 1951) har detta nu publicerats. Dr Hoehne ger en värtalig, beundrande skildring av »Botanicorum Princeps» och han har kunnat förse sin framställning med en mängd utmärkt vackert reproducerade porträtt, vyer från Hammarby och Linnéträdgården m. m., detta tack vare medverkan av hans kollega prof. ROB. E. FRIES. Vårt Sällskaps förtjänster om återställandet av Linnés forna trädgård har vederbörligen framhållits.

En ny Linné-bild i Venedig. I slutet av 1950 översände doktor ANTONIO NEGRI i Venedig till Uppsala universitet ett fotografi av ett av honom utfört oljefärgsporträtt av Linné. Om omständigheterna vid dess tillkomst skriver han:

I en gammal byggnad, som tidigare varit säte för Scuola grande di San Marco och för dominikanernas konvent vid kyrkan SS. Giovanni e Paolo (tätt intill den bekanta Colleoni-statyn) inrymmes sedan 1819 Farmacia dell'Ospedale Civile di Venezia. I dess större lärosal ('Aula maggiore') ha tidigare funnits freskomålningar med bl. a. en bild av Linné som pendang till en av Lavoisier. Genom saltvattnets inverkan förstöras emellertid i Venedig sådana fresker lätt, och vid en nyligen företagen restaurering av murarna försvann Linnés bild.

Dr Negri beslöt att ersätta den med ett porträtt på duk, och sökte med ledning av de bästa bilder som funnos i TULLBERGS bekanta arbete framställa en bild, icke av den åldrade Linné, tandlös, rynkig och gubbaktig, utan sådan han måste ha tett sig i sin fulla kraft och genialitet vid den tid, då han skapade »le opere che gli suscitavano la fulgidissima gloria mondiale . . .». — I lärosalen sitter nu alltså dr Negris målning som ett motstycke till Lavoisier, »fondatore della chimica moderna».

Ett arbetsexemplar av Fauna Svecica 1746, som tillhört Linné. Av välbekant orsak äro böcker, som varit i Linnés ägo, mycket fåtaliga i Sverige. Redan därför torde nedanstående meddelande vara av ett visst intresse. Det gäller ett exemplar av Fauna Svecica, första upplagan, 1746, som nu tillhör Uppsala Universitetsbibliotek. När jag tog mig för att undersöka det närmare, fann jag däri instucken en lapp med följande blyertsanteckning, skriven med J. M. HULTHS hand: »Linnaeana i dupl. att jämföra.» Den förtjänstfulle Linnébibliografen hade alltså haft sina ögon riktade på möjligheten, att exemplaret kunde i ett eller annat avseende vara variant från de vanliga. Så är också i viss mån fallet.

Det intressanta är emellertid att på omkring 25 ställen förekomma rättelser eller tillägg med Linnés stil. Det gäller mestadels tryckfel, men i ett tiotal fall tillägg av saklig innebörd. Jag skall anföra några av dessa. Vid no. 102 *Anas* (ed. II: *clypeata*) har tillskrivits »Ostrobotnis Grot-Spof» (benämningen ej införd i Ed. II). — Vid no. 162 har tillagts »westrogothis Biuggbit». Detta västgötanamn på kornknarren återfinnes under Addenda, p. 389, men har ej heller upptagits i den senare editionen. Det nämnes däremot i Västgötaresan, s. 81. — Sid. 62 tillägges för no. 169 (snöripan) att den lever på *Betula nana*. Upplysningen återfinnes i Ed. II. Till no. 301 fogas en hänvisning till beskrivningen i Västgötaresan »s. 175» (fel för 179) med tillägget »we[s]TROGOTIS Röd-spotta». (I Ed. II står i stället: »BAHUSIUS Rödsputta».)

Även på åtskilliga andra ställen möta hänvisningar till Västgötaresan, som

ju utkom året efter Fauna Svecica. (Företalet är daterat 8/4 1747.) — Det framgår alltså att Linné någon tid begagnat detta exemplar för anteckningar med tanke på nya upplagor. Som bekant finnas i Linnean Society's ägo i London exemplar av flertalet av hans arbeten med dylika tillägg, bl. a. ett av Fauna Svecica 1746. (Se SAVAGE, Synopsis of the annotations by Linnaeus and contemporaries in his library, 1940, p. 8.) Vår bok är inkomplett så till vida att titelblad, dedikation, förord och »Auctores» saknas. Den börjar alltså med »pag. 1. Classis 1. Quadrupedia». I slutet saknas p. 393—411, d. v. s. båda registren. P. 390—392 ha kustoderna blivit felplacerade.

Vi ha alltså att göra med ett ofullbordat exemplar, som Linné tagit i bruk, innan boken utkom färdig (förordet är daterat 25/2 1746) och för detta ändamål låtit häfta i det nu bevarade marmorerade pappomslaget. I bakre pärmen tyckas 36 blad ha suttit inhäftade, avsedda för anteckningar. Dessa ha senare utskurits. Av planscherna finnes endast frontispisen.

Linnés närsynthet. I en utredning om de i Linnémuseet förvarade synverktygen (Medd. från Linnémuseet. II, i årg. XXX, 1947) yttrar hr OTTO AHLSTRÖM bl. a. »Det under grupp III antecknade enkelglaset är typiskt för 1700-talets mitt och kan därför mycket väl ha använts av Linné personligen, under förutsättning att han varit närsynt. . . . Den närsynte har genom sin skarpa syn på nära håll lättare att examinera t. ex. en blomma än den normalsynte och med ledning av detta faktum kan det anses mycket troligt, att Linné var mellangradigt närsynt.»

En bekräftelse på detta fackmannens uttalande, som säkert förvånade en och annan, må här anföras. I sitt vidlyftiga verk C. Linnaei Systema plantarum Europae, T. 7: Philosophia Botanica. 1787. har utgivaren, J. E. GILBERT, infogat en biografisk skizz av stort intresse, *De vita et meritis Linnaei*. Här finner man ett uttalande, som meddelas i översättning: »Den linnéska metoden är svår på grund av ständares och pistillers litenhet . . . I de flesta arter äro ständarne så obetydliga att man knappt kan räkna dem. Linné, som var närsynt¹ (myops), påstår sig hava beskrivit nästan alla med blotta ögat till hjälp. De som häri ej kunna efterlikna honom, böra hjälpa sig med en kristallins, som förstörar föremålen en smula.»

Nu kommer härtill den överraskande upplysningen, att förhållandet var liknande med Linnés berömde samtida och medtävlare ALBRECHT VON HALLER. I sitt utmärkta arbete Botanik der Gegenwart und Vorzeit, 1864 (Facs.-uppl. 1948, p. 294) talar nämligen K. F. W. JESSEN om dennes resor i Schweiz, »wobei ihm seine Kurzsichtigkeit hinderlich im Aufsuchen, förderlich im Untersuchen war¹ . . .». De båda männens synförmåga tyckes sålunda ha varit tämligen enahanda.

Linné och odödlighetsproblemet. Linnés livsåskådning har under de senare årtiondena blivit belyst på ett sätt som tidigare icke förekom. Att det här är biskop ELIS MALMSTRÖM som gjort den förnämsta insatsen behöver ej understrykas. Hans doktorsavhandling om Linnés religion har följts av en rad bidrag i uppsats- eller bokform — senast har han i Växjö stifts hembygdskalender till julen 1952 publicerat en liten studie om *Carl von Linnés personlighet*.

En annan forskare, som dragits till dessa intressanta ämnen, är professor ER-LAND EHNMARK i Lund. Som våra läsare veta har han i Årsskriften utrett i vad mån Linnés Nemesistankar botna i svensk folketro och vad han menade med »dygden» och »lyckan». Han har nu tagit upp ett annat problem: Linnés ställning till frågan om den individuella odödligheten. Det sker i en skrift utgiven

¹ Kurs. här.

på engelska och ingående i K. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 1951—52 under titeln *Linneus and the problem of immortality*. Här skall icke göras något försök att referera framställningen. Nog sagt, att förf. genom talrika utförliga citat ur breven, ur Nemesisanteckningarna och andra skrifter — i som det synes mycket goda översättningar till engelska, vartill originaltexterna fogats i noter — fört i bevis att tanken på ett individuellt liv efter detta är Linné i grunden främmande. Han står i detta fall närmare stoikerna än kristendomen. — Att avhandlingen framträder i för en internationell publik tillgänglig språkdräkt är att hälsa med tillfredsställelse. Det är tyvärr så mycket av svensk forskning om Linné, som går den internationella publiken förbi.

»Linné svartlistad». Hösten 1952 gick genom pressen genom T. T:s förmedling en notis med denna uppseendeväckande rubrik och innebärande att en amerikansk forskare, efter granskning av den namnlista Linné uppgjort till GEORGE EDWARDS' berömda praktverk *A Natural History of uncommon Birds* föreslagit att denna lista icke skulle tillerkännas auktoritet för där använda namn. Det är att märka att listan daterar sig från 1775 (efter Linnés slaganfall)! Linné säger sig ha skrivit den »raptim». Han kanske rent av skrivit ur minnet. (Detta förmodar i varje fall W. L. McATEE, som redan 1949 i ett privat utsatt cirkulär fäste uppmärksamheten på att listan var otillfredsställande och borde detaljgranskas.) För den allmänhet, som inte är insatt i nomenklaturreglernas och prioritetsfrågornas kineseri, blev det nästan en chock att läsa, att ungefär 500 namn (därav 350 fågelnamn), som gått under Linnés auktoritet, skulle underkännas. Något så orimligt kunde det ju inte vara fråga om, endast att sådana namn, som Linné här för första gången publicerar — endast med hänvisning till en avbildning — icke skulle äga företräde framför senare av andra författare på vederbörligt sätt föreslagna namn. Det inträffade visar blott att s. k. piggt journalistik på dylika områden lätt åstadkommer missförstånd.

Järnvägsövergången vid Råshult. Det är en glädje att kunna meddela, att den farliga trafikfällan vid uppkörsvägen till Råshult, varom nämdes i förra årgången, nu fått de av K. Järnvägsstyrelsen utlovade skyddsanordningarna. enligt vad Hembygdsföreningen Linnés nitiske ordförande direktör G. NILSSON upplyser.

Swedish men of science 1650—1950. Uppsala, Almqvist & Wiksell 1952. Detta är titeln på ett arbete, som tillkommit genom initiativ av Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet. Avsikten har varit att ge en internationell läsekrets en översikt av vad svenskar utträttat inom de naturvetenskapliga disciplinerna. I korta biografiska uppsatser skildras ett trettiotal gestalter inom vår vetenskapliga värld allt från Olof Rudbeck d. ä. till The Svedberg och Manne Siegbahn. Urvalet har icke varit lätt, men synes väl träffat, likaväl som valet av bidragsförfattare, och boken hedrar sin redaktör, docenten STEN LINDROTH, även som det initiativtagande institutet samt tryckeriet, som gett den en sober, tilltalande utstyrsel. Redaktören svarar själv för en välskriven orienterande inledning — kanske det värdefullaste i hela arbetet — samt flera av biografierna, bl. a. Linnés. Sjuttonhundratalet har naturligen fått sig tämligen stort utrymme tillmätt — det var dock en glansperiod i svensk forskning — och många av Linnés äldre och yngre samtida ha fått sina skildringar. — Boken synes särdeles lämpad att sändas som gåva till utländska vänner och därmed bidra att sprida kännedom om vad svenska forskare utträttat vilket sannerligen icke är ringa!

SUMMARY OF CONTENTS

The 1952 volume of this Yearbook having been delayed, it happens to appear in the same month in which, in 1753, Linnæus signed his interesting preface to *Species Plantarum*. This preface is reproduced here in a Swedish translation by the Editor.

Two hundred years ago one of Linnæus's young "apostles" succumbed while on a natural history expedition; on February 9, 1752, near Smyrna, FREDRIC HASSELQUIST died of consumption at the age of 30. His journey had taken him to Asia Minor, Egypt and Palestine. In 1757 Linnæus published Hasselquist's travel diary and part of his scientific observations under the title of *Iter Palaestinum*. Later this work was translated into English, French, Dutch and German. The plants Hasselquist sent home from the Holy Land were catalogued in a dissertation *Flora Palaestina* (1756). The memory of this young "apostle" has attracted the particular attention of one of Israel's prominent scientists, Prof. F. S. BODENHEIMER, who has written a biography (in English) of Hasselquist which the Society intends to publish.

At the Society's spring meeting on May 22, 1952, the secretary, Dr. UGGLA, delivered an address entitled *Fredric Hasselquist, Palestina-fararen* (Fredric Hasselquist, Palestine-traveller), which is the second contribution to the yearbook.

The "remembrance" book, *Album amicorum*, which Hasselquist carried with him on his journey has been preserved. Prof. Bodenheimer, with the assistance of Dr. Uggla, has written an English summary of its contents with notes about the many persons from different countries who inscribed their names in this volume. Several facsimiles are also included in this paper which forms the next contribution to the yearbook.

The work of the great Spanish-American scientist JOSÉ CELESTINO MUTIS has hitherto been far too little known. An important contribution towards correcting this situation has been made by the Colombian historian GUILLERMO HERNÁNDEZ DE ALBA with his publication of *Archivo Epistolar del sabio naturalista José Celestino Mutis* (Bogotá, 1947—9). Two volumes have appeared to date. Mutis' correspondence with Linnæus may be found in J. E. SMITH's *A Selection of the Correspondence of Linnæus*, vol. 2 (1821). However, Mutis corresponded with several other Swedes, among them being P. J. BERGIUS, C. ALSTRÖMER and the GAHN brothers. It was HANS JACOB GAHN as the Swedish Consul in Cadiz who began this exchange of letters. Mutis also sent young Colombians to Sweden to study mining engineering. These contacts which Mutis had with Sweden are described in a short paper by Dr. STIG RYDÉN, Gothenburg.

In a paper, *Linnæus och fågelägget, särskilt ovum ovo prægnans* (Linnæus and the bird's egg, particularly the pregnancy of the ovum within the ovum), Prof. K. V. OSSIAN DAHLGREN, Uppsala, describes how Linnæus and his contemporaries understood certain zoological monstrosities and furthermore reviews the results of more recent researches into such abnormalities.

In 1742 Linnæus received a plant which had been found by a student on an island in the archipelago along Sweden's Baltic coast. This plant puzzled Linnæus a great deal because it had all the appearances of a *Linaria vulgaris* except that

it had regular flowers. In 1744 Linnæus described this plant in a dissertation *De Peloria* (About the Miracle Flower). This phenomenon caused him to doubt his principal thesis about the constancy of the species. Should this plant survive, cultivated through seed, Linnæus said, the "monstrous" conclusion would follow that new species could come into existence in the plant world. Quite by accident Dr. T. LINNELL, Stockholm, happened to notice in a schoolboy's herbarium a *Peloria* which was taken from the same district from which Linnæus had received his first example of the plant. Dr. Linnell has investigated the habitat of this plant and describes the existence of *Peloria* today in a paper, *Några ord om Linnés Peloria och dess locus classicus* (A Few Words on Linnæus's *Peloria* and its classic location).

During the winter of 1751, a young student, PETER JONAS BERGIUS, later to become one of Linnæus's more prominent pupils, went on a journey to Dalarna (Dalekarlia) during which he made notes of ethnographic interest. These notes have been found, and are here presented with comments by Dr. ARNE HOLMBERG, librarian of the Royal Swedish Academy of Sciences.

Dr. KARL MATTISSON discusses how some of the statements made by Linnæus on the hay-drying hurdle used in northern Sweden should be interpreted.

The editor, Dr. UGGLA, in a paper entitled *Försvunna Linné-handskrifter* (Lost Manuscripts of Linnæus) reports on some letters and manuscripts written by Linnæus, about the existence of which nothing is known at the present time.

A Dutch physician, ALBERT JOHAN BOERMAN, has chosen Linnæus as the subject of his doctoral dissertation *Carolus Linnæus als middelaar tussen Nederland en Zweden* (Carolus Linnæus and the relations between the Netherlands and Sweden), Utrecht, 1953. The editor has here summarized this dissertation and wishes to point out that Dr. Boerman's thorough knowledge of the Swedish language (which he has learned by himself) enabled him to make full use of the extensive material published in Swedish which is often overlooked by research workers, and also qualified him to work directly with unpublished material from Linnæus's manuscripts.

The memory of CARL PETER THUNBERG has been highly regarded in Japan. As the author of *Flora Japonica* and a well-known travel book he has done much to make that country known to Europeans. His activities also inspired the Japanese. Because of the war, the 200th anniversary of his birth could not be celebrated in 1943. In the autumn of 1952, however, a "Thunberg Memorial Day" was held both in Tokyo and Nagasaki. The Society was represented by Prof. S. LINDQUIST, Gothenburg. An exhibition of books, manuscripts and plants from Thunberg's herbarium was arranged. In Tokyo, lectures were given by several Japanese investigators with about 400 botanists attending. Prof. Lindquist has prepared a summary of the celebration which is presented here.

A description of the new acquisitions of the Linnæus Museum is included, further a report of the 250th anniversary of the death of OLOF RUDBECK (d. 1702). Rudbeck died in the official residence at the botanical garden which he created and which has since been restored as the Linnæus Garden (Linnéträdgården). A plaque commemorating this anniversary was unveiled.

The volume concludes with brief notices about recent literature on Linnæus and his time, and other celebrations of interest to the members of the Society, etc.

The statue of Linnæus as a young boy shown in the frontispiece is a work of CARL ELDH. It has been placed outside of Waldemarsudde, the residence of the late PRINCE EUGEN in Stockholm, which has now been converted into a public museum.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGELÄGENHETER

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1951

Det var förverkligandet av en flera gånger dryftad plan, när styrelsen beslöt att förlägga vårsammankomsten 1951 till Dalarne. Tanken var att låta medlemmarna stifta bekantskap med den stad, Falun, där den unge Linnæus blev så gästfritt omhändertagen, och åtminstone något av de vägar han under sina färder i Dalarne befarit. En huvudpunkt på programmet var givetvis ett besök på det minnesrika Sveden, gården där Jesper Svedberg föddes och av vilken han och sonen Emanuel Swedenborg fått namn, men för oss framför allt märklig, emedan den på Linnés tid beboddes av den sistnämndes kusin, gruvläkaren Johan Moræus, som blev hans svärfar. På gården, som ligger några km från Falun, finnes ännu bevarad den flygelbyggnad, som inrymmer den s.k. bröllopssalen, prydd med väggmålningar med bibliska motiv, varest Carl Linnæus och Sara Lisa Moræa vigdes en sommardag 1739. Byggnaden vårdas pietetsfullt av ägarinnan fru LILLY WESTER och hålles tillgänglig för allmänheten.

I en av Uppsala Spårvägsbolags bussar samt några privatbilar skedde avfärden från Uppsala lördagen den 2 juni kl. 11 f.m. Utflykten gynnades hela tiden av strålande försonnmarväder. Färden hade så vitt möjligt lagts så att den följde de vägar Linné färdades. Genom mikrofonen i bussen kunde färdledaren låta resenärerna höra vad Linné har att säga om de ställen man passerade.

Efter att på den vanliga vägen ha passerat Sala tog man — som på Linnés tid — den östliga vägen, passerade Dalälven på Utsunds bro och kom genom Folkärna och Grytnäs fram till Grådö. I den forna gästgivargården vid älvstranden hade lunch anordnats. Här mötte ordföranden i Hedemoratraktens turistförening härads hövding O. THULIN, som hälsade välkommen och gav en orientering om traktens minnen. Över Grådö bro och genom Hedemora gick så färden norrut till Uppbo, där älven för andra gången passerades, och förbi Vika vid östra stranden av Runn, genom Korsnäs fram till Falun, som nåddes kl. 5,30 e.m. Här voro samtliga deltagare inkvarterade på Grand Hotel.

Stora Kopparbergs Bergslags A.B. hade haft älskvärdheten att inbjuda sällskapet att intaga middag på den s.k. Bergslagssalongen, det månghundraåriga företagets ståtliga representationslokal med dess många porträtt och andra minnen. Här utövades värdskapet av Bergslagets bibliotekarie dr SVEN RYDBERG och husmodern fru HYTTE.

Sedan dr RYDBERG hälsat gästerna välkomna höll Sällskapet vice ordförande dr GRAPE — ordföranden var av sjukdom hindrad att deltaga i färden — ett tal till Linnés minne. Gästernas tack framfördes av Hedersordföranden professor

FRIES. Efter intagande av kaffe begav sig sällskapet till Sveden, där ägarinnan fru LILLY WESTER utövade värdskapet i »bröllopsalen», som upplystes av levande ljus och brasan i den öppna spisen. Här hölls sammanträde under ledning av vice ordföranden.

Sällskapets mångårige medlem trädgårdsmästare E. J. LINDBERG begärde ordet och bad att till Sällskapet få överlämna ett facsimil av den dikt, »En rimkrönika om Carolus Linnæus», som författats av KARL-ERIK FÖRSSLUND för det firande av Linnés minne, som på hr LINDBERGS initiativ ägt rum i Falun den 23 maj 1917, samma dag som vårt Sällskap bildades. — Sedan vice ordförande framfört Sällskapets tack, höll sekreteraren ett kort föredrag om »Linné och Dalarne».

Följande dag, söndagen 3 juni, besågs först Bergslagens museum vid gruvan, varpå färden ställdes norrut förbi Bjursås till Boda, där den ståtliga utsikten från kyrkbacken beundrades. Därifrån gick resan till Rättvik, Leksand, Ål, Gagnef med återkomst till Falun, där middag intogs å hotellet. Återfärden anträdades så och gick nu över Borlänge, Säter, Hedemora och Sala med återkomst till Uppsala vid tiotiden på kvällen, där de till ett femtiotal uppgående deltagarna åtskiljdes.

Höstsammanskomsten hölls måndagen den 3 december å Svenska Läkaresällskapets lokal i Stockholm. Sedan revisionsberättelsen för 1950 föredragits och ansvarsbefrielse beviljats, företogs stadgeenliga val. Därvid omvaldes till ordförande för 1952 professor NILS VON HOFSTEN och till vice ordförande för samma tid f. d. överbibliotekarien ANDERS GRAPE. Till styrelsemöter för åren 1952—1954 omvaldes professor O. T. HULT, f. d. förste bibliotekarien A. HJ. UGGLA och doktor T. FREDBÄRJ samt till suppleant docent M. FRIES. Till revisorer valdes advokat DANIEL TRÖENG och redaktör SIGURD LINDMAN med docenterna G. DEGELIUS och N. HYLANDER som suppleanter.

Föredrag höllas av professor NILS VON HOFSTEN om »Linné och segerlöken» och av professor ERIC HULTÉN om »En resa på Öland i Linnés fotspår». Detta föredrag illustrerades med av professor Hultén tagna utomordentliga färgbilder.

LINNÉLITTERATUR

Här bör främst erinras om att den rikt kommenterade kritiska utgåvan av *Linnés Dalaresa jämte Utlandsresan och Bergslagsresan*, som tillkommit under medverkan från Svenska Linné-Sällskapet och Nordiska Museet, nu föreligga i bokhandeln (Gebers förlag. Häft. 28:—; klotbd 36:—).

Med denna årgång följer liksom föregående år ett blad ang. Sällskapets egna publikationer. Då några nummer tillkommit i serien av översatta Linnéavhandlingar, meddelas här en fullständig lista å dessa:

Valda avhandlingar av Carl von Linné i översättning:

1. Botaniska exkursioner i trakten av Uppsala (Herbationes Uppsalenses.) 1921. 2:—
2. Växternas förvandling. (Metamorphosis plantarum.) 1921. 1:50.
3. Växternas sömn. (Somnus plantarum.) 1921. 1:75.
4. Amman som styvmoder. (Nutrix noverca.) 1947. 2:—
5. Hinder för läkekonsten. (Obstacula medicinae.) 1948. 2:—
6. Observationer till materia medica. (Observationes in materiam medicam.) 1949. 2:—

7. Genera morborum. (Sjukdomsgrupperna.) 1949. 4:—
8. Granskning av de enkla läkemedlen ur växtriket. (Censura medicamentorum simplicium vegetabilium.) 1950. 2:—
9. Två sömrlandsfloror. (Flora Åkeröensis & Pandora et Flora Rybyensis.) 1950. 3:—
10. Officinella växter. (Plantae officinales.) 1950. 2:—
11. Adonis Stenbrohultensis. 1951. 3:—
12. Den lärda världens omdöme om Med. dr. Carl Linnæi skrifter. (Orbis eruditi iudicium.) 1952. 2:—
13. Levnadsordning vid en surbrunn (Diæta acidularis). 1953. 2:—

Ytterligare äro under förberedelse *Morbi ex hyeme* samt *Odores medicamentorum*.

*

I samband härmed torde det vara skäl att påpeka för intresserade, att tillfälle fortfarande finnes att för de ursprungliga prisen förvärva den av K. Vetenskapsakademien utgivna serien *Skrifter av Carl von Linné*, vilken bl. a. innehåller två band Linnédissertationer, flertalet översatta av professor Th. M. Fries, samt den enda kritiska editionen av Linnés Lapplandsresa:

- I. Flora Lapponica. Övers. 1905. 15:—
- II. Valda smärre skrifter af allmänt naturvetenskapligt innehåll. 1906. 10:—
- III. Classes Plantarum. Denuo ed. 1906. 12:—
- IV. Valda smärre skrifter af botaniskt innehåll. 1908. 12:—
- V. Iter Lapponicum. (Lapplandsresan). 1913. 10:—

Även finnes alltjämt det av Akademien utgivna viktiga samlingsarbetet:

Carl von Linnés betydelse såsom naturforskare och läkare. 1907. 18:—, liksom facsimilet av *Systema Naturae 1735*. 1907. 40:—.

Även dessa publikationer kunna erhållas vid rekvisition hos Sällskapets distributör, Almqvist & Wiksells Exp., *Uppsala box 47*.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1951.

Linné-Sällskapets ekonomiska ställning framgår av följande:

Vinst- och förlusträkning den 31 dec. 1951.

Inkomster:

Ständiga medlemsavgifter	1,200: —
Årsavgifter	7,080: —
Statsbidrag till årsskriften	1,800: —
Anslag från Kungl. Patriotiska Sällskapet	1,000: —
Uppsala stads anslag	3,000: —
Räntor och utdelningar	11,754: 43
Försålda publikationer	3,766: 92
Gåva (aktier)	1,000: —
Utgifter utöver inkomster	4,918: 07
Kronor	35,519: 42

Utgifter:

Linné-trädgården	14,946: 95
Linné-museet	1,326: 90
Årsskriften	10,617: 60
Publikationer	914: —
Avlöningar	2,400: —
Omkostnader	2,176: 47
Kursförlust å försålda obligationer	937: 50
Avsättning till fasta fonden (ständiga medlemsavgifter)	1,200: —
Avsättning till pensionsfonden	1,000: —
Kronor	35,519: 42

Ingående balanskonto den 1 jan. 1951.

Samlingarna	1: —	Fasta fonden	28,134: 77
Checkräkning	2,070: 09	Dispositionsfonden	12,829: 46
Kapitalräkning	2,684: 77	Museifonden	1,490: 79
Sparkassa och sparbänk	5,796: 95	Linnéfonden	114,379: 38
Aktier	144,054: 70	Viktor N. Baumbachs fond	11,894: 45
Obligationer och förlags-		Basil H. Soulsby's fond	1,269: 97
bevis	38,492: 50	Wenner-Grenskas Samfun-	
		dets donation	4,938: 57
		Pensionsfonden	7,000: —
		Växthusbyggnadernas re-	
		parationsfond	5,241: 96
		Reservfonden	5,920: 66
Kronor	193,100: 01	Kronor	193,100: 01

Utgående balanskonto 31 dec. 1951.

Samlingarna	1: —	Fasta fonden	29,334: 77
Checkräkning	89: 02	Dispositionsfonden	12,829: 46
Kapitalräkning	2,752: 30	Museifonden	1,490: 79
Sparkassa och sparbank	7,519: 54	Linnéfonden	114,665: 33
Aktier	156,885: 70	Viktor N. Baumbachs fond	11,953: 92
Obligationer och förlags- bevis	23,492: 50	Basil H. Soulsby's fond	1,282: 67
		Wenner-Grenska Samfun- dets donation	4,938: 57
		Växthusbyggnadernas re- parationsfond	5,241: 96
		Pensionsfonden	8,000: —
		Reservfonden (tillgång ut- över skulder)	1,002: 59
	Kronor 190,740: 06		Kronor 190,740: 06

Skattmästarens kommentar till bokslutet.

Såsom av ovanstående bokslut framgår, har Sällskapet verksamhet även under år 1951 varit förlustbringande. Förlusten uppgår till 4,918 kronor, medan förlusten under år 1950 utgjorde 10,668 kronor. Dessa siffror äro dock icke helt jämförliga, enär i fråga om 1950 års verksamhet är att observera, att kostnaden för publikationer då blev anmärkningsvärt stor på grund av utgivandet av Petrus Forsskåls Resa till Lycklige Arabien. Om utgiften härför icke medräknas, bli förlustsiffrorna tämligen lika. Sällskapet har på grund av inflationen, vilken särskilt ogynnsamt påverkat Sällskapets två viktigaste utgiftsposter, nämligen för Linnéträdgården och årsskriften, kommit i det läget, att rörelsen för framtiden kan väntas gå med förlust, såvida icke åtgärder vidtagas antingen för en ökning av inkomsterna eller för en minskning av utgifterna. Vissa åtgärder för förbättring av Sällskapets ekonomiska läge övervägas av styrelsen. Huruvida dessa kunna leda till önskat resultat kan, då detta skrives, icke säkert bedömas.

Sällskapet står i stor tacksamhetsskuld till sin medlem f. d. godsägaren STEN KREÜGER för den gåva av aktier, i bokslutet upptagna till dessas nominella värde 1,000 kronor, vilken han haft generositeten att under året förära Sällskapet.

Uppsala i november 1952.

FRITIOF SÖDERBÄCK

REVISIONSBERÄTTELSE

FÖR ÅR 1951.

Undertecknade, utsedda att granska Svenska Linne-Sällskapets räkenskaper och förvaltning för år 1951, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av styrelsens protokoll från två under året hållna sammanträden, vilka ej föranleda något uttalande från vår sida.

Räkenskaperna, som fullständigt siffergranskats, äro förda med utmärkt ordning och reda samt i behörig ordning verifierade.

Vi vitsorda, att det sammandrag av inkomster och utgifter samt den översikt över tillgångar och skulder vid 1951 års slut, som intagits i skattmästarens berättelse, överensstämma med räkenskaperna. Årets underskott av Sällskapets verksamhet under året, kr. 4,918:07, har belastats reservfonden.

Sällskapets värdehandlingar, vilka äro deponerade i öppet förvar hos Aktiebolaget Svenska Handelsbanken, Stockholm, hava avstämts mot av banken lämnad förteckning. Samtliga banktillgodohavanden hava även kontrollerats.

Då revisionen icke givit anledning till någon erinran, samt skattmästaren och styrelsen i övrigt med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter, tillstyrka vi, att ansvarsfrihet beviljas för 1951 års förvaltning.

Stockholm den 21 november 1952.

DANIEL TROËNG

SIGURD LINDMAN

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE

Hedersordförande:

Professor emeritus ROB. E. FRIES

Ordförande för år 1953:

Professor emeritus N. VON HOFSTEN

Vice ordförande för år 1953:

f. d. Överbibliotekarien A. GRAPE

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1951—1953:

Professor emeritus T. LAGERBERG, f. d. förste bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS,
överläkaren B. STRANDELL.

Suppleant: Professor G. E. DU RIETZ.

Valda för åren 1952—1954:

Professor O. T. HULT, f. d. förste bibliotekarien A. HJ. UGGLA, sekreterare och
föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för årsskriften, doktor T. FREDBÄRJ.
Suppleant: Docent M. FRIES.

Valda för åren 1953—1955:

Professor emeritus N. E. SVEDELIUS, f. d. förste intendenten S. WALLIN, direk-
tör F. SÖDERBÄCK, skattemästare.

Suppleant: Professor O. H. SELLING.

Vald av Större akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor J. A. NANNFELDT.

Revisorer:

Advokat D. TROENG och redaktör S. LINDMAN.

Suppleanter: Docent G. DEGELIUS och docent N. HVLANDER.

NYA MEDLEMMAR

Anderberg, R., Professor, Uppsala.
Andrén, G., Landshövding, Uppsala.
Arvidson, Gertrud, Fru, Stockholm.
Beckman, Anna, Fil. dr, fru, Uppsala.
Behm, O., Advokat, Stockholm.
Bergman, Eva, Fil. dr, Stockholm.
Bergstad, E., Provinsialläkare, Sandviken.
Björnesjö, K.-B., Med. lic., Uppsala.
Blomstedt, C. R., Civilingenjör, Göteborg.
Cedergren, G., f. d. Läroverksadjunkt, Järlåsa.
Colliander, E., Förste bibliotekarie, Uppsala.
Conradi, Ruth Rösiö, Fru, Oslo.
Degerstedt, Nils, Med. lic., Älvsjö.
von Euler, Beth, Professorska, Stockholm.
Gardtman, Gustaf, Direktör, Stockholm.
Georgii, E., Apotekare, Stockholm.
Goldkuhl, Inger, Fru, Uppsala.
Grahm, G., Direktör, Uppsala.
Grundell, Sigrid, Fru, Stockholm.
Grönblad, Ester, Med. dr, Stockholm.
Gyllenswärd, Anna, Justitierådinna, Stockholm.
Göth, E., Uppsala.
Haeger, S., Jur. stud., Uppsala.
Haglund, G., Fil. dr, Stockholm 50.
Hamilton, A., Greve, Advokat, Uppsala.
Hewe, N., Redaktör, Hälsingborg.
Holmberg, K., Fabrikör, Uppsala.
Horn af Rantzien, Fil. lic., Stockholm 50.
Jansson, R., Herr, Danderyd.
Johansson, Ebbe, Tandläkare, Linköping.
Kock, W., Med. dr, Stockholm.
Karsberg, A., Jägmästare, Uppsala.
Kuylenstierna, C. W. U., Regeringsråd, Bromma.
Landgren, Anna, Fröken, Stockholm.
Larsson, A., Herr, Uppsala.
Leffler, L., Riksbanksdirektör, Uppsala.
Liljenzin, B. Fil. kand., Gamla Uppsala.
Lindeberg, Brita, Fru, Fil. mag., Uppsala.
Lindblad, S., Akademiäntmästare, Uppsala.
Lindroth, S., Docent, Uppsala.
Lundberg, A., Direktör, Göteborg.

Lundmark, F., Lasarettsläkare, Vadstena.
Lundström, R., Bataljonsläkare, Djursholm.
Löfström, G., Professor, Uppsala.
Malmsten, E., Grosshandlare, Göteborg.
Munthe, W., Overbibliotekar, Oslo.
Månsson, O., Med. dr, Uppsala.
Naglo, O., Med. lic., Stockholm.
Neovius, Tilly, Fröken, Stockholm.
Nordlindh, Agneta, Fru, Farm. kand., Östersund.
Nyman, E., Docent, Stockholm.
Perntz, A., Med. lic., Långbro, Älvsjö.
Redin, M., Rektor, Uppsala.
Richard, K., Civilekonom, Stockholm.
von Rosen, Metta, Grevinna, Örbyhus.
Rothlin, I., Direktör, Göteborg.
Rydén, Å., Docent, Stockholm.
Samuelsson, W., Jägmästare, Uppsala.
Sehlstedt, P., Överläkare, Stockholm.
Silfverskiöld, T., Revisionssekreterare, Saltsjö-Duvnäs.
af Sillén, f. d. Akademifogde, Uppsala.
Stenius, E., f. d. Landssekreterare, Uppsala.
Sundfeldt, B., Överingenjör, Djursholm.
Swanberg, Med. dr, Stockholm.
Sylvan, H., Med. lic., Bromma.
Tellander, Margareta, Fru, Lerum.
Tobé, Margaret, Fru, Uppsala.
Tullberg, J., Med. lic., Bromma.
Wilson, S., Direktör, Stockholm.
Zetterberg, Kerstin, Fröken, Johanneshov.
Öster, K.-I., Överläkare, Stockholm.

Nya medlemmar kunna föreslås till Sekreteraren eller någon av styrelsens medlemmar.

UPPSALA 1953
ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI AB

527003